

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BEŞERİ SERMAYE YATIRIMLARINDAN EĞİTİM
VE SAĞLIK HARCAMALARININ KALKINMAYA
ETKİLERİ VE TÜRKİYE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarkan PERAN

Enstitü Anabilim Dalı : Maliye

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Nurullah ALTUN

HAZİRAN-2005

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BEŞERİ SERMAYE YATIRIMLARINDAN EĞİTİM VE
SAĞLIK HARCAMALARININ KALKINMAYA
ETKİLERİ VE TÜRKİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarkan PERAN

Enstitü Anabilim Dalı : Maliye

Bu tez 03/06/2005 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından ~~Oybirliği~~ / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

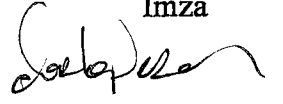
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Nurullah ALTUN Yrd. Doç. Dr. N. TOLGA SARUÇ Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇALIŞIK

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

İmza

Adı-Soyadı

Tarkan PERAN

Tarih

03.06.2005

ÖNSÖZ

“Beşeri Sermaye Yatırımlarından Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Kalkınmaya Etkileri ve Türkiye” başlıklı tez, bilgi toplumunda da beşeri sermayenin önemini koruması ve hatta her geçen gün arttırması, nitekim kalkınma ve teknolojinin de insan kabiliyetiyle gerçekleştirilmesi nedenleriyle araştırılmaya değer bulunmuştur. Tezin her aşamasında değerli katkılarını esirgemeyen başta danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Nurullah ALTUN olmak üzere, olumlu eleştirilerinden dolayı Yrd. Doç. Dr. N. Tolga SARUÇ’a ve Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇALIŞIR’a, Arş. Gör. Köksal ŞAHİN’e ve Arş. Gör. Özer KÖSEOĞLU’na teşekkürü borç bilirim.

31.5.2005

Tarkan PERAN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR LİSTESİ.....	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: BEŞERİ SERMAYE KAVRAMI VE KALKINMA	4
1.1. Beşeri Sermaye Kavramı ve Önemi.....	4
1.1.1. Beşeri Sermayenin Tanımı.....	4
1.1.2. Beşeri Sermayenin Türleri	7
1.1.3. Beşeri Sermayenin Önemi.....	7
1.2. Beşeri Sermaye Harcamaları ve Kalkınma İlişkisi	17
1.2.1. Eğitim ve Kalkınma	18
1.2.2. Sağlık ve Kalkınma.....	26
1.2.3. Mesleki Amaçla Yapılan Göçler ve Kalkınma	30
1.3. Beşeri Sermayeyi Etkileyen Diğer Faktörler ve Kalkınma.....	31
1.3.1. Sosyal Sermaye ve Kalkınma.....	31
1.3.2. Entellektüel Sermaye ve Kalkınma.....	32
BÖLÜM 2. BEŞERİ SERMAYE YATIRIMLARININ İKTİSADİ KALKINMAYA	
ETKİLERİ	33
2.1. Makro Ekonomik Etkileri	33
2.1.1. Milli Gelir Artışına Etkileri.....	33
2.1.2. Gelir Dağılımına Etkisi	36
2.1.3. İstihdama Etkileri.....	38
2.1.4. Verimliliğe Etkileri	40
2.2. Mikro Ekonomik Etkiler	41
2.2.1. Bölgesel Etkileri.....	41
2.2.2. Mesleki Etkileri.....	42
2.2.3. Sektörel Etkileri	43

BÖLÜM 3. TÜRKİYE’NİN EĞİTİM VE SAĞLIK GÖSTERGELERİ VE SEÇİLMİŞ KALKINMA PLANLARINDA EĞİTİM VE SAĞLIK HİZMETLERİ	46
3.1. Türk Eğitim Sistemi.....	46
3.1.1. Örgün Eğitim.....	47
3.1.2. Yaygın Eğitim.....	47
3.2. Türkiye’nin Eğitim Göstergeleri.....	48
3.3. Türk Sağlık Sistemi.....	51
3.4. Türkiye’nin Sağlık Göstergeleri.....	51
3.5. Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye.....	54
3.6. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndaki Verilerin Beşeri Sermaye Açısından Değerlendirilmesi.....	55
3.6.1. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında Eğitim.....	56
3.6.2. VII. Plan Döneminde Sağlık.....	58
3.7. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndaki Verilerin Beşeri Sermaye Açısından Değerlendirilmesi.....	59
3.7.1. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında Eğitim.....	60
3.7.2. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında Sağlık.....	61
SONUÇ	64
KAYNAKÇA	71
EKLER	76
ÖZGEÇMİŞ	96

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
PPBS	: Planlama Programlama Bütçeleme Sistemi
OECD	: Uluslar arası Ekonomik İşbirliği Örgütü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Kütüphane ve Müzeler	17
Tablo 2. Yıllar İtibariyle Eğitim Harcamaları	72
Tablo 3. Eğitim Kademeleri itibariyle Öğrenci Başına Yapılan Harcamalar	73
Tablo 4. Toplumun Sağlık Statüsünü Yükselten Yatırımların Sağladığı Parasal Yararlar	29
Tablo 5. İdari-Fonksiyonel Ayırma Göre Sağlık, Eğitim ve Faiz Harcamalarının Konsolide Bütçeden Aldıkları Oransal Pay (%)	74
Tablo 6. Bazı Ükelere Ait GSMH ve KBDMH Rakamları İle Bu Rakamların Dünyadaki Sıralaması (\$).....	75
Tablo 7. Eğitim-Gelir Seviyesi İlişkisi.....	35
Tablo 8. Yıllar İtibariyle Öğrenci sayıları ve Okullaşma Oranları.....	76
Tablo 9. Bazı Ükelere Ait Eğitim Verileri	77
Tablo 10. Çeşitli Ükelerde Kişi Başına Düşen Eğitim Harcaması (1994)	78
Tablo 11. 1923-24'ten 1996-97'ye Eğitimdeki Değişmeler.....	78
Tablo 12. Genel Sağlık Görünümü.....	51
Tablo 13. Bebek ve Çocuk Ölüm Oranları 1950-1995 (1000).....	52
Tablo 14. Çeşitli Ükelerde Sağlık Harcamalarına Milli Gelirden Ayrılan Paylar (1995)	53
Tablo 15. Çeşitli Ükelerde 100.000 Kişiyeye Düşen Hekim Dişçi ve Hemşire Sayıları (1993-1995).....	53
Tablo 16. Beşeri Kalkınma İndeksi ve Bazı Ükelerin Aldığı Değerler (2001).....	79
Tablo 17. Türkiye'nin Beşeri Kalkınma Göstergeleri ve Yıllar İtibariyle Gelişimi	80

Tablo 18. Türkiye'nin 1995 ve 2001 Yılı İndeks Değerlerinin Seçilmiş Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması	81
Tablo 19. Türkiye'nin iller itibariyle Beşeri Kalkınmışlık Düzeyleri.....	82-83
Tablo 20. Nüfus ve Eğitim Durumu.....	84
Tablo 21. Eğitimde Sayısal Gelişmeler	85
Tablo 22. VII'inci Plan Döneminde Eğitimde Beklenen Sayısal Gelişmeler	86
Tablo 23. Kuruluşlara Göre Hastane ve Yatak Sayıları (Adet).....	87
Tablo 24. VII'inci Plan Döneminde Sağlık Alanında Beklenen Sayısal Gelişmeler	88
Tablo 25. Demografik Göstergelerde Gelişmeler	89
Tablo 26. Eğitimde Sayısal Gelişmeler	90
Tablo 27. Sağlık Göstergelerinde Gelişmeler	91
Tablo 28. Sağlıkın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisini Araştırmaya Yönelik Ampirik Test Sonuçları	63

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Eğitim Ve Yaş- Kazanç Profilleri İlişkisi.....	26
Şekil 2. Eğitim Süresi Ve Kazanç İlişkisi.....	35

Tezin Başlığı: “Beşeri Sermaye Yatırımlarından Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Kalkınmaya Etkileri ve Türkiye”

Tezin Yazarı: Tarkan PERAN **Danışman:** Yrd. Doç. Dr. Nurullah ALTUN

Kabul Tarihi: 03 Haziran 2005

Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 75 (tez) + 19 (ek)

Anabilim dalı: Maliye

Beşeri sermaye, toplumsal ve bireysel açıdan değerlendirilebilen ve bu özelliği ile bir ülkenin iktisadi büyüme ve kalkınmasında önem arz eden stratejik ölçüde bir unsurdur. Toplumsal yönden değerlendirildiğinde, nüfus nitelikleri, toplumsal tabakalaşma ve bütünleşme, toplumsal işbölümüne katkıları yönüyle önemlidir. Bireysel yönden değerlendirildiğinde ise bireysel verimlilik ve gelir artışı, mesleki ve coğrafi mobilite akışkanlığı, hayat tarzında yükselme ve tüketim çeşitliliği yönüyle önemlidir.

Toplum kalkınmasına katkıları yukarıda saydığımız gibi bir çok yönden değerlendirilebilen beşeri sermaye, Türkiye açısından da önem arz eden bir unsurdur. Hızla artan nüfusu yanında, dünyanın en hızlı gelişen ve sosyal politikaları ile insanların yaşam standartlarını ve refah düzeylerini en ileri konuma getiren Avrupa Birliği ülkelerine yakınlığının Türk halkında meydana getirdiği benzer refah ve yaşam standartlarına ilişkin beklentiler, bütün siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklara rağmen Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin de bu konuya acilen çözüm aramalarına sebep olmaktadır. Bu nedenle beşeri sermaye ile ilgili değerlendirmeler beş yıllık kalkınma planlarından yıllık planlara ve bütçelerine kadar bütün değerlendirmelerde neredeyse birinci öncelikli bir konuma gelmiştir. Bu çalışmanın amacı Türk halkının beşeri sermaye yönünden durumunu tespit etmek, bu yönde yapılan çalışmalarını değerlendirmek ve muhtemel çözümler geliştirmektir.

Bu çalışma bu alanda daha önce yapılmış çalışmalardan farklı olarak beşeri sermayenin toplumsal ve bireysel açıdan değerlendirilmesini de kapsamaktadır.

Anahtar kelimeler : Beşeri Sermaye, Eğitim, Sağlık, Kalkınma

Sakarya University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: "Effects of Education and Health Expenditures as Human Capital Investments on Development and Turkey"

Author: Tarkan PERAN **Supervisor:** Assoc. Prof. Dr. Nurullah ALTUN

Date: 03 June 2005 **Nu. Of Pages:** viii (pre text) + 75 (main body) + 19
(appendices)

Department: Public Finance

Human capital is one of the important factors which is of great importance in a country's economic growth and development. As evaluated in terms of societal aspects, human capital with its contribution to characteristics of population, social integration and stratification and social division of labour should be taken into account. It is also an important factor as to individual productivity and income rising, vocational and geographical mobility, improvement in life expectancy, and with its features in mind, human capital is an important factor in Turkey. As Turkey geographical closeness to European Union countries lead to rising in welfare and life expectation of the Turkish people. For this reason, human capital became the most important factors born in five year development plans and budgets.

The purpose of this work, to determine the status of human capital, to evaluate ongoing works and to develop possible solutions in Turkey.

Keywords : Human Capital, Education, Health, Development

GİRİŞ

Kişinin sahip olduğu bilgi, beceri ve teşebbüslerin üretime yansması olarak kabul edilen ve özellikle az gelişmiş ülkelerde göz ardı edilen beşeri sermaye, son yıllarda yoğun olarak gündeme gelmiş ve uzun dönemli geliştirme ve gelişme programlarının en önemli unsuru haline gelmiştir (Taban,2004: 279).

Bugün sanayileşmiş olarak adlandırılan az sayıdaki ülkenin, son elli yılda ekonomik gelişme ve kalkınma alanında çok büyük mesafeler kat etmesinde; üretim faktörlerini belli bir plan dahilinde başarıyla bir araya getirmeleri ve bu kapsamda optimal insan gücünü devamlı olarak bilgi birikimi ile desteklemelerinin büyük payı olduğu söylenebilir. Bu arada verimlilik artışına imkan veren teknolojik yeniliklerin sağlanmasının da büyük ölçüde toplumun bilgi birikimine bağlı olduğu belirtilmelidir (Karagül,2002). Tüm bu faktörlerin değişen ve gelişen sosyo-ekonomik şartlar, devletin gerek merkezi gerek yerel anlamda üzerine düşen görevlerin sürekli arttırmasıyla günümüzde daha da önem kazandığı söylenebilir.

Çalışmanın Konusu

Günümüz şartlarında devletlerin hayati görevi üretim kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmasının sağlanmasıdır. Bilgi devriminin yaşanması, entelektüel sermayenin ön plana çıkması özellikle beşeri kaynaklar açısından üst düzey bir eğitim ve yatırımı zorunlu hale getirmektedir. Bu durum, ekonomik kalkınma ve üstün bir rekabet gücü açısından devletleri bütün imkanlarıyla vatandaşlarının bireysel gelişimine yardımcı olacak politikaları uygulamakla ve kişisel gelişim imkanları konusunda yeterli alt yapıyı tesis etmekle yükümlü kıldığı anlamına gelmektedir. Kısacası bilgi toplumu küreselleşme şartlarında kaçınılmaz bir hedef haline gelmiştir ve bilgi toplumuna ulaşmak için bireysel gelişime yönelik yatırımlar zaruridir. Bu kapsamda eğitim, mesleki alt yapı, sağlık imkanları, hayat standartları gibi beşeri sermaye unsurlarının önemi giderek yükselmekte olduğu söylenebilir.

Çalışmanın Önemi

Beşeri sermaye tarım ve sanayi toplumlarında devletler için her zaman önde gelen kaynak olmuştur. Tarihin her döneminde devletler, nüfusun niceliği, niteliği ve dağılımı

gibi özelliklere büyük bir önem vermiştir. Bugün gelinen bilgi toplumu aşamasının bu hususların önemini daha da arttırdığı söylenebilir. Çünkü, nihayetinde teknolojiyi geliştiren de uygulayan da insandır. Beşeri sermayeyi belirleyen esas faktörler sonradan kazanılan eğitim, geliştirilen mesleki alt yapı, sağlık imkanları, hayat şartları gibi nitel özelliklerdir. Gelişmekte olan ülkelerde nitelden ziyade nüfusun nicel özelliklerinin ön planda olması zayıf ve verimsiz bir beşeri sermayeyi beraberinde getirirken, gelişmiş ülkelerde ise bu durum tam tersidir. Bugün bu ülkelerde nitel özelliklere her zamankinden çok önem verilmekte her alandaki donanımlı insan gücü beşinci üretim faktörü olarak ele alınmaktadır. Çeşitli ülkelerde yapılan birçok araştırma göstermiştir ki; kişi başına düşen emek verimliliğindeki farklılıklar ile işgücünün eğitimindeki farklılıklar arasında doğrusal bir ilişki vardır ve bu doğrusal ilişkinin ortaya çıkmasının en önemli nedeni olarak eğitim yatırımlarındaki farklılıklar ön plana çıkmaktadır. Son zamanlarda (özellikle 1980'lerden sonra) büyüme teorilerindeki gelişmelere de bağlı olarak beşeri sermaye unsuruyla ilgili olarak eğitim eksenli yeni yaklaşımlar üretilmiştir. Bunlara göre, gelişmekte olan ülkelerde eğitimin iktisadi büyüme ve kalkınmaya katkısını artırabilmek için eğitime yeterince kaynak ayrılması zaruridir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerde eğitim daha çok sosyal bir konu olarak algılanmaktan ziyade beşeri sermayenin diğer unsurlarından sağlık ve nüfusun diğer nitelikleriyle beraber kalkınma için birinci derecede önemli bir faktör olarak ele alınması gerekmektedir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı gelişmekte olan ülkelerde beşeri sermayenin ekonomik kalkınmaya olan etkisinin ne olduğunu tespit edebilmektir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye baz alınarak bir sonuca ulaşmaya çalışılmıştır. Araştırmanın kapsamı VII ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planları ile beşeri sermaye faktörlerinden eğitim ve sağlık unsurları ile sınırlı tutulmuştur. Yine bu bağlamda analizler yapılırken harcama ile ilgili verilerde cari ve sabit fiyat ayırımına gidilmediği de belirtilmelidir.

Arka plan ve çalışmanın amacı doğrultusunda araştırma soruları olarak şunlar tespit edilmiştir:

- i) Beşeri sermaye ne demektir?
- ii) Beşeri sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişki düzeyi nedir?

- iii) Türkiye'nin VII ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında başlıca beşeri sermaye öğeleri nitelik ve nicelik açısından ne şekilde yer almaktadır?

Araştırma soruları doğrultusunda tezin bölümleri ise şu şekilde oluşturulmuştur:

Birinci bölümde, beşeri sermaye kavramı ve önemi açıklanarak beşeri sermaye harcamaları ve kalkınma ilişkisi incelenmekte beşeri sermayenin nüfus nitelikleri açısından önemi açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda daha çok beşeri sermayenin toplumsal işbölümü ve bütünleşme ile toplumsal tabakalaşmaya olumlu katkılarının kalkınma süreci bağlamında önemine değinilmiştir. Bu şekilde bir odaklanmanın gerçekleşmesinde daha önce bu alanda yapılan çalışmalarda toplumsal iş bölümü, bütünleşme ve tabakalaşma gibi konulara pek değinilmemesi etkili olmuştur.

İkinci bölümde beşeri sermaye yatırımlarının iktisadi kalkınmaya etkileri makro ve mikro düzeyde incelenmiştir. Makro ekonomik etkiler ele alınırken; milli gelir artışı, gelir dağılımı, istihdam ve verimlilik konularıyla beşeri sermaye arasındaki ilişki üzerinde durulurken, mikro ekonomik etkiler ise bölgesel, mesleki ve sektörel bazda değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise, ilk iki bölümdeki verilerin ışığı altında, beşeri sermayenin ülkemiz kalkınma planlarındaki durumu beşeri sermaye faktörlerinden eğitim ve sağlık göstergeleri, kalkınma planlarından da yedinci ve sekizinci beş yıllık planlar baz alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analizler daha çok, kalkınma planlarındaki hedefler ve yatırımlar ile gerçekleşen sonuçlar arasındaki karşılaştırma yapmak suretiyle gerçekleştirilmiştir.

BÖLÜM 1: BEŞERİ SERMAYE KAVRAMI VE KALKINMA

1.1. Beşeri Sermaye Kavramı ve Önemi

1.1.1. Beşeri Sermayenin Tanımı

Yaşanılan sosyo-ekonomik gelişmelerle birlikte insanın da bir sermaye unsuru olduğunu açıklamaya yönelik olan beşeri sermaye kavramı özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında olumsuz etkilerini gidermek için geliştirilen kalkınma teorileriyle birlikte artan bir önem kazanmaya başlamıştır. Savaş sonrasında gelişmiş ülkelerin elde ettikleri teknolojik gelişmelerle birlikte gelişmekte olan ülkelerle, gelişmiş ülkeler arasında önemli bir ölçüde ekonomik farklılıkların yanı sıra sosyal, kültürel ve siyasal yapı farklılıkları ortaya çıkmıştır. Bu farklılıkların bir kısmı fiziki sermaye ile açıklanırken bir kısmı da ortaya çıkan teknolojik yeniliklerin bir uzantısı olarak görülen beşeri sermaye kavramı ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Beşeri sermaye kavramından, iş bölümüne dayanan bir ekonomide, sayı ve özellikleri açısından kişilerin ekonomik faaliyetlerinin seviyesi ve bütünleşme derecesine katkıları yönündeki yetenekleri anlaşılmaktadır (Erkan, 1994:27).

Tanım olarak ise, “beşeri sermaye” bireye mal olmuş hünerler ve kazanılmış diğer vasıfların değeridir. Beşeri sermaye görüşünü savunanlar bireyin ömrü boyunca kazanmış olduğu gelirindeki mutlak ve özellikle nispi artışları beşeri sermaye harcamaları ile açıklamaktadırlar (Akalin, 2000:223). Ayrıca işgücünün sahip olduğu bilgi, beceri ve sağlıklı olma hali de beşeri sermaye ile açıklanabilir Sermaye kavramının insanlar tarafından üretilmiş, üretim araçları tarafından yaratıldığından hareket edilirse, insan bilgi ve becerilerine dayanan emek ve müteşebbis gibi üretim faktörlerinin sahibi olarak insanın ister vasıflı olsun isterse vasıfsız, üretim süreci içerisinde yer alması neticesinde ekonomik sürece etki ve katkı sağlaması insanın da bir sermaye oluşundan ileri gelmektedir.

İktisat biliminin doğuşuyla birlikte Petty, Farr, Smith, Say, Senior, List, Mill, Marshall, Thunen, Roscher, Bagehot, Engel, Sidgwick, Walras ve Fisher gibi ilk iktisatçılar sermaye olarak insanı ve insanın niteliklerini göz önünde tutarak insanın sermaye unsuru olarak kabul edilebileceği konusunda bazı görüşler ileri sürmüşlerdir. Walras ve Fisher gibi bir kısım iktisatçılar insanın kendisinin bir sermaye unsuru olduğunu

vurgularken, çoğu iktisatçı ise insanların sonradan kazandığı nitelikleri bir sermaye olarak kabul etmişlerdir. Bu iktisatçılar insanların sermaye unsuru olarak kabul edilmesinin üç nedeni üzerinde durmuşlardır.

Bunlar (Tunç, 1997:25-26):

- İnsanların yetiştirilmesi ve eğitilmesinin maliyeti gerçek bir maliyettir.
- İnsanların emeğinin ürünü milli bir refaha katkıdır.
- Üretimdeki artışları sağlayan insana ilişkin bir harcama milli refahı artıracaktır.

Adam Smith, insan zeka ve kabiliyetini sabit sermaye kavramı içine dahil ederken kişinin yeteneğinin gerçek bir maliyet ve kar getirisine sahip olan makine gibi bir sermaye malı olarak düşünülebileceğini ifade etmiştir. Jean Baptiste Say de insanların sahip olduğu ve sonradan kazandığı beceri ve yeteneklerin bir maliyet içermesi ve işçilerin verimliliğini artırmasından dolayı sermaye olarak kabul edilebileceğini ileri sürerken A. Marshall ise eğitimi milli yatırım olarak nitelendiriyor ve bütün sermayenin değerlisi insana yapılan yatırımdır demektedir (Savaş, 1995:271).

David Ricardo ve Karl Marx'ın en etkili temsilcileri olarak belirlendiği iktisadi düşünce geleneğinde ekonomik faaliyetin kutsal unsurunun emek olduğunu ve iktisadi malların değerini onların yapımı için harcanan emeğin belirlediği kabul edilmiştir (Bilgin, 1990:14).

Pareto ise bireysel yeteneklere önem verirken toplumun en yetenekli ve bilgili kişilerinin siyasal elitler olarak ülkeyi yönettiklerini söylemektedir. Siyasal elitlerin gücü, bilgileri ve yetenekleri bir toplumun her alanda ilerlemesini sağlayan temel faktördür. Pareto'nun, kalkınmada, insan faktörü olarak bireysel yeteneklere ve özellikle siyasal elitlere ağırlık verdiği söylenilebilir (Sayın, 1983:37).

Fakat, yukarıda kısaca açıklanmaya çalışılan bu görüşler insanı üretim süreci içerisinde her ne kadar bir sermaye unsuru olarak görse de beşeri sermaye kavramı tam olarak açıklanamadığı gibi kuramsal bir çerçeve de oluşturulamamıştır. Beşeri sermaye teorisinin günümüz anlamında şekillenmesi II. Dünya Savaşı sonrası dünya ekonomisinde teknoloji yarışının artması sonucu başlamıştır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki teknolojik farklılıkların ön plana çıkması ve kalkınma teorisinde ki gelişmelere paralel olarak beşeri sermaye teorisinin ortaya çıkışı II. Dünya Savaşı sonrası T. W.Schultz, G.Becker, E.Denison, Harbison, Myers, J. Mincer gibi iktisatçıların katkısıyla gerçekleşmiştir.Kalkınmada insan sermayesini ön plana çıkararak başlıca gelişmeler ise teknolojik yeniliklerle üretim sürecinde ilkel tekniklerden modern tekniklere geçilmesi, teknik ve bilimsel bilginin önem kazanması, ayrıca mal ve hizmetlerin üretimi, yöneticilik, pazarlama gibi alanlarda fiziksel ve düşünsel olarak insanın üretim sürecinden bağımsız düşünülmemesi ve bundan dolayı nitelikli insan faktörüne gereksinimin giderek artması sonucu olmuştur (Tunç, 1997:28).

İnsan sermayesi ve insana yatırım kuramına ilk teorik katkıda bulunan iktisatçı T.W.Schultz'dur. Schultz'a göre verimlilikteki artışlar tamamen fiziki sermaye ile açıklanamamaktadır.Verimlilikteki açıklanamayan artışların başlıca kaynağı insanların kazandığı yeteneklerdir.Kıt kaynakların bu yetenekleri elde etmek için dağıtılması gerekmekte ve bu bağlamda insana yatırım önem kazanmaktadır.Ayrıca insan sermayesi Batı toplumlarında fiziki sermayeden daha hızlı ve daha fazla oranda bir büyümeye yol açmıştır.İnsan sermayesinin fiziki sermayeden daha etkili olması, insanın verimliliğini artıran eğitim,sağlık, beslenme gibi insana yapılan yatırımlara bağlıdır (Tunç, 1997:28).

Denison ise, yapmış olduğu çalışmalarında eğitimin, işgücünün beceri ve üretkenlik kapasitesinin geliştirilmesiyle milli gelirin artmasına doğrudan katkısı olduğunu göstermiştir. A.B.D.'de 1910 ve 1960 yıllarını kapsayan çalışmasında söz konusu yıllar arasındaki büyüme oranlarının yaklaşık olarak yüzde 23'ünün işgücünün eğitim düzeyinin artışından kaynaklandığını bulmuştur (Han, 1993:3).

Schultz ve Denison ile aynı yaklaşımları benimseyen R.Barro' da, farklı ülkelerde ulaşılan özellikle yüksek eğitim düzeyine ulaşmış ülkelerin yeni teknolojilere daha çabuk uyum sağlamalarından eğitim düzeyi daha düşük ülkelere göre verimlilik artışları daha fazla olduğundan dolayı daha hızlı büyüdüklerini ifade etmektedir (Kozlu, 1996:185).

1.1.2. Beşeri Sermayenin Türleri

Beşeri sermaye yatırımlarının çeşitlerini kesin olarak belirlemek ve tanımlarını yapmak belirli zorlukları içerse de beşeri sermaye yatırımlarının temel çeşitleri şu şekilde ifade edilebilir (Yumuşak, 2000:43; Zaim, 1997:42)

- Eğitim-öğretim hizmet ve olanakları
- Sağlık hizmet ve olanakları
- Mesleki amaçla yapılan göçler. Mesleki amaçla yapılan göçler 'emek seyyaliyeti' olarak da tanımlanmaktadır.

Bunlara ilave olarak bireylerin iş yaşamlarını ve dolayısıyla verimliliğini de etkilediğinden dolayı zorunlu ihtiyaçlar arasında yer alan beslenme ve barınma için yapılan harcamalar da beşeri sermaye yatırımları arasına alınabilir. Beşeri sermayeyle ilgili bu harcamalar kalkınma süreci içerisinde birbirini tamamlayıcı bir özellik arz ettiğinden ötürü var olan kaynakların dengeli dağılımı gerekmektedir.

1.1.3. Beşeri Sermayenin Önemi

Kalkınma, insan eli ve insan zekasıyla gerçekleştiğine göre, kalkınmanın temel unsuru da beşeri sermaye adı verilen insan zekası ve insan kabiliyeti olurken insan faktörü kalkınmanın hem amacı hem de aracı olmaktadır (Savaş, 1986:270).

Üretimde kullanılan üretim faktörleri emek, doğal kaynaklar, sermaye ve müteşebbis olarak dört ayrı şekilde tanımlanırsa, insanın, emek ve müteşebbis faktörlerinin sahibi olarak üretimin artmasında, kalkınma ve gelişmenin sağlanmasında etkili bir faktör olduğu; beşeri sermaye kuramına yönelik ekonomik araştırmalar ile ortaya koyulmuştur. Üretim faktörleri sınıflandırılmasına getirilen diğer bir yaklaşım; emek, doğal kaynaklar, sermaye ve müteşebbis faktörlerine ek olarak beşinci bir faktör teknik bilgidir. Teknik bilginin oluşumu ve ekonomik sürece aktırılması ise insan faktörü ile olanaklı olmaktadır (Üstünel, 1983:38).

Gelişmekte olan ekonomiler açısından işgücünün verimli olabilmesi ve gelişen teknolojilere uyum sağlayabilmesi için eğitilmiş ve sağlıklı olması kadar ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik alandaki yeniliklere uyum sağlayabilme açısından

girişimci (müteşebbis) de son derece önem içermektedir. Ekonomik kalkınma için yatırım, yenilik ve yapısal değişim gereksinimi girişimciliğin kalkınmadaki önemini daha da belirginleştirmektedir. Nitekim gelişmiş ülkelere göre gelişmekte olan ülkelerde birim hasıla artışı başına daha çok girişimciye gereksinim duyulmaktadır. Kalkınma sürecinde girişimci ve yönetici kadrolarının yetiştirilmesi, mikro ve makro düzeyde insan faktörüne yatırımın önemini ortaya çıkarmaktadır. Emek, girişimci ve teknik bilgi faktörlerinin sahibi olarak insanın nitelikli veya niteliksiz olarak her iki şekilde de ekonomik sürece katkısı, insanın bir sermaye unsuru olmasından kaynaklanmaktadır (Tunç, 1997:23-24).

Sosyo-ekonomik gelişme sürecinin alt yapı ve üst yapı unsuru olarak ise insan faktörünün kalkınmada çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Bir üst yapı unsuru olarak üretim faaliyetlerinin gerçekleşmesi maddi, doğal, kurumsal, ve personel alt yapı tarafından belirlenmektedir. Bu alt yapı unsurlarından personel alt yapı beşeri sermaye olarak da tanımlanmakta ve işbölümüne dayanan bir ekonomide sayı ve özellikleri açısından bireylerin ekonomik faaliyetin seviyesi ve bütünleşme derecesine katkıları yönünde yeteneklerini ifade etmektedir. Bu anlamda, sosyo-ekonomik gelişmede insan unsuru, girişimcilik, uzmanlaşmış işgücü, teknikerlik ve vasıfsız işçilik ile yöneticilik, eğitimcilik, örgütsel ve teknik ve gelişme için araştırma, geliştirme, planlama ve ekonomi politikası alanındaki uğraşları ve fonksiyonları içermektedir. Personel alt yapı olarak beşeri sermaye tüm bu fonksiyonları ile gerek üst yapının oluşmasında gerekse yapısal değişimin gerçekleşmesinde kalkınmanın temel değişimlerinden birisini oluşturmaktadır (Erkan, 1987:42).

Gelişmekte olan ülkelerin de günümüz dünyasındaki küreselleşme sürecinde gerekli avantajları elde edebilmeleri veya bu süreçte ayakta kalabilmeleri için demografik geçiş sürecini hızla tamamlayarak yeterli beşeri sermaye stokuna ulaşmaları gerekecektir. Çünkü teknolojik ilerlemeyle ulaşılacak sanayileşme, istikrarlı bir ekonomik büyüme ve kalkınmanın temelindeki en önemli faktörlerin başında beşeri sermayenin geldiği görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme bilgi toplumu olmaya yönelik süreçte insanın sahip olduğu beceri ve sonradan elde edeceği niteliklerin artırılmasında insana yatırım büyük önem taşımaktadır. Bu yandan değerlendirildiğinde beşeri sermaye, toplumsal yani nüfus nitelikleri, toplumsal tabakalaşma ve bütünleşme,

toplumsal işbölümü açısından önem arz etmektedir. Bireysel önemi olarak ise, bireysel verimlilik ve gelir artışı, mesleki ve coğrafi mobilite alışkanlığı, hayat tarzında yükselme ve tüketim çeşitliliği açısından önem kazanır.

1.1.3.1. Beşeri Sermayenin Toplumsal Önemi

Eğitim, bireylerin bütün niteliklerini uyumlu bir hale getirecek şekilde geliştirmek, bireysel yetenekleri artırmak sorumluluk duygularını yükselterek bireyleri değişen ve gelişen yaşam şartlarına uyumlu bir hale getirerek toplumsal bir dayanışmayı yükselterek kalkınma sürecine önemli katkılar yaratmaktadır. Bu katkılardan yola çıkarak eğitilmiş bireylerin gerek işyerlerindeki çalışma performansları olsun gerekse de toplumsal konulara olan bakış açılarında çok önemli farklılıklar vardır.

Eğitim ve sağlık sadece ekonomik büyüme için değil aynı zamanda bu büyümeyi destekleyen daha geniş bir süreç içinde hayati derecede önemlidir. Daha yüksek kazançlar, daha iyi kişi ve toplum sağlığı, bebek ölüm ve doğum oranında düşme , yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılması, daha düşük suç oranları ve çevre bilincinin oluşması gibi bir çok net çıktısı vardır (Türkmen, 2002:45).

Kamu ekonomisi açısından bakıldığında da vergi bilincinin oluşmasına, seçmenlerin daha iyi seçimler yaparak toplumun demokratikleşme ve siyasi istikrarına önemli katkıları vardır.

Eğitimin toplumsal işlevi, toplumun sürekliliğini ve gelişimini sağlayan, toplumla uyumlu bireyler yetiştirmek iken, siyasal işlevi toplumdaki bireylere ulusal ideolojiyi, değerleri ve idealleri kazandıracak onları mevcut siyasal düzene bağlı vatandaşlar olarak yetiştirerek sürdürülebilir bir kalkınma için gerekli olan farklı kültürlerden oluşan bireylerin ulusal birlik içinde bütünleştirilmesi ve siyasi istikrarın sağlanmasıdır (Fidan ve Erden, 1998).

İnsanları suç işlemeye zorlayan etmenlerin başında ekonomik sebepler gelmektedir. Bireylerin eğitim seviyesinin artmasıyla beraber gelir seviyelerinin de artacağından dolayı ekonomik sebeplerle artan suç oranlarında azalma görülecektir. Yine eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte daha önce düşük gelir gruplarında yer alan bireyler üst gelir grubuna yerleşeceğinden dolayı gelir dağılımında da düzeltici bir etki yapacaktır. Ve gelir dağılımının daha adaletli bir seviyeye gelmesiyle birlikte toplumda suç işleme

oranı düşeceği gibi kamudan düşük gelir gruplarına yapılan transfer harcamalarının da düşmesine yol açabilir. Aynı şekilde eğitim artması sonucu vatandaşlar oy tercihlerini kullanırken seçim dönemlerinde siyasiler tarafından yapılan popülist propagandalara kapılmadıklarından daha gerçekçi kullanacaklarından dolayı toplumun demokratikleşme sürecine olumlu katkıları olacaktır.

R. J. Barro ve J. W. Lee 1993 yılında yapmış oldukları bir araştırmada piyasalarda devlet politikalarının yarattığı sapma ve bozuklukların, siyasal iktidarsızlığın büyüme ve kalkınma üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonucuna varmışlardır. Tabii olarak ülkenin sık sık seçim atmosferine girmesi ekonomide hem psikolojik hem de sosyal davranış açısından olumsuz etkiler yaratmaktadır (Işık, 2001:19). Artan eğitim seviyesiyle birlikte bireylerde çevre bilinci geliştireceğinden dolayı kalkınmayı etkileyen gecekondulaşma, orman alanlarının yok edilmesi, çevre kirliliği gibi olumsuz faktörlerin yol açacağı olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına fayda sağlanacaktır.

Kalkınma sağlık alanını da kapsadığından dolayı sağlık hizmetlerinin gelişmesi ve yaygınlaşması kalkınmanın bir parçası olmaktadır. Ekonomideki her sektör sağlık sektörü ile ilişkili olduğundan, bu sektördeki gelişme sağlık sektörünü, sağlık sektöründeki gelişmelerde tüm ekonomiyi etkilemektedir. Çünkü sağlık sektörü dışında kalan fakat ekonomi içinde sağlık açısından önemi bulunan eğitim, beslenme, konut, içme suyu ve kanalizasyon (alt yapı) sorunlarının tüm yerleşme alanları için yeterince çözülmemiş olması durumunda bireylerin ve toplumun sağlığı olumsuz yönde etkilenecektir (Poyraz, 1990:9).

Yükseköğretimde okullaşma oranı arttıkça çocuk ölüm hızları düşmekte ve beklenen ömür süreleri yükselmektedir. Eğitimli insanlar sağlık konusunda daha bilinçli davranmaktadırlar ve bu yaklaşımlarının da kalkınma sürecine olumlu katkıları söz konusudur.

1.1.3.1.1. Nüfus Nitelikleri Açısından Önemi

Beşeri sermayenin temel kaynağını genç, sağlıklı, hem fiziken hem de ruhen çalışabilir durumdaki insanlar oluşturur. Nüfus, üretim faktörlerinden emek ve müteşebbisi oluştururken aynı zamanda da üretilmiş olan mal ve hizmetlere talebi de oluşturmaktadır. Günümüz bilgi toplumunda teknolojik ilerleme ve gelişme ekonomik

büyüme ve kalkınmada etkin bir role sahiptir. Çünkü eğitimin, sağlığın ve mesleki amaçlı göçlerin tek aktörü insandır.

Ülke nüfusunun büyüklüğü, nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı, cinsiyete göre dağılımı gibi faktörler emek miktarını belirleyen başlıca unsurlardır. Emek faktörü sahibi olarak insan üretimde fiziksel ve düşünsel emek olarak iki şekilde yer almaktadır. Her iki anlamda da ülkelerin sahip oldukları emek miktarı önemli olmakla beraber diğer önemli bir unsur emek faktörünün niteliği yani kalitesidir. Her ülkede piyasaların yapısına, özelliklerine göre sektörel bazda gereksinim duyulan emek faktörü farklı niteliklere sahiptir. Makro düzeyde ise bilim ve teknolojik alandaki gelişmelere tamamen yetişmiş, nitelikli emek faktörünün istihdamını gerektirmektedir. Bu açıdan emek faktörünün miktarı kadar niteliği, yani sahip olduğu beceri, deneyim ve yetenekler de üretimin, verimliliğin artmasında ve kalkınmasının gerçekleşmesinde etkili olmaktadır (Tunç, 1997:22).

Günümüzde çevremizi sarmış olan hızlı ekonomik ve baş döndürücü teknolojik değişim ve gelişmeleri anlamak önem kazanmıştır. Çünkü, talep edilen becerileri bunlar belirlemektedir. Bilgi ve iletişim sektörlerinin öne çıkması ve sanayi toplumunun mavi yakalı işçisine olan talebi, azalmış ve belirli sektörler dışında firmalar küçülme yoluna gitmişlerdir. Bu süreçte beyaz yakalı bilgi işçisine olan talep artarken mavi yakalılara olan talep azalmıştır. Bu da bir dönüşümün gerekliliğini zorunlu hale getirmiştir. Yeni yaratılan sektör eğitimi, yaratıcı ve mobilitesi yüksek emek talep etmektedir (Durgun, 2002:32).

Gelişen teknolojilerle beraber emeğin yoğun olarak kullanıldığı işler azalmış ve nüfusun niceliğinden çok niteliği ön plana çıkmıştır. Günümüz insanın profili, her türlü ekonomik ve teknolojik gelişmelere ve bunların peşinden gelen değişimlere uyumlu olarak kendisini yenilemeyi bilen insandır. Gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkeler seviyesine erişebilmeleri için bu nitelikte insan yetiştirmek zorundadırlar.

Batı Almanya ve Japonya'nın kalkınması insan niteliğini artırmaya yönelik olarak insana yapıla yatırıma örnek verilebilir. Batı Almanya'nın sanayileşme sürecindeki başarısı mesleki teknik eğitime verilen önem sayesinde gerçekleşmiştir. Japonya ise gayri safi milli hasılasına göre kaynaklarının çok büyük bir kısmını eğitim için ayırarak hızla sanayileşmeyi başarmıştır. Japonya'da II. Dünya savaşı sonrası eğitim reformu

döneminde çok sayıda yüksek öğretim yapan kişinin teşvik edilmesi, 1960'lardaki teknolojik gelişme ve hızlı ekonomik büyümeyi destekleyen temel faktörlerden birisini oluşturmuştur (Makato ve Amano, 1986:144).

Nüfusun niceliğinden çok niteliğinin önem kazanmasıyla beraber sağlık hizmetlerinin de önemi giderek artmaktadır. Çünkü sağlık hizmetleri gerek bireysel bazda gerekse toplumsal olarak nitelik artırıcı bir beşeri yatırımı ifade etmektedir. Eğitimin sağlıktan bağımsız olarak bireyin niteliğini değiştiremeyeceği gibi sağlık hizmetlerinin de eğitimden bağımsız olarak yeni teknolojilere uyum sağlaması söz konusu olamayacaktır. Bu gibi nedenlerden dolayı kalkınma sürecinde ilerleyebilmek için ülkenin sağlık şartlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

1.1.3.1.2. Toplumsal Tabakalaşma, Bütünleşme ve İşbölümü Açısından Önemi

İktisadi büyüme ve kalkınmanın temelinde insan faktörü önemli bir rol üstlenmektedir. Bu sebepten dolayı ülkelerin iktisadi büyüme ve kalkınmaları yeni teknolojileri bulma geliştirme, uygulama ve sosyo-kültürel boyutlarıyla bunlara uyum sağlama sürecidir. Bu sürecin başarılı olmasıyla ortaya çıkacak yeni meslekler ve işgücünün eğitilip yeni teknolojiye uyumlu hale gelmesiyle toplumsal tabakalaşmada da olumlu değişimler olacaktır.

Az gelişmiş ülkelerde orta sınıf küçük bir grubu ifade ederken alt tabakayı ise kalabalık gruplar oluşturur. Sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerde ise sosyal sınıflar piramidi şekil değiştirmekte ve orta sınıflaşma süreci görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde eğitimsizlik ve fakirliğin birlikte oluşu, tabii servetlerden en uygun şekilde yararlanmasını sağlayacak bir iş bölümünü engeller ve gelişme için en müsait şartları temin etmede işe yarayacak unsur olan yeni orta sınıfın belirmesini de önler. Oysa, bu sınıf, gelişmenin dayandığı bütün değerleri, heyecanları ve standartları yaratan sınıftır. Gelişmekte olan ülkeler orta sınıfın sınırlı bir hacme ulaşabileceği ülkelerdir. Aslında, işbölümünün hemen her ülkede ve tarihin her çağında orta sınıfın topluma kazandırdığı dinamizmin bir neticesi olduğu ifade edilebilir. Orta sınıftan ve ileri bir işbölümü imkan veren yaygın bir sanayi sektöründen mahrum bulunan gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler, sermayeyi hızlı bir şekilde geliştirebilecek ve verimli olarak kullanılacak durumda değildirler. Eğitimli nüfusun çok düşük bir oran gösterdiği bu ülkeler, gelişmede fiilen rol almaları gereken mesleki ve teknik personelden yoksundurlar.

Ayrıca bu ülkeler, gelişmenin kamu yararına (efkarına) dayanan bir kontrol mekanizması yardımı ile büyütülmesine imkan verecek bir sorumluluk ve anlayıştaki sosyal çerçeveden de yoksundur (Bilgiseven, 1982:118-120).

Bireylerin ve kurumsal altyapının gelişmesi sonucu kültürel değer ve davranışlar toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayacaktır. Ayrıca toplumdaki beşeri unsurların gelişmesiyle bilgi paylaşım ve aktarım hızının artması sadece bir ülkedeki sanayi bölgelerinin değil, diğer bölgelerinde benzer oranlarda gelişmesini sağlayacağından bölgesel gelişmenin yanında ülke genelinde de bir gelişme ve bütünleşmenin oluşacağından söz edilebilir.

Bütünleşmenin toplumun bütünlüğüne ait bir karakteristik haline getirilebilmesinde eğitimin önemli bir rolü vardır. Her toplum ilk olarak, topluma yeni katılan bireylere yani çocuklara eğitim yolu ile genel değerleri benimsetme hedefi ile karşı karşıyadır. Bu hedef, bireyler ve gruplar arasında, toplumu ayakta tutmaya yarayacak benzerliği gerçekleştirme esasına dayanmaktadır. Fakat, toplum benzerlik kadar farklılığa da dayandığı için eğitimin aynı zamanda bireyleri farklı ve birbirini tamamlayan fonksiyonlar ifade edebilecek hale getirme rolünü ifade etmesi gerekmektedir. Fonksiyonel entegrasyonun sıkı bir iş birliğini gerektirdiği ve bununda ancak iş bölümü ile gerçekleştirilebildiği malumdur. Şu halde eğitim, bir taraftan benzerlik, diğer taraftan farklılık şartlarını yerine getirmek suretiyle toplum hayatının iki asli prensibinin gerçekleşmesine ve bütünleşmenin sağlanmasına imkan verir (Bilgiseven, 1982:153).

Beşeri sermaye harcamalarının artışıyla paralel olarak gerçekleşen teknolojik yenilikler ve eğitilmiş işgücüyle beraber yeni teknolojilerin üretim sürecinde kullanılması, yeni işbölümü ve uzmanlaşmaların ortaya çıkmasını sağlar. Yeni işbölümü ve uzmanlaşma ise yeni mesleklerin doğmasını sağlar. Bu nedenle yeni teknolojilerin ekonomik süreçten sonra yansıdığı alan, toplumsal alandır.

Eğitim toplumun bütün tabakalarına mal edilmesi, iş bölümünün hem sonucunu oluşturmakta, hem de işbölümü üzerinde teşvik edici bir unsur olmaktadır. Çünkü eğitim hem üretim hem de tüketim aşamalarına sahiptir. Eğitim faaliyeti, bizzat kendisi bir tüketim unsuruyken, eğitime tabi tutulan bireyin gelecekteki ihtiyaçlarını ve tüketimle ilgili taleplerini de şekillendirmektedir (Bilgiseven, 1982:121).

1.1.3.2. Beşeri Sermayenin Bireysel Önemi

Beşeri kalkınma insanların seçeneklerini artırma süreci olarak tanımlanmakta ve sonsuz tercihler yerine bunlardan sadece üçü üzerinde durmaktadır. Uzun ve sağlıklı bir ömür, bilgi edinmek ve asgari geçim standardı için gerekli kaynaklara erişmek (Tuna ve Yumuşak, 2002:435). Bireylerin bu üç faktöre ulaşması için yapılan harcamalarla bireylerin düşüncesi, kabiliyetleri ve eğitim düzeyleriyle beraber sosyo-kültürel ortamlarının gelişmesiyle yaşam standartlarında artış meydana gelmektedir.

1.1.3.2.1. Bireysel Verimlilik Ve Gelir Artışı

Verimlilik, mevcut kaynaklarla maksimum üretimi gerçekleştirme ve kaynakların rasyonel kullanılması çabası şeklinde refah düzeyini yükseltmek isteyen her toplumun temel amacı olarak önemli bir kavramdır. Çalışanlar için verimlilik artışı, ücret ve gelirlerde artış ile gelir dağılımını iyileştirici bir özellik içermektedir. Gelirleri artan kişiler ise bir yandan kalkınmadan pay alacaklar, diğer yandan da verimlilik artışına katkıda bulunmak üzere teşvik edilmiş olacaklardır (Tunç, 1997:69).

Bireysel verimliliği etkileyen unsurlar arasında iş gücünün eğitim, uzmanlaşma, beceri seviyesi, sağlık, beslenme gibi unsurlar beşeri sermayeyi oluşturan etmenler olarak verimliliğin artmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Verimlilik eğitim, beceri gibi unsurların yanı sıra çalışanların fiziksel gücüyle de yakından ilgilidir. İş görenlerin fiziksel gücünü ise beslenme durumuna, imkanları ve sağlık durumları yakında etkilemektedir. Daha iyi düzeyde eğitim almış kişiler yeni şeyleri öğrenmeye ve yeni koşullara uyum sağlayarak verimliliklerini artırmaya daha yatkındırlar.

Verim artırıcı faktörlerin en önemlilerinden biri de hizmet içi eğitimler ve seminerlerdir. Verilen hizmet içi eğitimler bilgi birikimlerini yaygınlaştırırken iş görenlerin değişme koşullara uyum sağlaması açısından önemlidir.

Örneğin İsveç'te özellikle işsizler için yeni bilgi ve beceriye yönelik kurslar sürekli olarak düzenlenmektedir. Bireysel verimliliği artıran bir diğer neden de bireyin sağlıklı olma hali ve sağlık koşulları ile imkanlarının sunulmasıdır. Bireye yapılan bu harcamalar dolayısıyla verimliliğindeki artış sonucu reel ücretinde dolayısıyla da gelirinde bir artış olacaktır (Gürak, 2003:3). Sadece İsveç'te değil, Türkiye'de de hemen her alanda özellikle bilgisayar ve bilgi teknolojileri alanında, yabancı dil öğrenme

hususunda, ihracat ve ithalat işlemlerinde, turizm gibi alanlarda yeni bilgi ve becerilerin kazandırılması ve artırılmasına yönelik kurslar düzenlenmektedir

Yakın dönemden itibaren bazı bilim dalları ekonomik çıktının seviyesini, beşeri sermaye stokunun bir fonksiyonu olarak ifade etmeye başlamışlardır. Bu bilim dalları uzun dönemde sürdürülebilir bir kalkınmanın ancak beşeri sermayenin bünyesi ile mümkün olabileceğini belirtmişlerdir. Beşeri sermaye, bir kez üretildikten sonra kullanılırken ek bir maliyet katlanılması gerekmeyen bilgi olarak tanımlanırken bilgi ile yoğrulmuş beşeri sermaye stokunun yeni fikirlerin gelişmesinin de en önemli nedeni olduğu anlaşılmıştır. Yapılan çalışmalarda, bir yıl fazla okula devam etmenin özel getiri oranı %5 ila %15, işçi başına çıktıyı (verimi) ise %20 oranında arttırdığı anlaşılmıştır. Ayrıca, gelir farklarının da eğitimden kaynaklanan verimlilik farklarına bağlı olduğu tespit edilmiştir (Tuna, 2003:1)

Üniversite eğitimi gören kişiler 22 yaşından sonra gelir elde etmeye başlamaktadır ve bu durum hayat boyu artarak devam etmektedir. Eğitim düzeyi düştükçe gelir elde etme yaşı da düşmektedir. Ancak yaşam boyu fazla değişmeden devam etmektedir. Dolayısıyla eğitilmiş kişilerin gelirlerinin altında kalmaktadır.

1.1.3.2.2. Mesleki Ve Coğrafi Mobilité Alışkanlığı

İşgücünün yer ve mekan değiştirmesi emek seyyalitesi ve mobilitesi olarak tanımlanır (Zaim, 1997:42). Bireylerin eğitim ve öğretim durumları, bilgi ve becerileri arttıkça daha iyi şartlarda istihdam edilmek istemektedirler. Yüksek niteliğe sahip bu insanların doğdukları büyüdükleri ülkeler dışında ve kendi ülkelerinde yaşadıkları şehirden başka bir şehirde çalışma isteğine iten nedenlerin başında ücret yetersizlikleri, mesleki alanlarındaki çalışma imkanlarının kısıtlılığı ve toplumsal şartlar gelmektedir. Böylece beşeri anlamda kendini geliştirmiş bireyler, beyin gücü olarak ifade edilen bu davranışla başka ülkelerde daha iyi çalışma şartlarına ulaşmada zorluk çekmektedirler (Gençler, Çolak, 2002).

Göç olayına somut bir açıdan bakmak yerine onu kompleks bir yapı içerisinde değerlendirmek yerinde olacaktır. Zira mesleki göç faaliyetleri beşeri yatırımların bir tamamlayıcısı konumundadır ve bu faaliyetin bir maliyeti ve getirisi de söz konusudur.

İş gücünün mobilitesi mevcut şartlarla daha yüksek üretim ve verim sağlama imkanlarını artırır (Yumuşak, 2000:48).

Gelişmiş ülkelerin kalkınmasında bu ülkelere göç eden nitelikli, vasıflı işgücünün rolü yadsınamazdır. Unutmamak gerekir ki, emeğin bizzat kendisi de bu mobilitenin bir gerekçesidir. O halde denilebilir ki, işsizlikten, ileri düzeyde bilgi ve beceri gerektiren işlere kadar her düzeyde emek mobilitesi vardır ve her zaman için de sürmektedir.

1.1.3.2.3. Hayat Tarzında Yükselme Ve Tüketim Çeşitliliği

Beşeri sermaye yatırımların artması, özellikle artan eğitim yatırımlarıyla birlikte eğitilmiş insanın araştırmacı birey olarak sürekli olarak kendini geliştirme ihtiyacını duymasıyla birlikte toplumun gelişmesine ve olumlu değişmesine yardımcı olarak sosyal seviyenin yükselmesine, kalkınmasına katkıda bulunur. Eğitimin en önemli işlevlerinden birisi de bireylere olduğu kadar toplumsal kurumlara da rasyonel düşünce biçimi kazandırarak yeniliklere açık bir düşünce ve yaşam kazandırmaktır.

Artan eğitimle birlikte kültürel faaliyetlerinde gelişmesi beklenir bunun bir göstergesi olarak ülkemizdeki kütüphane ve müze rakamlarına bakmak gerekir. Tablo 1'e bakacak olursak kütüphanelerde kitap ve okuyucu sayısını karşılaştırmak için oranlandığında bir kitabı yaklaşık iki kişinin bile okumadığı görülmektedir. Öğrencilerin zorunlu ziyaretlerini de bu rakamlardan düşersek hiç okunmayan kitapların varlığı okuma oranının dolayısıyla da eğitim seviyemizin düşüklüğünü ve geleceğe verdiğimiz önemi gösterir. Müze sayısını il sayısına oranladığımızda pek çok ilde müze olmadığını ve bunun sonucu olarak da geçmişe önem vermediğimizi gösterir. Tüm bunların toplamı bilgiyi aktarmadığımızı göstermekte ve bilgide aktarılmadığı sürece gelişimde sağlanamaz (Durgun, 2002:46). Bilgi aktarımı yoluyla varolan kültür ve sosyal yaşamımızı gelecek nesillere artırarak aktarmamın sağlanırsa sağlanacak gelişme ve kalkınma sonucu hayat tarzında giderek bir yükselme söz konusu olacaktır.

Tablo 1 : Kütüphane Ve Müzeler,1998

HALK KÜTÜPHANESİ SAYISI	1,185
KİTAP SAYISI	11,704,920
OKUYUCU SAYISI	20,318,223
PERSONEL SAYISI	3,231
MEMUR	2,345
HİZMETLİ	886
MÜZELER	168
ARKEOLOJİ VE TARİH	76
ETNOGRAFYA VE ANTROPOLOJİ	42
GENEL	50

KAYNAK: Durgun (2002:46)'den alınmıştır.

Bireylere yapılan beşeri sermaye harcamalarının belli bir süre sonra bireylerin gelirlerinde de bir artışa yol açtığı bilinmektedir. Gelir seviyesinin artmasıyla aynı oranda hayat tarzında olumlu gelişmeler gözlenecektir. Düşük gelir gruplarının yapmış olduğu temel tüketim harcamaları yerini daha yüksek gelir gruplarının yapmış olduğu harcamalara bırakacaktır. Bir ülkenin GSMH'sı arttıkça kişi başına düşen gelirler yükseldikçe kişilerin harcamalarını gelir esnekliği yüksek eğitim, sağlık, sinema, tiyatro, müzik gibi mal ve hizmetlere yönelttiği zaten bilinmektedir. Kastedilen bu gelir gruplarındaki kişilerin harcamaları içinde temel tüketim harcamaları yanında yüksek gelir gruplarının yapmış oldukları gibi gelir esnekliği yüksek mal ve hizmetlere yönelik harcamalarda yer alacaktır. Başka bir deyişle bireyler, kendilerinin ve ailelerinin sosyo-kültürel açıdan gelişmelerine yol açacak mal ve hizmetlere de yönelerek tüketim çeşitliliklerini artıracaklardır.

1.2. Beşeri Sermaye Harcamaları ve Kalkınma İlişkisi

Ekonomik büyüme, en basit şekliyle ülkenin doğrudan doğruya halkın istediği mal ve hizmetleri üretebilme gücünü artırmak olarak tanımlanabilir. Bir ekonominin üretim kapasitesi kaynaklarının nicelik ve niteliğe ve ulaştığı teknolojik düzeye dayandığından, ekonomik büyüme üretim kapasitesinin bu belirtilenlerin genişletilmesi ve geliştirilmesi sürecini içerir (Petterson, 1976).

Kalkınma süreci ise ulusal gelir ve üretimin zaman içinde sayısal olarak artmasının yanında, kurumlardaki köklü değişiklikleri, iktisadi ve toplumsal yapının yeniden

düzenlenmesini, halkın değer yargılarında, dünya görüşünde ve davranış kalıplarındaki değişiklikleri de kapsar (İşgüden, 1988).

Günümüzde geçmiş dönemlerde olduğu gibi doğal kaynaklar gibi fiziki sermaye unsurlarının kalkınmanın birinci derecede unsuru olduğu görüşü önemini kaybetmiştir. Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi kalkınma insan eli ve insan zekası ile gerçekleştirildiği için beşeri ve fiziki sermaye birbiri ile ilişkisi ve etkileşimi olmadan tek başlarına kalkınmayı gerçekleştirmeleri mümkün değildir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmalarını engelleyen en önemli etken fiziki sermaye yatırımlarından daha çok beşeri sermaye eksikliği olmaktadır.

Gerçekte rekabetin, kalkınmanın yolu yeni üretim süreçleri, yeni mal ve hizmetler bulmak, bunların niteliğini sürekli iyileştirmek, alıcıların istemlerini giderek daha iyi karşılamaktır. Bunun da yolu sürekli araştırmak, öğrenmek, uygulamak, üretimde deneyim, birikim kazanmaktır. Ülkelerin kalıcı güçlerini de artık mevcut sanayi üretimleri değil, bilimsel kapasite ve potansiyelleri belirlemektedir. Kalkınabilme, gelişebilme insan gücünün niteliğine bağlıdır. İnsan gücünü geliştirmeyi, ondan yararlanmayı başaramış ülkeler kalkınabilmiş, büyüyebilmişlerdir (Işık, 2001:5-6).

Kalkınma, ekonomik büyüme, verimlilik, gelir dağılımı, teknolojik gelişme, demografik yapı, sosyo-kültürel yapı, bölgesel gelişme, uluslararası gelişme sürecindeki sayısal ve yapısal değişmelerce belirlenmektedir. Kalkınma ve kalkınmayı belirleyen bu faktörlerdeki gelişmeler fiziki sermayenin yanı sıra insan sermayesi kuramının öngördüğü gibi büyük ölçüde insan sermayesindeki gelişmeler tarafından belirlenmektedir. Beşeri sermayenin bu faktörlere etkisi aynı zamanda insan yatırımın kalkınma üzerindeki önemini açıklamaktadır (Tunç, 1997:20)

1.2.1. Eğitim ve Kalkınma

Eğitim bireylere yönelik olarak yapılmakla beraber toplumsal yönü daha ağır basmaktadır. Durkheime göre eğitim; toplumsal ve fiziki çevrenin insan üzerinde meydana getirdiği etkilerken, Kant'a göre eğitim insanın mükemmelleştirilmesidir. H. Spencer ve Herbart'a göre ise eğitim, insan hayatının ve toplum hayatının iyileştirmesine yönelik etkinliklerin tümü olarak tanımlanmaktadır (Bulurman, 2003).

Beşeri sermayenin önemi anlaşıldıkça iktisat literatüründe, klasik anlamlarıyla bilinen örneğin büyüme kavramına dahil yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Buna göre büyüme bulunan yeniliklerin ekonomide meydana getirdiği değişiklikler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım yazarın de açıklamaya çalıştığı gibi eğitim toplumsal, iktisadi, idari ve siyasi oluşum ve gelişimler açısından ön koşullardan birisi olarak dikkate alınmaktadır. Genel olarak eğitim temelli iktisadi büyüme, yeni bilimsel bilgilerin üretilmesi ve bu bilgilerin yeni teknolojik gelişmelerin ortaya çıkarılmasında kullanılmaktadır. Burada, insanlar tarafından geliştirilen ve uygulanan düşünceler ön plana çıkarken, eğitimle büyüme arasında sıkı bir ilişki meydana gelmektedir. Bu durum, büyümenin gerçekleşmesi için doğal kaynaklar ve sermaye gibi faktörlerin kullanımının insan becerisine bağlı olmasından kaynaklanmaktadır (Dura, 1999:14).

Kalkınmanın başlıca amacı sanayileşmek ve artık günümüzde artan oranda bilgi teknolojilerinden yararlanma düzeyini maksimuma çıkarmak olduğu düşünülürse, sanayileşme ve yeni teknolojilerin (bilgi teknolojilerinin) gerektirdiği özellikte insan faktörüne gereksinim duyulmaktadır. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna dönüşüm aşamasında ise bilgi teknolojilerinin üretimi ve kullanımı ve hizmetler sektörünün gelişimi doğrultusunda tamamen nitelikli diğer bir ifade ile yüksek öğrenim görmüş insan sermayesi önem kazanmaktadır. Bilgi toplumunu oluşturan yeni teknolojiler, genellikle işgücü ve yüksek öğretimli emek girdisi gerektirmektedir. Söz konusu teknolojiler, iş gücü tasarruf edici olmakla beraber, bu iş gücü kaynağının niteliği ve daha fazla eğitilmiş olması önem kazanmaktadır. Eğitim, okul öncesi eğitim, genel eğitim (ilköğretim, ortaöğretim, mesleki ve teknik eğitim, yüksek öğretim), yaygın eğitim ve okul sonrası eğitim olarak sınıflandırıldığında, sosyo-ekonomik gelişme sürecinde ve bilgi toplumunda bilgi ve bilgi teknolojilerinin her alanda alttan kullanımı nedeni ile sadece okul eğitimi ve diploma almak değil, işletmelerle organize edilmiş mesleki kuruluşlar tarafından verilecek okul sonrası eğitim de önemli olmakta ve eğitimin sürekliliği de gündeme gelmektedir (Tunç, 1997:64).

Kalkınmayı sağlayabilmek için üretim faktörlerinden emeğe yatırım yapmak gereklidir. Diğer faktörlere yapılan yatırımlar büyümeyi sağlar. Avrupa ülkeleri bunun farkına erken varmıştır. XI. yüzyılda Almanya'da 5-14 yaş grubundaki bütün çocuklar okula gitmek zorundaydı. Avrupa'nın genelinde çoğu çocuk okula gitmekteydi. Modern çağ

başladığında ise formel eğitim hızla yayıldı. 19. yüzyılda okur yazar oranı Almanya, Hollanda, İsviçre ve İskandinav ülkelerinde %70'in üzerindeydi. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark buradan gelmektedir (Yenal, 1999:47)

Eğitim sadece eğitilenlere daha yüksek gelir getiren bilgi ve hünerler kazandırmakla kalmamakta, genel kültürü yükselterek ve teknolojik ilerlemeyi hızlandırarak, topluma da kazançlar sağlamaktadır. Eğitim piyasaya bırakılınca, eğitimin miktarını kişilerin eğitimden bekledikleri özel fayda ve gelirleri belirlemektedir. Bununla birlikte geliri olmayanlar eğitim talep edememektedirler. Oysa bir toplumda bilgi ve hünerler ne kadar geniş kütleye faydası maliyetine eşitleninceye kadar verilirse ve ileri derecedeki uzmanlıklar ne kadar geniş tabandan süzölmüş yeteneklilere kazandırılırsa, eğitimin verimi o kadar yüksek olacaktır (Bulutoglu, 1988:310).

Ülkelerin kalkınmasında eğitimin çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Eğitim esas itibariyle ekonomik bir yatırımdır. Çünkü eğitimle, işgücünü ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlamak, ekonominin yapısal gelişimini hızlandırmak, üretimde verimliliği arttırmak ve daha iyi istihdam imkanları oluşturmak mümkündür.

Beşeri sermaye kavramını ilk ortaya atanlardan olan, Denison, 1929-1956 yılları için yapmış olduğu araştırmada, ABD'de çalışanların, kişi başına reel milli gelir artışının % 42'sinin eğitim yoluyla işgücünde ortaya çıkan verimlilikten kaynaklandığını bulmuştur (Karlık, 1997:13). Eğitimin ülke gelişimi ve kalkınmasındaki önemini göstermek için ABD ekonomisinin son yıllardaki dikkat çekici performansına bakmak yeterli olacaktır. ABD ekonomisi, 1991'den bu yana düzeyli yüksek büyüme hızları, güçlü üretkenli artışı ve düşük enflasyon eşliğinde istikrarlı bir biçimde artan istihdamı ile dikkat çekmektedir. Ekonomik büyümeyi 1995'ten sonra daha da hızlandı. ABD'nin yaşam standartları AB ve Japonya'dakilerden daha hızlı yükseldi. Teknik ilerlemelerin gerektirdiği değişikliklere bireylerin kendilerini uyarlamaları eğitimle sağlandığı ve özendirildiği için ABD tarihinin en uzun ve kesintisiz büyümesine yaşamaktadır. ABD öğrenim ve eğitim sistemleri insanlara çalışma yaşamları boyunca kullanacakları yararlı bilgi ve becerileri kazandırmaktadır. Özel ve kamusal araştırma geliştirme kurumları ile bireysel araştırmalar, yeni bilgi edinmekte ve bu bilgiyi ticarileştirmektedir (Durgun, 2002:35)

Bir ekonomideki uygulanan kalkınma stratejileri eğitim politikalarından ayrı olarak değerlendirilemez. Bir başka deyişle kalkınma stratejileri arasındaki temel farklılık eğitime bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Kısaca kalkınmakta olan ülkeler eğitim politikalarını kalkınma stratejilerinde bir araç olarak kullanmaktadır (Seyidoğlu, 1993:319)

1.2.1.1. Eğitim Harcamaları

Beşeri sermaye unsuru ve bunun eğitiminin önemi yukarıda ifade edildiği gibi gayet önemli ve hükümetler de bunun farkında olduklarından kamusal bütçelerinin önemli bir bölümünü eğitim harcamalarına tahsis etmektedirler. Pek çok ülkede, savunma hizmetlerinden sonra hatta bazen de önce gelen en önemli harcama kalemlerinden biri de eğitim harcamalarıdır. Bunun en önemli nedeni, eğitim hizmetlerinin değerlendirilmiş mal ve hizmetlerin en klasik örneklerinden biri olmasıdır. Şüphesiz ki, bir ülkede yaşayan insanların refahı, asgari düzeyde eğitim standartlarına da bağlıdır. Toplumdaki eğitim düzeyinin yüksekliği, üretim ve yönetimde etkinliği artıracığından, iktisadi gelişme ve reel milli gelir artışını da beraberinde getirecektir. Bu nedenle eğitim hizmetleri özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından, kamusal mal niteliğini taşır. Asgari düzeyde de olsa eğitimden toplumun yarar sağlayacağı gerekçesiyle, ilk ve orta eğitim devlet eliyle gerçekleştirilir. (Mutlu, 1998:249) Sadece ilk ve orta öğretim değil eğitimin öneminden dolayı yüksek öğretimde de devlet öncüdür ve bununla ilgili harcamaları da finanse eder ve yönlendirir.

Eğitim harcamaları, eğitim kademeleri itibariyle öğrenci sayısı, mevcut eğitim altyapısı, ülkelerin gelir seviyeleri, toplumda eğitime verilen önem gibi bir çok faktöre bağlıdır. Eğitim harcaması verileri, eğitim yatırımlarının maliyetlerinin bu yatırımların karlılığının hem birey hem devlet için doğru olarak hesaplanmasına önemli bir girdi teşkil etmektedir. Ancak birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye içinde sağlıklı bilgi alınması güçlüğü mevcuttur (Türkmen, 2002:18).

Tablo 2'den de (Ek :1) görüleceği üzere Türkiye'de eğitim harcamaları değişken bir yapı izlemektedir. 1990 yılından itibaren kamu kaynaklarından eğitime ayrılan payın bir miktar arttığı görülse dahi bu artış yeterli bir artış olarak görülmemektedir.

Tablo 3’de (Ek:2) görüldüğü gibi Türkiye’de eğitim harcamaları eğitim kademeleri itibariyle öğrenci başına yapılan harcamalar gelişmiş ülkelerin aynı kalemlere yapmış olduğu harcamaların oldukça gerisindedir. Avrupa Birliği’nin ekonomik göstergeler bakımından sorunlu ülkesi olarak nitelendirilebileceğimiz ülkesi Yunanistan’da dahi ilköğretime ve ortaöğretime yapılan harcamalar Türkiye’nin iki katından fazladır. Türkiye için eğitim kademeleri itibariyle öğrenci başına yapılan harcamalar OECD ülkeleri ortalamasının oldukça gerisindedir.

Hızla artan nüfus yanında, hızlı teknolojik gelişme mevcut insanların eğitimini tehire imkan bırakmamaktadır. Gerek hükümetler gerekse toplumsal bütün unsurlar ve bireylerin kendilerinin de bunun farkında olmasından dolayı kamusal kaynaklar eğitime seferber edilmeye çalışılmaktadır. Ancak bunların ihtiyacı karşılayamadığı konusunda hemen hemen bir ittifak olduğu söylenebilir. Avrupa ülkelerinde de tersi bir durum vardır. Nüfus yeterince artmadığından dolayı mevcut insanların doğal olarak daha nitelikli işler çıkarmaları gerekmektedir ki bu da ileri teknoloji kullanımı ve buna hükmedebilecek insanı yetiştirmekle mümkündür.

1.2.1.2. Beşeri Sermaye Unsuru Olarak Eğitim Harcamalarının Yatırım Kabul Edilmesinin Nedenleri

Eğitim harcamalarının yatırım harcamaları olduğu konusundaki görüşlerin yanı sıra, insan unsurunun bilgi ve yeteneklerinin geliştirilmesiyle ilgili olarak yapılan harcamaların yatırım olarak kabul edilecek kısmının hesaplamasında güçlükler olduğuyla ilgili görüşler de vardır. Bunun nedeni olarak da eğitim harcamalarının tüketim ve yatırım etkilerinin her ikisini de farklı olarak taşınması gösterilmektedir. Eğitim harcamalarının bu iki etkisinin bir birinden ayrılması zor olduğundan ve eğitime yeterince kaynak ayrılmadığından dolayı eğitimin gelecekteki getirisinin, bugünkü yatırım için ayrılan bedelin üzerinde olması gerekmektedir. Bu güçlüklerle rağmen eğitim harcamalarının yatırım olduğu kabul edilmektedir.

Beşeri sermaye teorisi içinde eğitim harcamalarının yatırım olarak değerlendirilmesine ilişkin görüşler içinde artık öge yaklaşımı, eğitimin sosyal ve kişisel yatırım olarak değerlendirilmesi ve eğitimle kişisel kazançlar arasında ilişki kurulması için yapılan yaş-kazanç profilleri yaklaşımları ile eğitim harcamalarının birey ve toplum için yatırım olduğudur.

1.2.1.2.1. Artık Değer Yaklaşımı

Eğitim harcamalarının niteliği ile ilgili görüşlerden biri, emek ve sermayenin iktisadi gelişmeye yaptığı katkının milli hasıladaki tüm artışı izah edecek kadar büyük olmadığını belirtmekte, artık değer gerçekten çok büyük olduğunu vurgulamakta ve etkinlikteki büyük artışın eğitime atfedilebileceğini savunmaktadır (Serin, 1980:63).

Bu görüşe göre eğitim harcamalarının insan gücüne yatırım niteliğine de sahip olduğu gösterilmektedir. Keynes sonrası iktisadi büyüme teorilerinin büyüme nedenlerini ampirik olarak açıklamada yetersiz kaldığı ileri sürülerek E.F. Denison'un yapmış olduğu araştırmada farklı bir yaklaşım getirilmiştir. Denison yapmış olduğu çalışmada ABD'nin ekonomik gelişimine katkıda bulunan unsurların katkı derecesini ölçmeye çalışmıştır.

Denison, işgücünde yer alan kimselerin resmen aldıkları eğitim süresini ve eğitim girdisinde meydana gelen değişimleri eğitim girdisinin bir ölçüsü olarak kullanmakta, ayrıca değişik süredeki resmi eğitimle ilgili olan gelir farklılıklarını tespit etmekte ve çalışarak elde edilen gelirden görülen farklılıkların beşte üçünün, kabiliyet farklılıkları gibi unsurlardan arınmış resmi eğitim süresi farklılıklarıyla ilgili olduğu konusunda açık varsayımlar ileri sürmüştür. Bu araştırmaya göre, ABD'de 1929 yılından 1957 yılına kadar eğitimin girdisindeki artış ortalama işgücü kalitesini yüzde 29,6 yani yılda ortalama olarak yüzde 0,93 artırmıştır. Bu varsayıma göre, dönem boyunca, işgücünün milli gelir içindeki ortalama payı yüzde 73 olup, insan gücünün kalitesindeki yıllık 0,93 artış milli geliri yılda yüzde 0,68 (0,93'ün yüzde 73'ü) artırmıştır. Denison'a göre yıllık ortalama yüzde 2,93 civarındaki gelişme hızının yüzde 23'ü eğitimin katkısıdır. Bu tahminlere göre ABD'nin iktisadi gelişmesinin beşte biri eğitimin katkısı olarak değerlendirilmiştir (Serin, 1980:75).

İşte yapılan bu araştırma ile eğitim harcamalarının yatırım özelliği arz ettiği konusundaki görüşler, eğitimin üretim artışına, büyümeye ve kalkınmaya olan katkısını açıklamaya çalışan artık değer yaklaşımı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Emek ve sermayenin iktisadi gelişmeye yaptığı katkının milli hasıladaki tüm artışı karşılayamadığı için aradaki farkın eğitimin, getirisinden kaynaklandığı bu teoriye göre ileri sürülmektedir.

1.2.1.2.2. Sosyal Ve Kişisel Yatırım Olarak Eğitim

Eğitimin yatırım olduğuna ilişkin iddiaların arasında en ikna edici olanı, bireye yapılan eğitim harcamaları miktarı ile kişisel kazanç arasındaki korelasyonun bulunmasına ilişkin olanıdır. Bu görüşe göre, kişilere verilen genel eğitimde, her eğitim kademesinin aşılması ile bir önceki eğitim kademesine oranla bir ücret farkı oluşmakta, böylece kişinin ömür boyu net geliri artmaktadır. Burada söz konusu edilen genel eğitim, eğitilen kişinin verimliliğini istihdam edebileceği bütün işletmeler açısından makro düzeyde yükseltmektedir (Akalin, 1981:165).

Eğitim yatırımlarının getirisi, eğitilmiş işgücünün işsiz kalması veya düşük üretkenlikte çalışması durumunda değişmektedir. Açık veya gizli işsizlik, eğitim yatırımlarının kişisel ve sosyal getiri oranlarını düşüreceği gibi süreklilik durumunda sifıra eşitlemektedir. Eğitilmiş işgücü arasında işsizliğin yaygınlaşması durumunda da önemli bir kaynak israfı yaratılmaktadır. Kaynak israfının eğitim süresine paralel olarak arttığı dikkate alınarak, insan gücü-eğitim planlaması çalışmalarının, özellikle kişisel ve toplumsal maliyetlerin yüksek olduğu eğitim kademeleri için tamamen ekonominin ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlaması gerekmektedir. Maliyetlerin yüksek olduğu eğitim kurumlarında kapasite fazlası ve dolayısıyla arz fazlası yaratıldığında, düşük ücretle istihdam edilme durumu, bir taraftan getiri oranlarını olumsuz yönde etkilerken, diğer taraftan beyin göçünü veya beşeri sermayenin transferini hızlandıracaktır (Gürer, 1981:40).

Kısaca bu görüş, yüksek eğitim görmüş kişilerin ömür boyu kazançlarının aldıkları ek eğitimden dolayı daha yüksek olduğunu açıklamaya çalışmakta ve böylece eğitimin geleceğe dönük sosyal ve kişisel bir yatırım olduğunu ortaya koymaktadır.

1.2.1.2.3. Yaş-Kazanç Profilleri

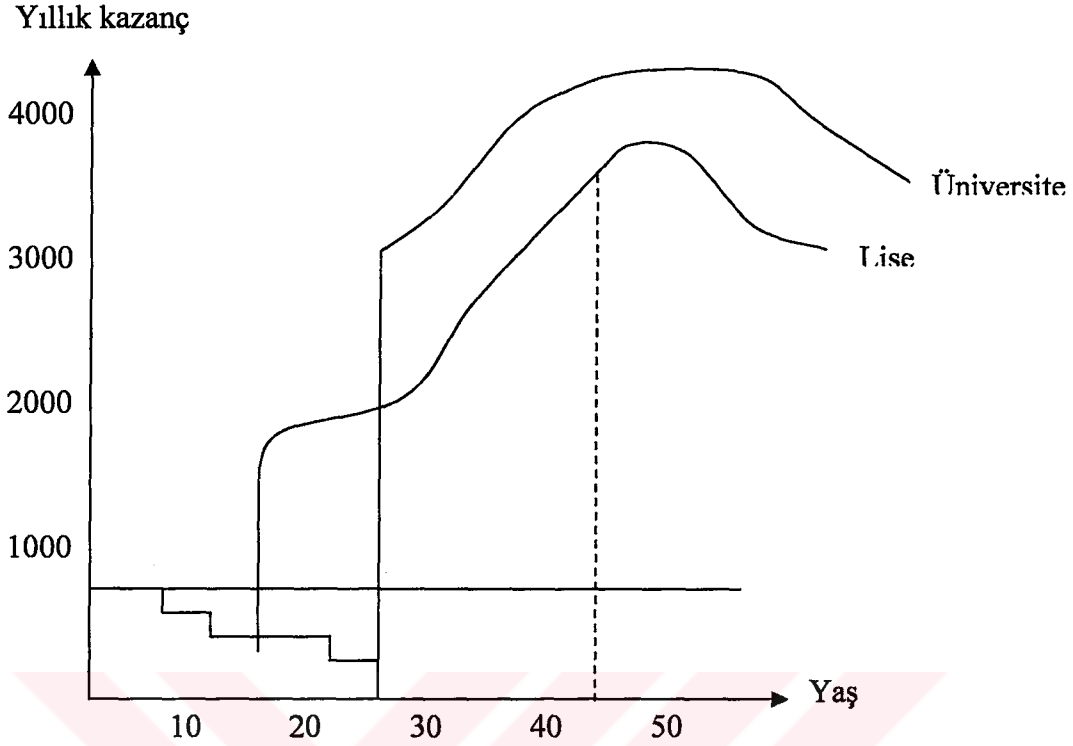
Beşeri sermaye unsuru olarak eğitim harcamalarının yatırım olarak kabul edilmesinin nedenlerinden biri de yaş-kazanç profilleridir. Yaş kazanç profilleri çeşitli eğitim düzeylerindeki kişilerin ve ya kuşakların ömür boyu kazançlarının seyirini geometrik veya aritmetik bir ifadesidir. Başka bir deyişle eğitim düzeyi ve yaşa göre kazanç akımının değişmesinin sapmasıdır. Bu görüşe göre ek eğitimin ömür boyu kazancı genellikle yükseltebileceğinden hareket ederek, bireysel eğitim talebinin gelecekte getiri

elde etmeye yönelmiş kişisel yatırım niteliğinde olduğu söylenebilmektedir. Burada önemli olan husus ek eğitimin yaş-kazanç profilini yukarıya doğru kaydırmasının azalarak olması ve yaş-kazancı profilinin bir doruk noktasına ulaştıktan sonra düşmesidir (Şekil 1). Yaş-kazancı profilinin belli bir doruğa ulaştıktan sonra düşüş göstermesinin nedeni eğitimin toplam maliyeti ve beşeri sermayenin zamanla yıpranmasıdır. Ayrıca yaşın ilerlemesinin, kazancı yeteneğinin üzerinde olumsuz etki yaptığını de göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Akalin, 1980:166).

Kısaca yaş-kazanç profillerinin özelliklerine değinecek olursak, bütün profillerin eğitim düzeyi ve okula gidilen yıla bağlı olunmaksızın 40 yaş civarına kadar yükseldiğini, sonra düzleşmekte ve bazı durumlarda da düşüş gösterdiğini görmekteyiz. Yani yaş-kazancı profilleri dış bükey niteliktedir. Daha yüksek bir eğitim düzeyine ulaşma ile çalışma hayatının ilk dönemlerinde kazancın daha hızlı yükselmesi sağlanmakta ve mutlak bir kesinlik olmamakla birlikte yüksek bir başlangıç kazancına kavuşulmaktadır. Daha yüksek bir eğitim düzeyine ulaşma durumu ile maksimum kazancın elde edildiği yıl gecikmekte ve emekli maaşı da yükselmektedir (Akalin, 1980:167-168).

Sonuç olarak bu yaklaşımlardan hareket ederek, eğitimin kişilerin ömür boyu elde edeceği kazancını yükselten bir faktör olduğu ve bu sebepten dolayı da bireysel eğitim talebinin gelecekte getiri elde etmeye yönelik kişisel bir yatırım olduğu sonucu elde edilmektedir.

Şekil 1. Eğitim ve yaş-kazanç profilleri ilişkisi

KAYNAK: Akalın (2000:246).

1.2.2. Sağlık ve Kalkınma

Sağlık harcamalarını iktisadi açıdan değerlendiren ilk iktisatçılar Garry S. Becker ve Selma Mushkin'dir. Micheal Grossman ise sağlık yatırımlarını da içeren bir model çerçevesinde beşeri sermaye konusunu incelemiştir (Yumuşak, 2000:45).

Sağlık, Dünya Sağlık Örgütüncce, çok defa bilinenin aksine, yalnız bir hastalık veya sakatlığın yokluğun değil, insanların fiziksel, ruhsal ve sosyal bakımdan dan tam bir iyilik halindedir şeklinde tanımlanabilmektedir. Sağlık hizmetlerinde ise, bireyler veya toplumun hastalık ve sakatlıktan korunarak, bireylerin bedeni, ruhi ve sosyal bakımdan dengeli bir şekilde yaşamını sürdürebilmesi için yapılan hizmetler şeklinde tanımlamak mümkündür (Poyraz, 1990:5-6).

Sağlık hizmetleri, hastalananları iyileştirmek için tedavi hekimliği ve sağlamların hastalanma olasılıklarını azaltmak için de koruyucu, önleyici sağlık hekimliği şeklinde iki faaliyet halinde sürdürülür.

Tedavi edici sağlık hizmetleri; tedavi edici sağlık hizmetlerinin amacı hasta olan bireylerin iyileştirmek olduğundan yararlanan, tedavi goren bireydir. Ancak hastanın tedavisinin, başkalarına, çevreye zarar verme olasılığını azalttığı ölçüde ikinci bir toplumsal fayda sağlama özelliği vardır. Hastalık bulaşıcı olmasa bile, hasta çevresine zarar veriyorsa (örneğin ruh hastası) gözlem ve tedavi altına alınması gene topluma dışardan fayda sağlar (Bulutoğlu, 2003:263).

Koruyucu, önleyici sağlık hizmetleri; Sağlam insanların sağlam kalmasını sağlar. Sağlık koruyucu hizmetlerde kişinin doğrudan yararlanması ikincil, bir bütün olarak toplumun yararlanması asıl amaçtır. Sistemli ve belirli zamanlarda aşılanma dışındaki hastalığı önleyen koruyucu sağlık hizmetleri; çevre temizliği, pazarlanan besin maddelerinin tüketime elverişlilik standartları ve başka yasal düzenlemelerdir. Bu eylem ve düzenlemelerle toplumu hastalıklardan korur, hastalığa direnci artırarak toplumsal ayda sağlar.(Bulutoğlu, 2003:263).

Sağlığın bir yatırım boyutuyla ele alınması durumunda, dikkatlerin ekonomik gelişme ile sağlık arasındaki ilişkilere yönelmesi gerekmektedir. Beşeri sermaye yaklaşımı çerçevesinde sağlık hizmetleri bir insan sermayesi yatırımı olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşımın öncülerinden olan T.W. Shultz'da, sağlık hizmet ve tesislerini, beşeri sermaye yatırımlarının başında saymaktadır (Mazgit, 2002:410). Mushkin'in çalışmalarına göre ise, sağlığa yapılan harcama ve yatırımlar, çalışma gücünü korumakla beraber yıllar boyunca artı bir değer olarak dönmektedir.

Kalkınmanın sonuçları endüstrileşme, kentleşme, çevre kirliliği, hızlı nüfus artışı gibi olumsuz dışsal etkenler olarak, sağlık sorunlarında kendini göstermekte ve sağlık hizmetlerinde yeni görevler yüklemektedir. Diğer taraftan özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kalkınmanın sonucu olarak ortaya çıkan hızlı nüfus artışının düzenlenmesi, sanayileşme ve kentleşmenin doğurduğu bedeni ve ruhi hastalıklarla savaş, çevre sorunlarının yarattığı olumsuz etkilerin giderilmesi ve beslenme sorunlarının çözümlenmesi yönündeki çalışmalar, sağlık hizmetlerinin sosyo-ekonomik gelişmeye katkıları olmaktadır (Poyraz, 1990:9).

Sağlıklı bir nüfus beşeri sermayenin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Beşeri sermayesini güçlendirmek isteyen ülkeler nasıl eğitime yatırım yapmakta iseler aynı amaçlarla sağlık hizmetlerine de yatırım yapmak mecburiyetindedirler. Çünkü kalkınma

amacında olan ülkelerin öncelikli olarak fiziken ve ruhen sağlıklı bir nüfusa ihtiyaçları vardır. Ayrıca yapılan araştırmalarda sağlıklı insanların daha çabuk eğitilebildikleri ve eğitimle kazandıkları bilgi ve becerileri daha uzun yıllar sürecinde kullanabildikleri ortaya çıkmıştır.

1.2.2.1. Gelişmişlik Düzeyi Olarak Sağlık Göstergeleri

Toplumun sağlık düzeyi ile ekonomik gelişmişlikleri ve kalkınmışlıkları arasında yakın ve karşılıklı bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Toplumun sağlık düzeyi önemli bir gelişmişlik göstergesi olarak kabul görmektedir (Mazgit, 2002:411).

Toplumların sağlık düzeylerini belirleyen temel göstergeler olarak, sağlık hizmetler, bebek ve çocuk ölüm oranları, ortalama ömür, sağlık durumları, salgın hastalık oranlarını sayabiliriz.

1.2.2.2. Sağlıkın Beşeri Sermayeye Katkısı

Beşeri sermaye kapsamında eğitilecek bir insanın ön şart olarak sağlıklı olması adeta bir zorunluluktur. Bebek ve çocuk oranlarının yüksek olması beşeri sermayenin temeli olan sağlıklı bir nüfusun kaybı anlamına geldiği gibi bu durumdaki çocuklar için harcanan emek ve sermaye de ayrıca ziyan olan bir ekonomik değerdir. Bebek ve çocuk ölümlerinin yüksek olduğu toplumlarda hayatta kalanların da sağlık durumları yetersizdir. Bu yetersizlikler beşeri sermayenin istenilen düzeye oluşmasında engel teşkil etmektedir.

Gelişmiş toplumlarda sağlık düzeyinin yüksek olması ortalama ömrü olumlu yönde etkilemektedir. Ortalama ömür uzadıkça insanların aktif olarak üretimde bulunma imkanları da artmaktadır. Aktif olarak çalışan her bir insanın beşeri sermaye bağlamında belli bir yatırıma tabi olduğu kabul edilir ise bu yatırımdan, sabit yatırımdan yararlanma süresinin uzaması yatırımın veriminin artmasına bağlıdır. Sağlık hizmetlerinin yüksek olduğu toplumlarda insanların genel sağlık durumlarının da iyi olması beşeri sermayenin kalitesini artıracaktır. Çünkü bedenen ve zihnen iyi gelişmiş insanların hem eğitimi daha kaliteli olduğu hem de çalışma ortamlarında çok daha verimli çalışabildikleri tespit edilmiştir (Karagül, 2002:172).

Toplumun sağlık statüsünün yükseltilmesi sağlanabildiğinde ortaya parasal yararlar da çıkabilecektir. Tablo 4'den de görüldüğü üzere hastalıkların neden olduğu erken ölümlerin azaltılması, sakatlık veya hastalıkların azaltılması ve çalışma gücünü düşüren halsizlik gibi durumların azalması üretim ve verimlilik gibi olumlu katkılar sağlaması dolayısıyla ekonomiye yararlar sağlayacaktır.

Tablo 4. Toplumun Sağlık Statüsünü Yükselten Yatırımların Sağladığı Parasal Yararlar

Faydanın Tanımı	Ekonomik Etkisi	Faydanın Türü
Hastalıkların neden olduğu erken ölümlerin azaltılması	Adam-saat olarak mutlak artış	Adam-saat arzının miktar olarak artışı
Sakatlık veya hastalık durumlarının azalması	Adam-saat olarak görelî artış	
Çalışma gücünü düşüren halsizlik gibi durumların azalması	Adam-saat başına üreten kapasitenin artışı	Adam-saat başına ürünün kalite açısından artışı

KAYNAK: Akalın (1980:215).

1.2.2.3. Sağlık Harcamalarının Düzeyi

Günümüzde sağlıklı insan söylemiyle, onların sadece hasta ya da sakat olmamaları değil, ayrıca ruhsal ve sosyal bakımlardan daha iyi durumda olmaları anlaşılmaktadır. Gelişmiş ülkeler sağlık politikalarını bu anlayışa uygun olarak geliştirdiklerinden, devlete önemli görevler yüklemişler, özellikle genel sağlık ve koruyucu hekimlik harcamalarının toplumun tümünü kapsayacak biçimde yaygınlaştırılmış ve bu yüzden devletin sağlık hizmetleri alanındaki üretimi tam kamusal mal olarak nitelendirilmiştir (Palamut ve Yüce, 2004).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler sürekli olarak iktisadi sıkıntılarla yaşadıkları için ilgili sıkıntıları atlatabilmek için eğitimde olduğu gibi sağlık hizmetlerinden de fedakarlık yaparak kalkınma politikaları oluşturmaktadırlar. Ancak insanı dışlayan söz konusu politikalarla henüz kalkınabilmiş herhangi bir ülke yoktur. Gelişme çabası içinde olan ülkelerin bütçelerinden sağlık hizmetlerine yeterli ölçüde kaynak aktarmaları önemli bir şarttır (Karagül, 2000:74). Yine gelişmiş ülkelerin daha fazla kaynak ayırması da gerekebilir. Eğitimle ilgili kısımda da denildiği üzere gelişmiş ülke insanının doğurgan olmaması, yaşam seviyesinin uzunluğu ve bu sürenin yaşlılıkla

geçen kısmının fazlılığı gelişmiş ülke insanının da aslında daha fazla sağlık harcaması gerekmektedir.

Bu nedenle sağlık hizmetleri hemen hemen tüm ülkeler tarafından desteklenmektedir. Genellikle devlet müdahalesi üç biçimde yapılabilir. Hizmet arzı, düzenleme ve vergileme; destekleme, gelişmiş ülkelerde bile sağlık harcamalarının büyük payı kamunundur. Bir çok ülkede hastaneler genellikle kamuya aittir. Devlet, uygulamaların eğitimlerini üstlenip gerekli özelliklerin neler olacağı konusunda düzenlemeler yapar. Ayrıca, sağlık hizmetlerini ya bedelsiz ya da yüksek oranda destekli fiyatla dağıtır. Hatta hizmet dağıtım sisteminin piyasa orjinli olduğu ABD’de bile, kamuya ait hastahane inşaatı fakir ve yaşlıların tedavi harcamalarını destekleme gibi yoğun devlet düzenlemeleri söz konusudur. Devletin sağlık hizmetlerini desteklemesinin diğer bir nedeni de, sosyal adalet endişesidir. Desteklemenin sosyal adaleti etkin olarak gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği, adalet kavramının tanımına ve devlet desteğinin şekline bağlıdır (Tatlıoğlu, 1992:28).

Tablo 5’teki (Ek:3) sağlık harcamalarının genel seviyesine bakıldığında Türkiye’nin kendi gelir grubundaki ülkeler arasında Sağlık Bakanlığı’na en düşük kaynak ayıran iki ülkeden biri olduğu görülmektedir. Türkiye ile aynı gelir dilimine yerleştirilebilecek toplam 14 ülkenin, Türkiye dışında yalnızca birisinde (Meksika) Sağlık Bakanlığı bütçesinin genel bütçe içindeki payı % 3’tür. Diğer 12 ülkenin tümünde bu oran daha yüksektir ve % 5 ile % 21 arasında değişmektedir. Örneğin Botswana ve Brezilya’da % 5, Kostarika’da % 21, Panama’da % 18 şeklindedir (Palamut ve Yüce, 2004).

1.2.3. Mesleki Amaçla Yapılan Göçler ve Kalkınma

Bireylerin içinde buldukları iş ortamından daha iyi şartlardaki yeni ortamlarına geçmeleri olarak tanımlayabileceğimiz mesleki göç faaliyetlerini beşeri sermaye yatırımları olarak kabul edebiliriz. Nitekim Shultz, birey ve ailelerin değişen iş imkanlarından faydalanmak için yaptıkları göçleri beşeri sermaye yatırımlarının bir kategorisi olarak değerlendirmektedir (Yumuşak, 2000:48).

Beşeri sermaye sahibi insanlara gelişmiş ülkelerin kapılarının sonuna kadar açılması ve vatandaşlık için her türlü imkanların seferber edilmesi bilinen bir gerçektir. Ülkelerin yöneticilerinin nitelikli insanları kendi ülkelerine cezbedecek, politikalar uygulamaları

gayet doğaldır ve yüzyıllardır uygulanmaktadır. XVI. yüzyılda Kuzey Hollanda'nın ekonomik yükselişinde ve kalkınmasında İspanya'nın Güney Hollanda'yı istilasını sonucu bu ülkeden göç eden kalifiye elemanların etkisi bilinmektedir. İspanya gibi yüzyılın en güçlü devletlerinden biriyle yıllarca savaş hakkında ve doğal kaynak bakımından fakir olmasına rağmen, kısa sürede Avrupa'nın en dinamik gelişmiş ve rekabetçi ekonomisi haline gelmiştir. Güney Hollanda'dan Kuzey Hollanda'ya göç eden usta, sanatkar, denizci, tüccar, maliyeci ve diğer meslek sahipleri, beraberinde Kuzey Hollanda'ya sanatkarlığı, ticari bilgiyi ve teşebbüs ruhunu götürmüşlerdir.

Gelişmiş ülkelerin dış kaynaklardan edindikleri bir başka beşeri sermaye ise, beyin göçü olarak adlandırılan yüksek eğitilmiş seçkin kişilerin cazip çalışma şartlarıyla transfer edilmesidir. Bu kişiler bazen gelişmiş ülkelerdeki eğitimlerini tamamladıktan sonra bu ülkelerde kalırken, bazen de doğdukları ülkede eğitimlerini tamamlayıp yurt dışına daha cazip şartlarda çalışma amacıyla çıkmaktadırlar (Karagül, 2000:76-77).

Eğitilmiş ve iyi yetiştirilmiş bir işgücü, küresel ekonomide rekabet edebilecek konuma gelme ve bu konumu koruma açısından birincil etmendir. Bu alanda önemli gelişmeler sağlanmış olmakla birlikte Türkiye beşeri sermaye düzeyi (örgün eğitimle belirlenmektedir) açısından hale geri durumdadır. 15 yaşından büyük ve kurumlar dışı sivil nüfus baz alındığında ortalama eğitim görmüşlük süresi, 20. yüzyılın bitiminde erkeklerde yüzde 6,8, kadınlarda ise yüzde 5,3 tür (ÇSGB, 2004).

1.3. Beşeri Sermayeyi Etkileyen Diğer Faktörler ve Kalkınma

Beşeri sermayenin üretkenliğini artırıcı faktörleri fiziki olanlar ve olmayanlar şeklinde iki kısma ayırmak mümkündür. Fiziki olanları, çalışma ortamının fiziki imkanları ve ücret düzeyi şeklinde ve diğerlerini ise çalışanın işine olan bağlılığını etkileyen, sosyal sermaye ve entelektüel sermaye olarak sıralamak mümkün olabilir (Karagül, 2000:86).

1.3.1. Sosyal Sermaye ve Kalkınma

Sosyal sermaye kavramı, toplumu oluşturan bireylerin iş yapma arzularının yeni bir formda sunumu olarak ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle, sosyal sermaye kişiler arası güven temeline dayalı olarak çağdaş toplumların ekonomik performansı ve politik kurumların etkinliğinin açıklanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Bankacılık, Finans, İnsan Kaynakları ve Teknoloji Gazetesi).

Sosyal sermaye bu özelliğinden dolayı ekonomik büyüme ve kalkınma sürecini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyebilen bir dizi değişkene işaret etmektedir. Sosyal sermaye içinde yer alan güven olgusu oldukça önemli dışsallık üreten bir süreçtir. Bu özellikle sosyo-kültürel yapısı önemli ölçüde farklılaşmış toplumlarda daha da önem kazanmaktadır. Ekonomik büyüme sürecinde karar alıcı birimlerin ve önemli aktörlerin toplu eylem problemlerini çözme yetenekleri etkinliği artıran bir faktördür (a.g.e.).

Dünya Bankası, sosyal sermayenin ekonomik değişme ve kalkınma sürecinde ihmal edilen önemli bir faktör olduğunu ifade etmektedir. Sosyal sermaye, iyi tanımlanamamış sosyal değişkenleri ifade etmekte ve üretim sürecinin önemli bir girdisini oluşturmaktadır. Bu girdi kalkınma sürecinin diğer bileşenleriyle birlikte, etkin yönetim yapısı ve yüksek verimlilik şeklinde çıktı olarak tekrar topluma yansımaktadır (a.g.e).

1.3.2. Entellektüel Sermaye ve Kalkınma

Günümüze kadar yapmış çalışmalarda akademisyenler ve uygulamacılar ortak bir entellektüel sermaye tanımı üzerinde uzlaşmamışlardır.

Hugh McDonald, entellektüel sermayeyi bir işletmede bulunan farklılaştırıcı avantaj yaratmada kullanılabilir bilgidir şeklinde tanımlarken, Steward, entellektüel sermaye zenginlik yaratmak üzere kalkınma sokulabilecek entellektüel malzemedir, yani: bilgi, enformasyon, entellektüel mülkiyet ve deneyimdir, şeklinde tanımlamaktadır (Steward, 1997).

Entellektüel sermaye, insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesinin ayrı ayrı toplanmasından değil bunların karşılıklı etkileşimi ve birlikte oluşturdukları sinerjik etki ile ortaya çıkar. eğer bu üç sermaye türü birbirini tamamlamıyorsa ve birlikte etkin olarak çalışmıyorsa entellektüel sermayeden söz etmek mümkün değildir (Arıkboğa, 2003:76-77).

BÖLÜM 2. BEŞERİ SERMAYE YATIRIMLARININ İKTİSADİ KALKINMAYA ETKİLERİ

Beşeri sermaye yatırımlarının iktisadi alandaki etkileri birey, aile, işletmeler alanında olduğu gibi kamu kurumları aracılığıyla da olabilmektedir. Bu etkiler tek tek belirtilen aktörler ile olabileceği gibi topyekün halde ülkenin genel yapısının değiştirilmesi ile de olabilmektedir.

Beşeri sermaye yatırımlarının mikro etkilerinin birey, aile ve işletmeler üzerinde görülmesi sonucuyla bu etkilerin bazı alanları etkilemesi sonucu makro ekonomik alanlara da tesir etmektedir. Örneğin eğitim yatırımlarının olumlu etkileri sonucu bireysel gelirlerdeki artışlar sonucu aileler ve işletmelerde de olumlu etkilere yol açacağı gibi bunun ülke geneline yayılması sonucu gelir dağılımını, işgücü piyasalarını, teknolojik gelişmeyi, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerini de etkileyeceği gibi bölgesel kalkınmayı da etkilemesi söz konusudur.

İktisadi gelişmenin temel unsuru olan bu sayılanlar iktisadi kalkınma için gerekli olan sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlerin sağlanmasında önemli bir rol üstlenmekte ve özellikle eğitim yatırımları düşüncenin ve sosyal yapının olumlu yönde değişmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Çünkü kalkınma birinci bölümde de belirtildiği gibi ‘ulusal gelir ve üretimin zaman içinde sayısal olarak artmasının yanında, kurumlardaki köklü değişiklikleri, iktisadi ve toplumsal yapının yeniden düzenlenmesini, halkın değer yargılarında, dünya görüşünde ve davranış kalıplarındaki değişiklikleri de kapsamaktadır. (İşgüden, 1988)

2.1. Makro Ekonomik Etkileri

Beşeri sermaye yatırımlarının iktisadi kalkınmaya makro etkileri olarak milli gelir artışına etkileri, gelir dağılımına etkileri, istihdama etkileri ve verimliliğe etkileri olmak üzere dört başlık altında incelenecektir.

2.1.1. Milli Gelir Artışına Etkileri

Gayri Safi Milli Hasıla, ülkenin yerleşiklerinin belirli bir yıl içinde kazandıkları tüm gelirleri yani ülke yerleşiklerinin bir yılda ürettiği mal ve hizmetlerin değeri iken milli gelir ise net milli hasılanın bir ülkede belli bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin

net, yani aşınma, yıpranma payının çıkarılmasıyla elde edilen değeri açıklamaktadır (Çepni, 2003:38-41).

GSMH'nın miktarı ile artış ve azalış yönündeki değişim hızı, ekonomilerin performansını ve büyüklüğünü gösteren en önemli verilerdir (Karagül, 2002:109). Tablo 6'da da (Ek:4) görüldüğü gibi ülkemizin GSMH rakamları gelişmiş ülkelerin oranlarından oldukça düşüktür.

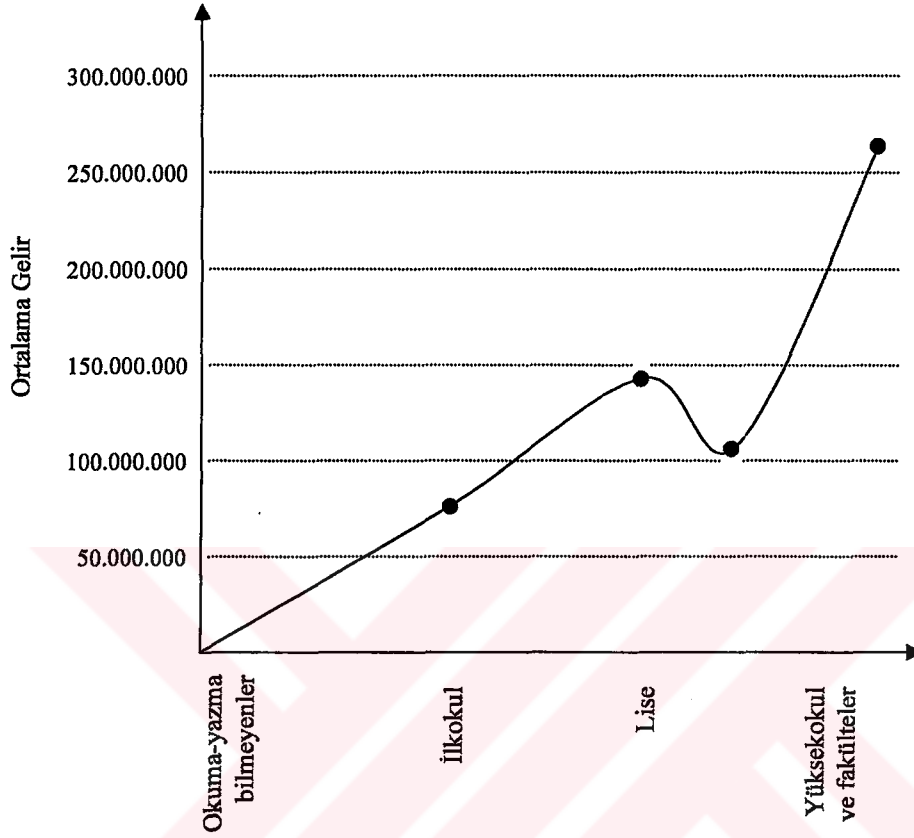
Beşeri sermayenin ekonomik büyümeye katkısı Adam Smith'in çalışmalarına kadar dayandırılrsa da 1961 yılında Shultz'un ve 1962 yılında da Denison'un yapmış olduğu çalışmalarda işgücünün beceri ve üretim kapasitesinde artış temin edilmesi suretiyle eğitimin milli gelir artışına doğrudan katkı yaptığını göstermiştir. 1979 yılında Denison ABD'de 1948-1973 döneminde istihdam edilen nüfus başına GSMH artışının beşte birinin işgücünün eğitim göstergelerindeki artışa bağlanabileceğini göstermiştir. Benzer şekilde, Jorgenson ve Fraumeni'nin 1993 yılında yapmış oldukları çalışmada ABD'de 1948-1986 döneminde ekonomik büyümenin dörtte birinin işgücünün eğitim göstergelerindeki artışa bağlanabileceğini ortaya koymuştur (Türkmen, 2002:69).

Beşeri sermaye unsurlarından eğitimin bireylere sağlamış olduğu faydalardan en önemlisi bireylerin gelir seviyelerindeki artıştır. Eğitim düzeyinin gelir seviyesine etkisine bakıldığında yüksek öğretimli kişilerin ortalama geliri eğitim seviyesi düşük olanlara göre daha yüksektir. Daha uzun süreli eğitim şekil 2'de de görüldüğü gibi daha yüksek kazançlı bir iş bulmaktadır. Eğitim işgücünün beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirme yoluyla milli gelirin büyümesine doğrudan katkıda bulunur. Milli gelirdeki büyüme ise sadece fiziksel sermaye ve emekteki artışla açıklanamaz. Yine E.Denison tarafından yapılan araştırmaya göre; 1950 yılından bugüne kadar yapılan araştırmalarda işgücünün eğitim düzeyinin milli gelirdeki artışın ABD' de %15, Almanya'da %2, İngiltere'de %12, Belçika' da %15, Kanada'da %15'ini açıkladığını saptamıştır. BM' de yapılan araştırmalarda ise daha fazla olduğunu belirlemiştir (Durgun, 2002:43-44).

Yine OECD tarafından üç farklı ülke için üç farklı senaryo uygulanarak yapılan çalışma neticesinde de eğitim ile gelir seviyesindeki artış arasındaki ilişki Tablo 6'daki gibi kurulmuştur. Tablo 6'nın incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, eğitim harcamalarında yapılacak olan yüzde 2'lik bir artış, 40 yıllık süreçte kişi başına ortalama gelirin

Fransa'da 2 kat, İngiltere'de 2,2 kat ABD'de ise 2,5 kat daha fazla artmasına sebep olacaktır (Türkmen, 2002:48).

Şekil 2. Eğitim Süresi ve Kazanç İlişkisi

KAYNAK: Türkmen, (2002:478)

Tablo 7. Eğitim-Gelir Seviyesi İlişkisi

	FRANSA	İNGİLTERE	AND
SENARYO 1	100.000 → 16.000	10.000 → 15.000	20.000 → 26.000
SENARYO 2	10.000 → 22.000	10.000 → 21.000	20.000 → 35.000
SENARYO 3	10.000 → 19.000	10.000 → 16.000	20.000 → 27.000

KAYNAK: Türkmen (2002:48).

İktisadi büyümenin topluma yansımada ulusal gelir artış önem kazanmakta, bu bağlamda eğitimin ulusal gelir üzerindeki etkisi, ulusal gelir artışına paralel olarak ondan pay alan bireylerin kazançlarının da (kişi başına gelir) artmasına imkan sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelerde yüksek eğitime sahip olan ve belirli bir alanda kalifiye olarak kendini tanımlayabilen insanlar, diğer insanlardan daha yüksek kazancı elde etmektedirler. Örneğin, Kore'de yeni göreve başlayan bir ilkökul öğretmeni bir

yüzbaşı ile kolej veya üniversitede görev yapan bir öğretim üyesi ise bir binbaşıyla aynı ücreti almaktadır (Kozlu, 1995:126).

Türkiye’de ise mesleğe yeni başlayan sınıf öğretmeninin maaşı 590 YTL iken kıdemsiz bir yüzbaşının almış olduğu maaş 1.141 YTL dolaylarındadır. Bu da hala Türkiye’nin gelişmiş ülkelerin aksine savunma hizmetlerine sağlanmış olan olanakların eğitim hizmet ve imkanlarına sağlanmadığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Artan beşeri sermaye yatırımları ile birlikte fiziki sermaye yatırımlarında da artış söz konusu olacaktır. Emek ve müteşebbis gibi üretim faktörlerinin beşeri sermaye yatırımları neticesinde niteliklerinin artırılması, küresel ekonomiye geçişte de önemli bir rol oynayacak ve GSMH’ nın ve kişi başına düşen gelirlerin artmasına katkıda bulunacak ve ekonomik büyüme ve kalkınmayı hızlandıracaktır. Üretim faktörlerinin artmasıyla birlikte söz konusu ülke küresel bir ekonomiye kavuşacağından milli gelirinde de artışlar olacaktır.

2.1.2. Gelir Dağılımına Etkisi

Gelir dağılımı denilince bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan milli gelirin bireyler veya üretim faktörleri sahipleri arasında dağılım biçimi anlaşılmaktadır. Milli gelirin bireyler ve faktör sahipleri arasında paylaşım biçimi ekonomik ve sosyal bakımlardan son derece önemli bir olgudur. Gelir dağılımı tasarruf ve yatırım ile ilgili olduğundan büyüme ile de yakından ilgilidir. Gelir dağılımı değiştiği zaman tasarrufların ve yatırımların düzey ve yönü de değişmektedir. O halde, gelir dağılımının biçimi ve onu etkileyen politikalar ekonomik büyümeyi ve dolayısıyla da kalkınmayı da etkileyecektir. Çünkü gelir dağılımının eşitlikten uzak olduğu toplumlarda kötü beslenme, düşük eğitim ve kültür düzeyi ve bozuk sağlık koşulları ile karşılaşır (Işık, 2001:26-27).

Gelir dağılımını etkileyen en önemli makro ekonomik değişken, ekonomik büyümedir. Ekonomik büyüme, yatırımları ve dolayısıyla istihdam hacmini artırmaktadır. Gelir dağılımı adaletinin sağlandığı şartlarda ekonomik büyüme, düşük gelire sahip toplum kesimlerinin gelir düzeyini olumlu yönde etkilemektedir. Ancak ekonomik büyüme ve gelişme, sadece sermaye sahipleri ile bağlantılı hale getirildiğinde gelir dağılımı adaletsizliğinin düşük gelirli aleyhine gelişeceği bir gerçektir. Ekonomik gelişme ve

gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi ilk inceleyenlerden biri A. Lewis'tir. Lewis gelir dağılımı problemini kalkınma sürecinin bir gereği olarak kabul etmiştir (Akalin, 1980:2).

Eğitim yatırımlarının kişisel gelir dağılımını olumlu bir şekilde etkilemesi, düşük ve yüksek gelir getiren mesleklere sahip olmayla bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Eğitim, eleminasyon teorisiyle ifade edildiği gibi ekonomideki yüksek ve düşük gelirli mesleklere sahip olmayı belirleyebilir. Buradan kişisel gelir dağılımının elde edilmesi mümkün meslek tipleri ve bu mesleklerin getirilerinin bir fonksiyonu olduğu söylenebilir (Yumuşak, 200:133).

Eğitim seviyesinin yükselmesinin bazı şartlar altında kişisel gelir dağılımını daha da bozması mümkün olabilir. Eğitim seviyelerinin düzensiz bir şekilde dağılması kişisel gelir dağılımını da olumsuz yönde de etkileyebilir. Gelişmekte olan ülkeler eğitim yatırımlarını arttırırken fırsat eşitliğine dikkat etmeleri gereklidir. Buna dikkat etmezlerse gelir dağılımını daha da bozabilirler. Nitekim, Longani'nin 1960-1970 yılları arasında kapsayan çalışmasında, ilk öğretimdeki gelişmelere zıt olarak yüksek öğrenimdeki aşırı yığılma Brezilya'daki gelir eşitsizliklerini açıklama etkili olmuştur (Yumuşak, 2000:134).

Eğitimin gelir farklılıklarını belirlemedeki rolü ekonomik yapıda ücretli ve maaşlı çalışanların sayısına ve işsizlik oranlarına bağlı olarak da dar değişiklik gösterebilir. Eğitim alanların sayısının göreceli olarak düşük ve aynı zamanda ücretli olarak tanımlanan grubun genel nüfusa oranı az olduğu bir ortamda eğitimin, gelir farklılıklarını açıklamadaki rolü düşük olur. Başka bir ifadeyle beşeri sermayenin kişiler arası dağılımı çok eşitsiz ise eğitimin gelir dağılımını olumlu yönde etkileme gücü azalır (Akalin, 1980:107).

Başka bir deyişle gelişmiş bir ülkede işgücünün verimliliği insana yapılan yatırımlardan dolayı yüksek olduğu için elde ettiği gelirden yükselir. Milli geliri oluşturan bileşenlerden ücretin payı yükselir. Böylece dengeli bir dağılım sağlanır. Gelişmekte olan ülkelerde ise ücretlilerin gelirden elde ettikleri pay düşüktür. Dolayısıyla gelir dağılımı da dengeli değildir (Durgun, 2002:44)

Emeğe yapılan ücret ödemeleri, beşeri sermayeye yapılan yatırım miktarı ile orantılıdır. Emeğe yapılması gereken optimal yatırım miktarı, Becker'in analizinde incelenmiştir. Analizin temel varsayımları şunlardır: emek arzı inelastiktir ve işgücü hayat boyu gelirlerinin bugünkü değerini maksimize etme amacındadır. Becker, bireysel yetenek ve servetin hayat boyu kazançların dağılımını etkilediğini savunmaktadır. Bireysel yetenek ise bireysel sermayeye yapılan yatırım ile geliştirilmektedir. Beşeri sermayeye yapılan yatırım miktarı arttıkça, yatırımın marjinal geri dönüş oranı yatırım yapılmaya diğer bireylere göre artmaktadır (Aklan, 2001).

Ayrıca ülkelerin beşeri sermaye yetersizliklerini gidermek için teşvik ettikleri politikalardan biri olan işgücü mobilitesinin artırılması da gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesinde etkili olmaktadır.

Sonuç olarak, eğitim seviyesinin yükselmesi ile verimlilik artışı arasında sıkı bir bağ olması ve bu verimlilik artışının da ücretlere yansıma eğilimi taşıması nedeniyle, istihdamda bir azalma olmaması varsayımı altında, eğitim seviyesi yükselen çalışan kesimin gelirinin de yükselmesi beklenir. Daha önce düşük gelir elde eden bu kesimdeki gelir yükselmesi ise, toplumdaki gelir dağılımını düzeltici etkide bulunur. dolayısıyla, devletin gelir dağılımı sürecine katkıda bulunmasının önemli bir aracının eğitim alamayanlara bu hizmetin ulaştırılması olduğunu söyleyebiliriz. Bu bir anlamda aç bir insana balık vermek yerine ona balık tutmayı öğretmek anlamına geleceğinden, salt bir transfer harcaması da değildir. Hatta, bu şekilde eğitim alanlara devletin transfer harcaması yoluyla gelir artırmasına gerek kalmayacağı gibi, bu vatandaşlar gelirlerinin artmasının bir sonucu olarak uzun dönemde devlete daha çok vergi verebileceklerdir (Erdoğan, 2000:16).

2.1.3 İstihdama Etkileri

Beşeri sermaye yatırımları dolaysız ve dolaylı yollardan emek piyasalarına çeşitli şekillerde etkide bulunur. Özellikle emek gücünün genel ve teknik eğitim seviyesinin yükseltilmesi, işsizlik oranlarına, işsizlik oranlarının farklı gruplar arasındaki dağılımına, iş değiştirme hızına, ücret artışlarına ve bu artışların seyrine ve de teknolojik gelişime emek gücünün uyumuna tesir eder (Yumuşak, 2000:138).

Eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte işgücüne katılım oranı da arttığından dolayı eğitim ile istihdam arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Eğitimi insanlar işgücünün teknolojik değişiklikler karşısında daha uyumlu olduğundan dolayı yüksek öğretim görenlerin eğitimsiz olanlara göre işsizlik oranlarının daha düşük seviyelerde olduğu söylenebilir.

Eğitimin istihdam üzerindeki etkisi genellikle ekonominin ihtiyaç duyduğu emek gücünü nicelik ve nitelik yönünden hazırlayarak ekonomik büyüme gelişme ve gelişmeye katkıda bulunmasıyla oluşur. Emek gücünün nitelik ve niceliğini ise eğitim düzeyi ve eğitim kurumları belirlemektedir.

Yine yapılan araştırmalarda eğitim seviyesinin yükselmesi ile birlikte bireylerin işsiz kalma oranlarının düştüğu görülmektedir. Artan normal ve mesleki eğitimle birlikte işgücünün işte kalma sürelerinde artış olduğu gibi mesleki statülerinde de yükselme söz konusudur.

Teknolojik gelişmelerle birlikte işgücünün yeni teknolojilere ve meydana çıkan yeni iş imkanlarına uyum sürecinde ortaya çıkan problemler işsizliği artırmaktadır. İşgücünün vasıf uyumu diye adlandırabileceğimiz bu durum eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve sürdürülecek olan mesleki eğitimlerle ortadan kaldırılabilir.

Günümüzde stratejik meslekler olarak kabul edilen genetik mühendisliği, nükleer silah uzmanlığı uzay bilimleri gibi çağımızın gerektirdiği diğer mesleklerle ilgili olarak verilecek eğitim ülke güvenliği, ülke gelişmesi gibi bir çok ulusal faydaları olmakla beraber istihdamın çeşitlenmesinde de önem arz etmektedir.

Bir toplumun sağlık düzeyinin yetersiz olması istihdam üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Küçük yaşlardaki yetersiz ve dengesiz beslenmeyle birlikte sağlık hizmet ve imkanlarının yetersiz oluşu kişilerin zihinsel gelişimini olumsuz etkilemektedir. Bu durum daha sonra bireylerin öğrenim çağlarında istenilen düzeyde eğitim alamamalarına yol açmaktadır. Zihinsel gelişimine ve arzulanan eğitim seviyesinin oluşturulamaması sonucu söz konusu kişiler belli bir istihdama kavuşmadıkları gibi istihdam edilenler ise iş hayatlarında başarılı olamamaktadırlar.

2.1.4. Verimliliğe Etkileri

Verimliliği, meydana getirilen üretim ve onu meydana getiren üretim faktörleri arasındaki ilişki şeklinde ifade edebiliriz (Aksu, 1993:3).

1970’li yıllarla birlikte önem kazanmaya başlayan insan merkezi yaklaşımlar, emeği üretimde kullanılan bir sermaye malı niteliğine bürümüş ve beşeri sermaye adı altında teori ve modellere taşımıştır. Bu bağlamda beşeri sermayeye yapılan yatırımların, ülke ekonomilerinin gelişimi açısından önem arz eden üretimi ve verimliliği artırdığı ifade edilmiştir. Yapılan birçok araştırmada eğitim ve verimlilik arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu ifade edilmiştir (Tunç, 1993:4).

Uzun dönemde büyüme olgusunu incelediğimiz zaman sürekli büyümenin gerçek nedeninin yeniliklerden kaynaklanan verimlilik artışları olduğunu görürüz. Yani üretilen yeni teknoloji, yeni ürünler ve yeni üretim yöntemleri üreterek kişi başına tüketilen ürünlerin miktarı sürekli olarak artmakta, buna paralel olarak bireylerin ve ülkelerin refahı artmaktadır (Gürak, 2004:6).

Üretici içinde işgücü verimliliğini yükseltebilmenin yolu üretim sürecinde kullanmış olduğu işgücünün beceri ve yeteneğinin üst noktalarda olmasını sağlamak ya da bu niteliklere sahip olan işgücünü istihdam etmekten geçmektedir. İşgücünün bu niteliğini istenilen düzeye çıkarmak için gerekli olan unsur yine eğitim düzeyini ve kalitesini yükseltmektir (Çolak, 1998:15).

Eğitim yatırımlarının verimliliğe etkisi farklı dönemlerde farklı oranlarda olmaktadır. Ortalama eğitim süresinin artışı sürecinde önce yavaş bir artış gözlenmekte, bu artış bir süre sonra hızlanmakta daha sonra ise tekrar yavaşlamaktadır. Verimlilik artışının en yüksek olduğu noktaya verimlilikte eğitimin eşik etkisi denmektedir. Brezilya’da Lau ve diğerleri tarafından yapılan araştırmada ortalama eğitim yılının 3. ve 4. yılında verimlilik artışları en yüksek seviyede gerçekleştiği bulunmuştur (Yumuşak, 2000:155).

Sağlık düzeyindeki yetersizlikler ve hastalıkların toplumda yaygınlaşması sonucu ülke ekonomisinde hissedilir bir şekilde verimliliği düşürmektedir. Çünkü beden ve zihnen iyi gelişmiş ve sağlıklı insanların eğitimi daha çabuk ve kaliteli olduğu gibi iş hayatlarında da daha verimli çalışabildikleri görülmektedir.

İnsan sermayesine yatırımın işgücünün verimliliğini artırması yoluyla verimlilik ve kalkınma üzerine etkisi şu şekilde ifade edilebilir. Bir ekonomide insana yatırım yani insan faktörünün niteliğinin artırılmasına yönelik eğitim, sağlık, beslenme yatırımlarının artması üretim sürecinin gereksinimlerine uygun işgücünün, nitelikli insan faktörünün oluşumuna neden olarak işgücünün verimlilik düzeyine artmasına yol açmaktadır. Nitelikli insan, fiziki sermayenin de rasyonel kullanımını sağlayacak bir faktör olması nedeniyle üretimin vazgeçilmez girdisi olarak toplam faktör verimliliğinin artmasına ve mikro ve makro düzeyde verimlilik düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır. Verimlilik düzeyinin artması ise ileri kalkınma düzeyinin ve uluslar arası gelişmişlik düzeyinin yükselmesine yol açmaktadır. Sözü edilen etkiden dolayı kalkınmada verimlilik açısından insan sermayesi ve insana yatırım büyük önem içermektedir (Tunç, 1997:72)

2.2. Mikro Ekonomik Etkiler

Beşeri sermayenin iktisadi kalkınmaya mikro etkileri olarak, bölgesel etkileri, mesleki etkileri ve sektörel etkileri bulunmaktadır. Ayrıca sektörel etkileri olarak da tarım, sanayi ve hizmet sektörlerine önemli etkileri bulunmaktadır.

2.2.1. Bölgesel Etkileri

Gelişmekte olan ülkelerde bölgelerarası gelişme farkları da diğer yapısal unsurlar kadar kalkınmayı yavaşlatıcı ve engelleyici bir özellik içermektedir. Gelişmiş ülkelerde bölgesel gelişme farkları görülmekte ancak bu ülkelerin bölgeler arası dengesizlikleri çok büyük gelir farklılıkları, parasal, doğal, teknik, demografik, siyasal ve yapısal birçok faktöre bağlı bulunmaktadır. Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ise bu bölgelere teşvik uygulaması, devletin doğrudan doğruya altyapı yatırımı ve üretim yatırımları yapmasını gerektirmektedir (Tunç, 1997:91).

Uygulanacak bölgesel kalkınma politikaları her bölgenin kendi şartlarına göre oluşturulduğundan ve bu politikaların oluşmasında da son sözün siyasiler ve çeşitli baskı gurupları tarafından verildiği de göz önüne alındığında uygulanacak politikaların bir bütün arz etmeyerek farklılıklar göstereceği bir gerçektir.

Bir bölgeye yatırım kararı verilirken siyasiler popülist yaklaşımlarla mevcut oylarını artırma çabası güderken özel sektör ise o bölgedeki sosyo-ekonomik şartlarla birlikte emek piyasasının durumu, eğitim düzeyi, yaşam seviyesi gibi bir takım beşeri şartları da dikkate almaktadır.

Beşeri sermayenin bölgesel iktisadi kalkınmaya katkısı dolaysız ve dolaylı olarak iki şekilde olmaktadır. Dolaysız etkileri olarak, teknolojik değişim ve yenilikler ile bu yeniliklerin uygulamaya konulması için yapılan yatırımları sayabiliriz. Dolaylı olarak ise dinamik bölgesel ekonomilerin ve şehir ekonomilerinin taşıma etkileri ile sermaye birikimi, düşük doğum oranı, beşeri sermayenin, teknolojinin ve girişimciliğin pozitif geri besleme etkilerinden oluşur. Dolaysız ve dolaylı olarak bir bölgedeki beşeri sermaye birikimi, bu bölgenin çevresel ekonomik şartların oluşumunda oldukça etkin rol oynar (Yumuşak, 2000:158).

Eğitim hizmetleri, siyasal iktidarı sağlamlaştırıcı, ekonomide verimliliği artırıcı, suçluluk oranını düşürücü, gelir dağılımını iyileştirici ve kaliteli bir yaşam düzeyi sağlayıcı bir özelliğe sahiptir. Eğitim, bu özellikleri sayesinde bölgelerarası gelir eşitsizliğini ve kalkınmışlı farklılıklarını azaltarak bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında etkin bir rol oynayabilir (Yumuşak, 2000:159).

Buldukları bölgenin eğitim düzeyini artırmak ve kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla kurulan üniversiteler ve çeşitli araştırma kuruluşlarının da bölgesel kalkınmaya önemli bir katkı sağlamaktadırlar. Bununla beraber beşeri sermayenin gelişmesi ile birlikte fiziki sermaye ve yatırımlarının artması söz konusudur. Artan fiziki yatırımlar sonucunda sanayileşmeyle birlikte istihdam ve verimliliğin artmasıyla bölgesel kalkınmaya bir ivme kazandıracaktır.

2.2.2. Mesleki Etkileri

Günümüzde saygın ve güçlü bir ülke olmanın en önemli ölçüsü istikrarlı bir gelişme gösteren bir ekonomidir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ise ülke kaynakları ve fiziki sermaye ile birlikte beşeri sermayenin de üretim sürecinde etkili olarak kullanılması gerekmektedir. Bu ise gelişen ekonomi ile uyumlu istihdam ve mesleki eğitim politikalarının izlenmesiyle mümkündür.

Bugün ülkemizde ve gelişmekte olan bir çok ülkede istihdam edilenlerin bir çoğu almış oldukları eğitimle ilgili alanlarda çalışmamaktadır. Bunun sebebi olarak eğitim ile istihdam arasında gerekli bağın kurulmamış olması gösterilebilir.

Küreselleşme sürecine bağlı olarak teknolojinin ve üretim tekniklerinin sürekli ve artarak değişmesiyle yeni meslek grupları ortaya çıkmaktadır. Bu yeni meslek gruplarında özel eğitim görmüş uzmanlık bilgisine sahip işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır.

Teknolojik gelişmeler mavi yakalı fabrika işçisinin azalmasına ulaştırma, ticaret, bankacılık, araştırma ve eğitim hizmetlerinde çalışanların sayısının artmasına yol açmıştır. Beyaz yakalılar, bilgi sektöründe çalışanlar ve bilgi işçileri gibi isimlerle anılan bu grup mavi yakalıları sayıca geride bırakmıştır (Dura ve Atik, 2002:84).

Değişen işgücü piyasalarının ve meslek gruplarının gereksinmelerine cevap verebilecek sayıda ve nitelikte insan kaynağının yetiştirilmesi, yeni mesleklerle ilgili eğitim programlarının geliştirilmesi sonucu bu meslek gruplarıyla uyumlu işgücünün yetiştirilmesine önemli katkı sağlayacaktır.

2.2.3. Sektörel Etkileri

Beşeri sermayenin sektörler bazında etkileri olarak tarım sektörüne, sanayi sektörüne ve hizmet sektörlerine olumlu etkileri görülmektedir.

2.2.3.1. Tarım Sektörü

Yeni teknoloji, teknik ve donanımlarla gelişmekte olan tarım sektöründe eğitim düzeyi yüksek olan sektör çalışanları yeni duruma daha çabuk uyum sağlama bilgi ve becerisine sahip olduğu gibi yeni makine ve aletleri eğitim almamış bir çiftçiye göre daha verimli ve etkin kullanır. Bu durum özellikle bir tarım ekonomisi özelliği arz eden gelişmekte olan ülkelerde daha önemlidir.

Eğitimin tarımsal çıktıya katkılarını inceleyen çalışmalarda toprak ve gübrenin çıktı üzerindeki esnekliği yüzde 10 ile yüzde 20 arasında iken eğitimin esnekliği yüzde 30 ile yüzde 50 arasındadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark beşeri sermaye stokundaki farklılıklarla açıklanmaktadır. Yine dört yıllık tarımsal eğitimin çıktı üzerindeki etkisi yüzde 8,7'dir (Yumuşak, 2000:147).

Tarımsal verimliliğin artmasına sebep olan teknolojik gelişmeler son yüzyılda daha etkin olmuş, bu gelişmeler ise bilimsel temeller üzerine kurulmuştur. Bilimsel temeller üzerine kurulu teknolojik gelişmeler de eğitilmiş insana olan talebi artırmıştır (Yumuşak, 2000:147).

Toplumun sağlık düzeyindeki yetersizliklerin etkileri en az makro düzeyde olduğu gibi mikro düzeyde de yoğun olarak yaşanmaktadır. Mikro bazda, hastalıklar bilhassa emeği ile hayatını sürdürmekte olanlarda fazla bilgi ve beceri gerektirmediği düşünülen az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerde düşük teknolojik imkanlarla yapıldığı için düşük verimliliğin söz konusu olduğu tarım sektörüne yönelmektedir.

2.2.3.2. Sanayi Sektörü Üzerine Etkileri

19. yüzyılda Almanya ve İngiltere'nin bilim temelli teknolojik yenilikleri kullanarak sanayileşme alanında gösterdiği başarılarında eğitim önemli bir rol oynamıştır. Bu yüzyılda Almanların üniversite ve teknik eğitimi sanayiyle bütünleşmesi sonucu geliştirilen teknoloji ve bilimsel teknikler makine ve tezgah yapımından tüm ürünlerin üretilmesi aşamasında kullanılmıştır (Yumuşak, 2000:148)

Beşeri sermayenin teknolojik gelişime katkısı iki açıdan olmaktadır. Birincisi teknolojik buluşmalara imkan vermesi sebebiyle dolaysız etkisi, diğer ise yeni teknolojileri adaptasyonundaki dolaylı etkisidir. Beşeri sermayelerinin yüksek olması sebebiyle teknolojik gelişme ve adaptasyonla kalkınmalarını sağlayan ülkelere Almanya ve Japonya örnek gösterile bilinir (Yumuşak, 2000:148).

Günümüzde Japonya nüfusunun tamamı okur yazar olup gençlerin tamamına yakını ise lise mezunudur. Yüzde 40'a yakını yükseköğretim mezunudur ve genel kamu giderleri içerisinde eğitimin payı ise yüzde 20 civarlarındadır. Meiji dönemiyle Japonlar eğitime büyük önem vermeye başlamışlardır. Japon eğitim sisteminde pratik eğitim büyük önem taşımakta ve nitelikli işgücü yetiştirme teknik öğretim ve mesleki bilgilerin daha erken sağlanması ve yüksek öğretimin daha etkin bir duruma getirilmesi hususları önemlidir (Sadıklar, 1991:150-151).

Eğitimin imalat sektöründeki etkisi üzerine yapılan çalışmalarda önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Blanck-Linch, ortalama eğitimin yüzde 10 artırılmasının sanayinin imalat

sektöründe yüzde 8,5, imalat dışında ise yüzde 12,7 iş verimliliğini artırdığını bulmuşlardır (Yumuşak, 2000:149).

2.2.3.3. Hizmet Sektörüne Etkileri

Sanayileşmenin ilk aşamalarında sanayi sektörünün istihdamdaki payı daha hızlı artarken, sanayileşme ilerledikçe bu sektördeki istihdam artışı yavaşlamış, hizmet sektörünün payı daha hızlı artmaya başlamıştır. İstihdam yapısında ortaya çıkan bu değişim sonucunda, sanayileşmesini tamamlamış ülkelerde tarım ve sanayi sektörlerindeki istihdam oranı düşmüş, hizmet sektöründeki istihdam oranı yükselmiştir. İstatistiki verilere göre, 1993 yılında ABD’de aktif nüfusun yüzde 2,7 ‘si tarım sektöründe, yüzde 24,1’i sanayi sektöründe ve yüzde 73,2’si hizmet sektöründe istihdam edilmiştir. Hizmet sektörünün artan bu önemiyle birlikte bankacılık, sigortacılık, hukuksal hizmetler, mimarlık, mühendislik gibi iş kollarında eğitimin dolayısıyla teknoloji ve bilginin önemi gün geçtikçe artmaktadır (Dura ve Atik, 2002).

BÖLÜM 3. TÜRKİYE’NİN EĞİTİM VE SAĞLIK GÖSTERGELERİ VE SEÇİLMİŞ KALKINMA PLANLARINDA EĞİTİM VE SAĞLIK HİZMETLERİ

Eğitim ve sağlık göstergeleri ülkemizde 1960 ihtilalinden sonra Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) kurulmasıyla birlikte geçmişe nazaran oldukça sağlıklı bir şekilde tespit edilmeye başlanmıştır. Bu göstergelerin merkezi iktidarca geliştirilen kolektif politikalara ciddi manada dayanak olmaya başlamasının ise VII. Kalkınma planıyla birlikte olduğu söylenebilir. Çünkü, bu planda bilgi toplumundan ve Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısında ciddi iyileştirmeler yapılması hedefinden bahsedilmektedir. Bu göstergeler hakkında sağlıklı bir şekilde fikir yürüterek yorumlarda bulunabilmek için evvela genel özellikleriyle Türk eğitim ve sağlık sistemlerinin işleyişine göz atmakta fayda vardır. Ancak, bu adımdan sonra VII. ve VIII. Kalkınma planlarına yansıyan göstergeler üzerine yapılacak değerlendirmeler anlamlı olabilir. Yine beşeri kalkınma indeksi yaklaşımını göz önüne almak da Türkiye’nin bu iki alandaki gelişmişlik düzeyi hakkında bir fikir edinmekte yardımcı olabilir.

3.1. Türk Eğitim Sistemi

Türk eğitim sistemi asıl olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında (1 Mart 1924) çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla şekillenmektedir. Bu esas kanunun yanı sıra akıp geçen zaman içinde gerekli düzenlemeler bir takım kanunlarla sağlanmıştır. Bu bağlamda en önemli değişiklik olarak 1973 yılında yürürlüğe konulan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununa göre eğitimin örgün ve yaygın eğitim adı altında iki bölüme ayrılması gösterilebilir. Yine bu sıralarda uygulamaya konulan Planlama Programlama Bütçeleme Sistemine (PPBS) geçiş eğitim alanındaki bir başka önemli değişiklik olmuştur. Çünkü artık eğitim faaliyetleri de bu ilkeler doğrultusunda hareket edilmekte, eğitim plan ve bütçe uyumunun gözetildiği en önemli sektörlerden biri haline gelmektedir. Toplum kalkınmasının revaçta olduğu, özellikle sosyalist fikirlerin tüm dünyada önem kazandığı bir dönemde kalkınma için eğitilmiş insanın öneminin zirveye çıkmış olması pek de şaşırtıcı değildir ve dünyadaki genel eğilimle uyumludur.

Günümüzde Türk eğitim sisteminin örgün ve yaygın olmak üzere iki biçimde yürütüldüğü söylenebilir.

3.1.1. Örgün Eğitim

Örgün eğitim, belirli bir yaş ve seviyedeki bireylerin okullarda almış oldukları düzenli eğitimi ifade etmekte ve okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretimden oluşmaktadır.

- i. *Okul öncesi Eğitim:* Okul öncesi eğitim zorunlu olmayıp 3-5 yaşları arasındaki çocukların ilköğretime hazırlanması şeklindedir. Bu eğitim kurumları bağımsız olarak özel sektör tarafından kurulabildiği gibi ilköğretim okullarına bağlı olarak ana sınıflar şeklinde de oluşturulmaktadır. Okul öncesi eğitimin amaçları arasında çocukların bedensel ve zihinsel gelişimini sağlamak, yetişme koşulları yetersiz olan çocukların iyi alışkanlıklar kazanarak ilköğretime hazırlanmalarını sağlamaktır.
- ii. *İlköğretim:* 6-13 yaş arasındaki çocukların eğitimini oluştururken her çocuğun iyi vatandaş olarak yetişebilmesi için gerekli olan bilgi, beceri ve davranışların kazanması sağlanarak bir üst eğitim kurumuna hazırlanmasına çalışmaktadır.
- iii. *Ortaöğretim:* Ortaöğretim ilk öğretimin devamı niteliğinde olup en az üç yıllık bir eğitimden oluşmaktadır. Öğrencilere belli bir eğitim verilerek genel kültürleri ve bilgileri artırılarak beceri ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirilip ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasına fayda sağlayacak bireylerin yetiştirilmesi ortaöğretimin amacıdır.
- iv. *Yükseköğretim:* Ortaöğretimin devamı niteliğinde olup en az iki yıllık öğrenim veren kurumların tamamını kapsar. Enstitü, fakülte, yüksekokul, konservatuar, meslek yüksek okulları ve araştırma merkezlerinden oluşmaktadır. Yükseköğretimin amacı, ülkenin bilim ve kültür politikasına, toplumun işgücü ihtiyacına uygun bireylerin yetiştirilmesini sağlamaktır.

3.1.2. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim, çeşitli nedenlerden dolayı örgün eğitim alamamış bireylerin okuma-yazma öğretilmesinden başlayarak sürekli eğitime hazırlanmalarının sağlanmasıdır. Yaygın eğitimle bireylerin gerek eksik eğitimlerinin gerekse mesleki eğitimlerinin tamamlanarak ve geliştirilerek bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal-kültürel

değişmelere uyum sağlayabilecek bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi sağlanmaktadır. Son zamanlarda örgün eğitimde olduğu gibi yaygın eğitimde de bilişim teknolojileri ciddi bir şekilde devreye girmeye başlamıştır.

3.2. Türkiye'nin Eğitim Göstergeleri

Bir ülkenin beşeri sermaye gücünü ve gelişmişliğini gösteren en önemli göstergelerden biri ülke nüfusunun genel eğitimidir. Nüfusun okur-yazar olma durumu, eğitim seviyeleri ve okullaşma oranları ülkenin gelişmişlik düzeyini belirleyen önemli göstergelerdir.

Eğitimle ilgili önemli göstergelerden biri olan öğrenci sayıları ve okullaşma oranlarıyla ilgili olan göstergelere bakılarak okul çağındaki nüfusun ne kadarına eğitim imkanı ve hizmeti sunulabildiğine bakılarak bir fikir edinilebilir.

Tablo 8'de (Ek:5) görüldüğü üzere; Türkiye'nin okullaşma oranları son yirmi yıllık süreçte devamlı yükselmektedir. Konu ilk, orta ve yüksek öğretim şeklinde sınıflandırarak ele alındığında daha net anlaşılabilir. Bu bağlamda ülke nüfusu baz alındığında en iyi göstergelerin ilk öğretim alanında olduğu görülmektedir. Nitekim son yirmi yıl zarfında ilköğretimde okullaşma oranı %77.3 den %100.7 ye ulaşmıştır. Bu sonuçta özellikle 1997 yılında uygulamaya konulan "Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim Kanunu" nun önemli bir etkisinden bahsedilebilir. Orta öğretimdeki okullaşma oranının ise ilköğretime göre oldukça geri kalmakla beraber bir ilerleme gösterdiği ortadadır. (%28.4'den %64.0 a).Yükseköğretimde de bir ilerleme olmakla birlikte, (% 6.4'ten %28'e) özellikle 1990'larda bir çok üniversitenin devreye girmesine rağmen halen yetersiz olduğu belirtilmelidir. Aslında yüksek öğretim alanındaki oransal okullaşma artışı diğerlerine göre fazla olmakla birlikte ülke nüfusu karşısında bu oran hala yetersiz konumda bulunmaktadır.

Eğitim çağındaki nüfusun toplam nüfusa oranının diğer ülkelerle kıyaslanması için OECD verilerine bakıldığında ise, 1999 yılı itibariyle OECD ülkelerinde toplam nüfusun ortalama yüzde 35'i 5-29 yaş arasına tekabül eden eğitim çağındaki nüfus içinde yer alırken bu oran Türkiye için yüzde 50'dir. Bu rakamlar ülkemizde eğitim hizmeti götürülmesi gereken nüfusun hem oran hem de sayı olarak OECD ülkelerine kıyasla çok daha yüksek olduğunu göstermektedir. (Türkmen, 2002).

Türkiye'nin eğitim durumuyla ilgili bir tespit yapabilmek ve eğitime vermiş olduğu önemi kavrayabilmek için geliştirmek ve gelişmiş bazı ülkelere ait eğitim verilerin yer aldığı Tablo 9'a (Ek:6) bakmak gerekir. Tablo 9'da da görüldüğü üzere Türkiye'nin kendini kıyasladığı ülkelere tek olumlu yanı ilköğretim öğretmenlerinin akademik yeterliliğinin tam olmasıdır. Ancak, kişi başına düşen ve toplamda eğitim harcamalarının milli gelirdeki payı açısından en sonlarda yer alması oldukça düşündürücüdür. Bu noktada Tablo 3' de de (Ek:2) görüldüğü gibi Türkiye için eğitim kademeleri itibariyle öğrenci başına yapılan harcamaların en iyimser tahminlerle bile OECD ülkelerinin çok gerisinde olduğu belirtilmelidir.

Tablo 5'e (Ek:3) bakıldığında ise ülkemizde konsolide bütçeden eğitime ayrılan payların yetersiz olduğu görülmektedir. Yine Tablo 9'a (Ek:6) da görüldüğü gibi GSMH'nin ortalama % 2 civarındaki çok az bir kısmı Milli Eğitim Bakanlığına ayrılmaktadır. Ülkemizdeki eğitim çağındaki nüfus, eğitimciler ve öğrenim görülen kurumlar ve Milli Eğitim Bakanlığının üstlenmiş olduğu hayati fonksiyonlar, personeli ve hizmet götürmesi gereken alanın genişliği de dikkate alındığında ayrılan bu oranların çok düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 10 Türkiye'nin kişi başına düşen eğitim harcamalarının ne kadar düşük olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ülkemizde, en yüksek harcamaya sahip İsveç'in 30'da biri kadar bireysel bazda eğitime kaynak ayrılmaktadır.

Tablo 10. Çeşitli Ülkelerde Kişi Başına Düşen Eğitim Harcaması (1994)

Sıralama	Ülke	USD	Sıralama	Ülke	USD
1	İsveç	2,303	11	Lüksembourg	1,239
2	Norveç	2,148	12	İzlanda	1,207
3	Danimarka	2,145	13	Belçika	1,177
4	İsviçre	1,943	14	Almanya	1,125
5	Kanada	1,449	15	Hollanda	1,103
6	Finlandiya	1,319	25	Hon Kong	542
7	ABD	1,286	35	Venezüella	137
8	Japonya	1,276	40	Rusya	85
9	Fransa	1,246	41	Türkiye	69
10	Avustralya	1,246	45	Endonezya	11

KAYNAK: Yumuşak (2002:196).

Bununla beraber ülkemizde son yıllarda eğitimle ilgili olumlu gelişmeler de yaşandığı belirtilmelidir. Tablo 11’de (Ek:7) görüldüğü üzere Cumhuriyetin ilk yıllarından 2000’li yıllara gelindiğinde öğrenci, öğretmen ve okul sayılarında büyük oranlarda artış söz konusudur. Fakat söz konusu olan bu olumlu gelişmelerin eğitimin kalitesine nitel olarak henüz yansımadağı söylenebilir.

Meslek eğitim konusunda plan ve hedefler belirlenmesine rağmen, politik düzeyde destek bulunulamaması, mesleki eğitimin maliyetinin yüksek olması, özellikle liselerde çeşitliliğin aşırı derece artması, uygulamada olan çok programlı liselerin özellikle nüfusu az olan yerleşim yerlerinde çok fazla uygulanabilirliğinin bulunmaması, meslek liselerinin amaçlarına hizmet etmemesi ve eğitim programlarının çalışma hayatı ile yeterince irtibat kuramaması Türkiye eğitim sisteminin genel problemleri olarak sıralanabilir (Karagül, 2002:141).

2001 yılında yapılan çalışmaya göre Türkiye’nin 22,3 milyonluk işgücü içinde mesleki teknik okulu bitirenlerin sayısı 1.5 milyondur, bu da toplamın yüzde 6,9’unu ifade etmektedir. Oysa yalnızca 2000 yılında 220.000 kişi orta düzeydeki mesleki ve teknik okullardan mezun olmuştur (ÇSGB, 2004).

2001 yılında ülke çapında işsizlik oranı yüzde 8,5 iken, bu oran mesleki-teknik lise mezunları arasında yüzde 13,3 idi ve bu oran genel liselerden mezun olanlar arasındaki

işsizlik oranının üzerindeydi. Buradan, mesleki lise mezunları arasındaki yüksek işsizliğin işgücü piyasasına katılım açısından caydırıcı olduğu ve eğitime daha fazla yatırım yapılmasını davet ettiği sonucu çıkartılabilir (ÇSGB, 2004).

Üretkenliğin artırılması açısından bakıldığında, örgün eğitimin tamamlanmasından sonra alınan eğitim belki de bundan önceki örgün eğitim kadar önemlidir. Türkiye geniş ve kapsayıcı bir sürekli (mesleki ve teknik) ve yetişkin eğitim sistemine sahip olmasına karşın, bu sistemin ne ölçüde etkin olduğunu belirlemek güçtür. Yaşam boyu öğrenim felsefesi ise eğitim konusunda kimimizin daha yeni yeni duyduğu kimimizin ise daha yeni yeni önemini kavradığı bir anlayıştır. Halbuki zaman artık bu anlayışın gereğini yapma ve gerekli uygulama açılımlarını yapma zamanıdır (ÇSGB, 2004).

3.3. Türk Sağlık Sistemi

Türkiye’de sağlık sistemi bu güne kadar devlet ağırlıklı olarak gelmiştir. Merkezi idare ve üniversitelerin başrolde olduğu bu sistem son zamanlarda bu alandaki özel sektöre tanınan geniş imkan ve teşviklerle oldukça dinamik bir noktaya gelmiştir. Bugün ülkemizin sağlık alanındaki yatırımlarla bölgede öncü bir role ulaştığı söylenebilir. Ancak temel sorun hala alt düzeydeki ve devlet sigortası kapsamındaki çevrelerin yeterli sağlık hizmetlerinden faydalanamamasıdır.

3.4. Türkiye’nin Sağlık Göstergeleri

Toplumların sağlık düzeyi beşeri sermayenin verimli kullanılmasını sağlayan önemli bir unsurdur. Bunun nedeni olarak da önceki bölümlerde değinildiği gibi sağlık açısından iyi halde olmayan bireylerin arzulan düzeyde eğitilemeyeceği gibi bu bireylerin bilgi ve tecrübelerinden de yeterli ölçüde yararlanılamayacağı gösterilebilir.

Tablo 12. Türkiye'nin Genel Sağlık Görünümü

Yıllar	Nüfus Artış Hızı (%)	Şehirleşme Hızı (%)	Kaba Doğum Hızı (binde)	Kaba Ölüm Hızı (binde)	Bebek Ölüm Hızı (binde)	Toplam Doğurganlık oranı	Doğuşta ortalama yaşam süresi (Yıl)
1965-1970	2,52	6,03	30,0	13,5	158,00	5,31	54,91
1970-1975	2,50	5,62	34,5	11,6	140,40	4,46	57,88
1975-1980	2,06	4,40	32,2	10,0	110,79	4,33	61,20
1980-1985	2,49	4,91	30,8	9,0	82,96	4,05	63,00
1985-1990	2,17	4,99	29,9	7,8	65,22	3,76	65,58
1990-1995	1,85	4,40	23,5	6,7	50,56	2,80	67,28
1995-2000	1,62	4,67	21,4	6,5	39,02	2,45	68,55

KAYNAK: DPT.

Tablo 12'ye bakıldığında Türkiye'nin genel sağlık görünümü yeterli olmasa bile 1965 döneminden 2000'li yıllara gelindikçe bir ilerlemenin olduğu aşıkardır. Özellikle bebek ölüm oranlarında sağlanan 5 kata yakın düşüş, genel olarak ölüm ve doğum hızlarında sağlana düşüş bu durumun göstergeleridir. Ancak bütün bu ümit verici gelişmelere rağmen bu oranlar gelişmiş ülkelerin standardını yakalamaktan bir hayli uzaktır.

Tablo 13. Bebek ve Çocuk Ölüm Oranları 1950-1995 (1000)

Ülke	1950-1955 Muhtemel Ölümler		1990-1995 Muhtemel Ölümler	
	0-1 Yaş	1-5 Yaş	0-1 Yaş	1-5 Yaş
Bangladeş	180	312	91	129
Çin	195	266	31	38
Pakistan	190	332	95	136
Güney Kore	115	164	13	16
Arjantin	64	84	29	36
Brezilya	135	187	57	73
Mısır	200	350	57	87
Nijerya	2007	345	84	183
Gelişmekte Olan Ülkeler	180	281	67	97
Gelişmiş Ülkeler	56	73	14	17
Türkiye	233	318	54	69

KAYNAK: Karagül (2002:67).

Tablo 13'te görüldüğü üzere 1990-1995 yıllarında gelişmiş ülkelerdeki 0-1 yaş grubu ortalama bebek ölüm oranı binde 14 iken, Türkiye'nin binde 54 düzeyindedir. Türkiye ile gelişmiş ülkeler arasındaki Türkiye'nin aleyhine olan bu farkı, ortalama ömür gibi başka alanlarda da görmek mümkündür (Karagül, 2002:130).

Sağlık harcamalarına milli gelirden ve konsolide bütçeden almış olduğu oranlar açısından baktığımızda ise; Tablo 5 (Ek:3) ve Tablo 14'te (s:53) görüldüğü gibi ülkemiz gelişmiş ülkelerin oldukça gerisindedir ilginç olan ise Brezilya gibi birçok ekonomik ve sosyal problemler yaşayan bir ülke ile aynı göstergelere sahip olunmasıdır.

Tablo 14. Çeşitli Ülkelerde Sağlık Harcamalarına Milli Gelirden Ayrılan Paylar (1995)

Ülke	Milli Gelirden Sağlık Harcamalarına Ayrılan Pay (%)	Kamu	Kamu (%)
İsviçre	9,8	7,0	72
İngiltere	6,9	5,8	84
Fransa	9,7	7,8	8
TÜRKİYE	4,2	2,7	65
Mısır	3,7	1,6	43
Brezilya	4,6	4,8	40
ABD	14	6,6	47
Japonya	7,2	5,6	78

KAYNAK: Yumuşak (2000:197).

Nüfusun sağlık durumunu göstermesi açısından ülkenin sahip olduğu nitelikli sağlık personeli sayısı da önemlidir. Bu açıdan Türkiye diğer ülkelerle mukayese edildiğinde nispeten iyi bir görüntü sergilemektedir. Tablo 15'te görüldüğü gibi 100.000 kişiye düşen hekim, dişçi ve hemşire sayılarına göre Tunus dışındaki hiçbir ülkenin seviyesini yakalayamamış gözükmektedir (Yumuşak, 2000:198).

Tablo 15. Çeşitli Ülkelerde 100.000 Kişiyeye Düşen Hekim Dişçi ve Hemşire Sayıları (1993-1995)

Ülke	Hekim Sayısı	Dişçi Sayısı	Hemşire Sayısı
Kanada	221	53	958
Yunanistan	387	101	278
ABD	245	63	878
TÜRKİYE	103	19	151
Tunus	67	12	283
Singapur	147	29	416
Çek Cumhuriyeti	293	59	944
Mısır	202	25	222

Kaynak: Yumuşak 2000:198.

Aynı gelişme düzeyindeki ülkeler ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin sağlık göstergeleri yetersiz bir performansını yansıtmaktadır. Ayrıca sağlığa ilişkin göstergelerde bölgeler ve sosyo-ekonomik sınıflar arasında belirgin eşitsizlikler göze çarpmaktadır. Her ne kadar Türkiye uluslararası anlaşmalar ve anayasasıyla tüm vatandaşlarının sağlıklı yaşama hakkını sağlama konusunda resmi bir taahhütte bulunmuşsa da, sağlık hizmetlerindeki kapasite yetersizliği ve var olan kapasitenin verimli kullanılmaması nedenleriyle yapılan sağlık harcamaları Türkiye'nin büyüme hızına yetişememektedir. Sağlıklı yaşama hakkını korunması sadece tıbbi hizmetlerin sağlanması ile de sınırlı değildir. Aynı zamanda uygun yaşama, çalışma ve çevre koşullarının varlığını da gerektirir. Türkiye bu koşullarında arzulanan düzeye henüz ulaşamamıştır (UNDP, 1998).

3.5. Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye

İktisadi gelişmişlik ve kalkınma sadece büyüme hızıyla değil refah seviyesini ve kalkınmazlığı gösteren diğer göstergelerle birlikte ele alınmaktadır. Teorik çalışmalarda da bir ülkenin gelişmişliği, vatandaşlarının sahip olduğu imkan ve niteliklere bağlanmakta, bunu ampirik bulgular desteklemektedir (Tuna ve Yumuşak, 2002:457).

Beşeri kalkınma indeksinin birinci boyutu olan uzun ve sağlıklı yaşam, ortalama yaşam beklentisi ile ölçülmektedir. Yaşam beklentisinin önemi, sağlık ve beslenme ile ilgili olarak iyi bir yaşamın en önemli ölçüt olmasından kaynaklanmaktadır. İkinci boyutu olan bilgi ve eğitim ise, bu boyutun en önemli ve kolay hesaplanabilir göstergeleri ile

ölçülmektedir. Bu göstergeler okur-yazarlık ve okullaşma oranıdır. İyi bir yaşam sürdürebilmek için gerekli kaynaklara sahip olabilmek, beşeri kalkınmanın üçüncü ve en zor olan boyutunu oluşturmaktadır. Bu boyutla ilgili gerektiği kadar güvenilir veriler olmadığından ortalama gelir düzeyleri dikkate alınmaktadır (Tuna ve Yumuşak, 2002:457).

Tablo 16’da (Ek:8) beşeri kalkınma indeksi ve bazı ülkelerin almış olduğu değerler görülmektedir.

Beşeri kalkınma indeksinde 0,800’ün üzerinde olan ülkeler yüksek beşeri kalkınma grubuna girmektedirler ve bu ülkelerin sayısı 2001 yılı itibariyle 48’dir. 0,800-0,500 arasındaki ülkeler ise orta beşeri kalkınma grubundadırlar ve bu ülkelerin sayısı 78’dir. indeks değeri 0,500’ün altında olan ülkelerin sayısı ise 36’dır (Tuna ve Yumuşak, 2002:457).

Tablo 17’den de (Ek:9) görüldüğü üzere Türkiye, 2001 yılına ait beşeri kalkınma raporunda 0,735 indeks değeri ile orta beşeri kalkınma düzeyine sahiptir. Türkiye orta beşeri kalkınma düzeyine sahip 93 ülke arasında 34. sırada yer alırken yıllar itibariyle kendi kategorisinde bu ülkeler arasında yükselmesi gerekirken Tablo 17’de de (Ek:9) görüldüğü gibi bir düşüş trendindedir. Yine Tablo 18’e (Ek:10) bakacak olursak 1995 yılı itibariyle Türkiye’nin gerisinde yer alan ülkelere Filipinler, Romanya, Sri Lanka ve Libya 2001 yılı beşeri kalkınma indeksinde Türkiye’yi geride bırakmıştır.

İller itibariyle hesaplanmış beşeri kalkınma indeksine bakıldığında Tablo 19’da da (Ek:11) görüldüğü gibi en yüksek beşeri kalkınmışlık düzeyi Kocaeli olurken Yalova ve İstanbul’da Kocaeli’ye yaklaşmıştır. İller itibariyle hesaplanan beşeri kalkınma indeksinin üst sıralarında Türkiye’nin batısındaki iller bulunurken en alt sıralarında ise başta Şırnak, Ağrı, Hakkari gibi doğu illeri yer almaktadır. Sakarya ile Bursa 76,2 yıl ortalama ile yaşam süresi bakımından en yüksek illerimizdir.

3.6. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndaki Verilerin Beşeri Sermaye Açısından Değerlendirilmesi

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında sürdürülebilir bir büyüme ortamını korumak ve üretim normlarındaki köklü değişim-dönüşüm süreciyle ortaya çıkan bilgi toplumuna ulaşabilmek için, Türkiye’nin ekonomik ve sosyal yaşamında ciddi yapısal değişim

projelerini hayata geçirmesi gerektiği ve bu plan döneminde öncelikli olarak insan kaynaklarının geliştirilerek sanayileşmeye bir ivme kazandırılması ifade edilmektedir (DPT, 15.5.2003). Bu planda eğitim ve sağlık açısından ortaya konulan hedeflerin beşeri sermaye açısından önemli atılımları getirebilecek nitelikte olduğu söylenebilir.

3.6.1. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında Eğitim

Bu plan ilk olarak Türkiye'nin eğitim konusundaki durum tespitini yapmaktadır. Plandaki verileri yansıtan Tablo 20'de de (Ek:12) görüldüğü gibi nüfusun eğitim düzeyinin yetersizliği devam etmektedir. 1990 yılı itibariyle 6 ve daha yukarı yaştaki nüfus içerisinde erkeklerin yüzde 11,2'si kadınların ise yüzde 28'i hala okuma-yazma bilmemektedirler. Okur-yazar erkek nüfusu içerisinde lise ve dengi okul mezunlarının oranı yüzde 10,7 ve yükseköğretim mezunu olanların oranı ise yüzde 4,7'dir. Okur-yazar kadın nüfusu içerisinde ise lise ve dengi okul mezunlarının oranı yüzde 8,3 iken yüksek öğretim mezunlarının oranı ise yüzde 2,6'dır. Bu tablo, küreselleşmenin arttığı, uluslararası rekabetin bilim ve teknolojiye dayandığı yeni dünya şartlarında Türkiye'nin işinin zor olduğu küreselleşme trendlerine karşı aktif politikalar geliştirmesinin zorluğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 21'de (Ek:13) görüldüğü üzere plan öncesinde okullaşma oranı gibi sayısal gelişmeler arzulanan ölçüde olmamıştır. Okullaşma oranları 1994-1995 öğretim yılında 4-6 yaş grubundaki okul öncesi eğitimde yüzde 5,1, ilkokullarda yüzde 100, ortaokullarda yüzde 65,6, genel ve mesleki-teknik liseleri kapsayan ortaöğretimde yüzde 53, yüksek öğretimde yüzde 12,5'i örgün öğretimde olmak üzere yüzde 26,7 seviyesine ulaşırken Avrupa Birliğinde 9-12 yıl arasında olan zorunlu temel eğitim süresinin 8 yıla çıkarılması gerçekleştirilememiştir (DPT, 15.5.2003).

Bu plan öncesinde öğretim programlarının bilimsel esaslara göre geliştirilmesinde yeterli gelişmeler sağlanamadığı gibi öğretmen ve öğretim üyesi sayısındaki yetersizlikler ve dağılımındaki dengesizlikler sonucu eğitimde fırsat ve imkan eşitsizliğiyle beraber eğitimin kalitesini de olumsuz etkilemiştir. Kamu ve özel sektörün mesleki ve teknik eğitime yeterli önemi göstermediği gibi mesleki-teknik örgün ve yaygın eğitimin ekonominin insan gücü ihtiyaçlarına uyumlu hale getirilmesinde de arzulanan düzeye ulaşamamıştır (DPT, 15.5.2003).

Yine planda, eğitim sisteminin yapılanmasından ve işleyişinden kaynaklanan sorunların çözümü ihtiyacını önemle korumakla beraber özellikle yükseköğretime girişteki yığılmaları önleyici, fırsat eşitliğini olumsuz şekilde etkileyen sistem dışı özel kursları ortadan kaldıran çareler üretilmemesine dikkat çekilmektedir. Buna göre, eğitimde yeni teknolojilerin kullanılması ve yaygınlaştırılmasında yeterli gelişmeler sağlanamadığından yeni meslek türleri ile uyumlu bir eğitim düzeyi oluşturulamamıştır (DPT, 15.5.2003). Tüm bunlar, planda ortaya konulacak hedeflerin belirlenmesinde etkili olmaktadır.

Bu doğrultuda, VII. plan döneminde, Tablo 22'de de (Ek:14) görüldüğü üzere eğitim, öncelikli sektör olarak düşünülerek eğitimde beklenen sayısal gelişmelerin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu plan döneminde, zorunlu eğitimin ikinci kademesinden başlamak üzere ortaöğretimde etkin bir okuma, değerlendirme ve yönlendirme sistemi oluşturularak piyasanın talebine yönelik insan gücü yetiştirilmesi amacıyla mesleki ve teknik ortaöğretimin etkinliğinin artırılması hedeflenmiştir. Yine aynı şekilde uluslar arası rekabet gücünün artırılmasında ileri teknolojinin kullanımı, üretilmesi ve geliştirilmesi önemli olduğundan buna uygun nitelikli insan yetiştirilmesi amaçlanmıştır. İnsan gücünün yetiştirilmesi ve verimliliğinin yükseltilmesi amacıyla eğitime ayrılan kaynakların artırılması, özel sektör kaynaklarından da yararlanılması ve bu kaynakların akılcı bir şekilde kullanılmasının sağlanması da VII. Plan döneminin amaçlarındandır (DPT, 15.5.2003).

Tüm bu ifadeler oldukça mantıklı bir durumsal yaklaşımın planda gerçekleştirildiğini göstermektedir. Türkiye'nin eğitim konusundaki eksiklikleri ve beşeri sermayenin mevcut zayıflığı ortaya konulmuştur. İşin ilginç olan tarafı ise bu olumsuz tabloyu pozitif hale getirmek için önerilen atılımlar ve beklentiler açısından somut kaynak önerilerinin planda yer almamasıdır. Üstelik bu konudaki mevcut politika yapıcı merkezi ve yerel kurumlardan oluşan yapının değişimine yönelik ciddi öneriler de söz konusu değildir. Söz gelimi eğitim alanında özel sektörün ve daha da önemlisi gönüllü sektör denilen sivil toplumun öneminin yeterince kavranmadığı anlaşılmaktadır.

3.6.2. VII. Plan Döneminde Sağlık

VII. Plan döneminde toplumun genel sağlık düzeyinde iyileşme sağlanmış, 1989'da doğuşta hayatta kalma ümidi 66 yıldan 67,7 yıla yükselmiş ve 0-1 yaş arası bebek ölüm hızı aynı dönemde binde 62,2'den binde 46,8'e düşmüştür.

VII. plan öncesinde, sağlık hizmeti sunumunda kamunun ağırlığı devam ederken sağlık alanında kaynakların etkili kullanılması, hizmette yaygınlık, süreklilik ve kalite sağlanması, sistemin finansman, yönetim ve organizasyon, insan gücü hizmet sunumu, mevzuat ve enformasyon boyutu itibariyle yeniden yapılandırılması ihtiyacı devam etmektedir (DPT, 15.5.2003).

Sağlık alanına ayrılan kaynaklar yeterli olmamakla beraber kuruluşlar arasındaki koordinasyon eksikliği, organizasyon bozukluğu, rasyonel olmayan yatırımlar, makine ve teçhizat eksiklikleri ve istihdam politikasındaki yanlışlıklardan dolayı mevcut kaynaklarda yeterli kullanılamamıştır. Daha az kaynak kullanarak sağlıklı bir topluma ulaşmayı sağlayan ana-çocuk sağlığı, aile planlaması, aşılama, ayakta teşhis ve tedavi hizmeti sunan temel sağlık hizmetlerine yeterli öncelik verilmeyip daha fazla kaynak tüketen yataklı tedavi hizmetlerine yönelinmiştir. Sağlık insan gücünün görev tanımlarının kesin olarak yapılmamış olması, etkili denetim ve hizmet içi eğitimin uygulanamaması sorunları da devam etmektedir. VII. Plan dönemi öncesi hala yeterince gelişmemiş ülkelerin en önemli sağlık problemlerinden biri olan dengesiz ve yetersiz beslenmeye bağlı olarak görülen çeşitli sağlık sorunları önemini korumaktadır. (DPT, 15.5.2003).

Tablo 23'te (Ek:15) kuruluşlara göre hastane ve yatak sayıları verilirken yukarıda belirtilen sorunların çözümü için gerekli sayısal gelişmelerin bu plan dönemi öncesinde gerçekleştirilemediği görülmektedir.

Toplam sağlık harcamalarının 1989 yılında yüzde 3,4 olan GSMH içindeki payının 1994 yılında yüzde 4'e, sağlık harcamaları içindeki kamu payının da aynı dönemde yüzde 58,5'den yüzde 64,7'ye çıktığı tahmin edilmektedir. (DPT, 15.5.2003).

VII. Plan döneminde sağlık alanında beklenen sayısal gelişmeler Tablo 24'te (Ek:16) gösterilmiştir. Bu planda, sağlıkta kaynakların etkili kullanılması, hizmette yaygınlık, süreklilik ve kalite sağlanarak tüketici tatmininin artırılması amacıyla sistem,

finansman, yönetim ve organizasyon, insan gücü, hizmet sunumu, mevzuat ve enformasyon boyutları itibariyle yeniden yapılandırılması amaçlanmıştır.

Bu yeniden yapılandırma kapsamında sağlık politikalarına süreklilik kazandırılıp yasaların kararlılıkla uygulanmasını sağlamak hedeflenmiştir. Sağlık alanına daha fazla kaynak ayrılıp etkili bir koordinasyon ve işbirliği sağlanmak suretiyle mevcut kaynakların daha verimli kullanılması ve mevcut fiziki altyapının düşük kapasite ile kullanıldığı yerlerde yeni yatırımların yapılmaması planlanmıştır. Gıda üretim politikaları beslenme sorunlarını da göz önüne alarak belirlenecek, iyotlu tuz üretim, suyun florlanması, ekmeğin veya unun zenginleştirilmesi teşvik edilerek dengesiz ve yetersiz beslenmeden ortaya çıkan problemlerin giderilmesi hedeflenmiştir. (DPT, 15.5.2003).

Sağlık insan gücünün bölgeler arası ve kırsal-kent düzeyinde dağılımı ile meslekler ve meslek içi ihtisas alanları itibariyle dağılımının dengeli hale getirilmesi amacıyla etkili bir insan gücü planlaması yapılarak ülke şartlarına uygun sağlık insan gücü yetiştirmek amacıyla eğitim müfredat programlarının bu amaca uygun hale getirilmesi için çalışmalar yapılması da VII. Plan döneminde uygulamaya konulacak çalışmalardandır. Özel kesimin sağlık sektöründeki faaliyetlerinin özendirilip, sağlık hizmetleri açısından sosyal güvencesi olmayan kesim sigortalanacak uzun vadede sigorta kuruluşları arasında norm ve standart birliği sağlanarak genel sağlık sigortası sistemine geçilecektir. (DPT, 15.5.2003).

3.7. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndaki Verilerin Beşeri Sermaye Açısından Değerlendirilmesi

“VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı”nın karakteristiğini, VII. Kalkınma Planı çerçevesinde Türkiye'nin beklenen gelişme ve kalkınmayı sağlayabilmesi için şart olarak belirtilen yapısal değişimle ilgili projeler üzerindeki yoğunlaşma teşkil etmektedir. Geliştirilen proje ve önerilerin ruhu olarak ise; bilgiye ve bilgi ekonomisine verilen önemin göze çarptığı söylenebilir. Bu çerçevede, artan küreselleşmeyle beraber hızlanan teknolojik gelişmelere dikkat çekilerek, işgücünün istihdam ve niteliğinin teknolojik gelişmelerle uyumlu hale getirilmesi için beşeri sermayenin geliştirilmesine önem verilmiştir. Tablo 25 (Ek:17), beşeri sermayenin gelişmesine dolaylı yada dolaysız olarak etki yapan

demografik göstergelerin iyileştirilmesinin bu meyanda öncelikli bir hedef olduğu fikrini vermektedir.

3.7.1. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında Eğitim

Bu plan döneminde, herkes için hayat boyu öğrenme yaklaşımıyla bilgiye ulaşma yol ve yöntemlerini öğreten, piyasa meslek standartlarına uygun, üretime dönük eğitime ağırlık veren ve tüm öğrenciler için fırsat eşitliğini gözeten bir eğitim sisteminin oluşturulabilmesi için gerekli hukuksal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması önerilmekte ve hedeflenmektedir. Bu kapsamda en dikkat çekici olan ise ağırlığın yetiştirici gücün kalitesindeki artışa verilmesi stratejisidir. Buna göre; günümüz gereklerine uygun donanımda insan yetiştirilmesi için eğitim kurumlarının ihtiyacı olan öğretmen ve öğretim üyeliğinin cazip hale getirilmesi, nitelikli öğretmen ve öğretim üyesi yetiştirilerek yurt düzeyinde dengeli dağılımın sağlanması atılması gereken ilk adım olmalıdır. Ayrıca, eğitimde istenilen kaliteye ulaşılabilmesi için eğitim kurumlarında toplam kalite yönetiminin uygulanması ve performans ölçümüne dayalı bir model geliştirilmesi hem eğitim kadrolarının niteliğinin artmasında hem de bölgeler arası dengesizliğin giderilmesinde faydalı olacağı düşünülmektedir.

VIII. planın bir öncekine göre önemli bir artışı bilgi teknolojilerine verdiği önem daha da önemlisi gönüllü sivil toplum kuruluşlarını eğitim sürecine dahil etmekteki kararlılığıdır. Toplumda hayat boyu öğrenme anlayışının benimsenmesini esas alan her türlü yaygın eğitim imkanı geliştirilecek; özellikle üniversiteye giremeyen gençlere kısa yoldan beceri kazandırma ve meslek edindirme faaliyetleri artırılabilecek, mahalli idarelerin, gönüllü kuruluşların ve özel sektörün bu konudaki faaliyetleri özendirilerek kişilerin sahip olduğu bilgi ve becerilerin toplamı olarak ta tanımlanan beşeri sermayenin geliştirilmesine katkıda bulunulması bu plan döneminin önemli önceliklerindedir.

Tablo 26'daki (Ek:18) eğitimdeki sayısal gelişmeler incelendiğinde, VII. Plan döneminde gerçekleştirilemeyen eğitimde ki sayısal hedeflerin VIII. Plan döneminde daha da geliştirilerek gerçekleştirilmesinin hedeflendiği görülmektedir. Daha önceki plan dönemlerinde sayısal ve nitel hedeflere ulaşamadığının sürekli vurgulandığı planda bu durumun sebeplerinin sıklıkla dile getirilmesi ülkemizde beşeri sermayenin

öneminin zihniyet olarak kavrandığını gösteren olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

3.7.2. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında Sağlık

VIII. Plan döneminde, toplumsal gelişme ve kalkınmanın temel bir unsuru olarak bireylerin fiziksel, zihinsel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik halinde olmasının sağlanması, yaşam kalitesinin ve süresinin yükseltilerek sağlıklı bir topluma ulaştırılması esas alınmıştır. (DPT, 2000:86).

VII. Plan dönemiyle başlayan sektörler arasında işbirliği ve koordinasyonun tam anlamıyla sağlanması, sağlık hizmet sunumu ve finansmanın birbirinden ayrılarak herkese sağlık sigortası kapsamında sağlık hizmetinden yararlanma hakkının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayakta teşhis ve tedavi merkezleri ve yataklı tedavi kurumları ile irtibatlı evde hasta bakımına yönelik hizmet modelleri geliştirilerek hasta yükü ve hizmet açısından ortaya çıkan bölgesel dengesizliklerin giderilmesine yönelik çalışmalar bu plan döneminde söz konusudur.

Bu plan döneminde Avrupa Birliği insan gücü normları, soğuk sisteminin yapılanması ve eğitim kurumlarının alt yapı olanakları dikkate alınarak tıp fakültelerinde eğitim alan öğrencilerin sayı ve niteliğinin geliştirilmesine çalışılacaktır. Aşı üretim kapasitelerinin artırılması ve yeterli ve dengeli beslenme kültürü sağlanarak bireylerin sağlıklı ve uzun ömürlü bir hale getirilmesi hedeflenmiştir.

Tablo 27’de (Ek:19) yer alan sağlık göstergelerinde ki gelişmelerden de görüleceği üzere Türkiye’nin sağlıklı bir topluma ve işgücüne kavuşabilmesine VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde öncelikli bir önem verilmiştir.

Ancak, tıpkı VII. Beş Yıllık Kalkınma planında olduğu gibi sağlık alanında hedeflenen gelişmelere sayısal ve nitelik olarak ulaşamadığı görülmektedir. VIII. plan hazırlanmadan önceki tablo aşağı yukarı bugün de devam etmektedir. 1999 yılı itibariyle hasta yataklarının yüzde 38’i, hekimlerin ise yüzde 40’ı nüfusun yüzde 25,6’sının yaşadığı üç büyük ilde bulunmaktadır. Yani, sağlık insan gücünün ve alt yapısının yurt düzeyine dengesiz dağılımı söz konusudur. Durum bugünde aynı şekilde devam etmektedir. Büyük şehirlere tedavi amaçlı akın sürerken küçük şehir ve ilçe hastanelerinde yatak kullanım oranı yüzde 25’in altında seyretmektedir. Bu da sağlık

yatırımların bölgeler arasında rasyonel bir şekilde yapılmadığını göstermektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında aslında VIII. Plan döneminde bir nebze olsun başarılan bir hedefin de etkisinin olduğu ileri sürülebilir. Şöyle ki; bu planda özel sektör ve gönüllü kuruluşların sağlık sektöründe güçlendirilmesi önemli bir hedeftir. Ve son beş yıl zarfında kurulan hükümetler bu konuda önemli adımlar atarak sağlık standartlarının yükselmesini, hastane sayısının artmasını özel kesimi teşvik edici politikalarla başarmışlardır. Ancak, özel ve gönüllü sağlık kuruluşlarının ticari hedeflerinin de olmasıyla daha çok gelişmiş illerde ve bölgelerde yatırıma girişmelerinin bu dengesizliğin sürmesinde şimdilik önemli rol oynadığı söylenebilir.

Fakat söz konusu plan dönemlerinde yapılan olumlu çabalara rağmen Türkiye’de sağlık ile ekonomik büyüme ve kalkınma arasında yeterli bir ilişkinin kurulamadığını söylemek mümkündür.

Tablo 28’de görüldüğü gibi, sağlığın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde, sağlık göstergeleri olarak yaşam beklentisi olarak ile sağlık harcamalarının daha sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu göstergelerle ülkelerin ekonomik büyümeleri arasındaki ilişkilerin genel olarak pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Çoğu ampirik sonuçların aksine, Türkiye’de sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Bunun nedeni olarak Türkiye’de sağlık harcamalarına gereken önem verilmemesini ve bu harcamaların verimsiz olarak kullanılmasını gösterebiliriz. Dolayısıyla bu sonuç bize Türkiye’de sağlık harcamalarının verimliliğinin artırılması gerektiğini ortaya koymaktadır. (Taban, 2004:295)

Tablo 28. Sağlık Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisini Araştırmaya Yönelik Ampirik Test Sonuçları

Yazar veya Yazarlar	Uygulandığı Ülke veya Ülke Grupları	Kapsadığı Dönem	Sağlık Göstergesi	Yöntem	Büyümeye Etkisi
Bloom,Canning, Sevilla (2001)	104 Ülke	1960-1990	Doğumda yaşam beklentisi	EKK	Pozitif
Webber (2002)	46 Ülke	1960-1990	Kişi başına alınan kalori	EKK	Etkisi Yok
Kelly (1997)	73 Ülke	1970-1989	Sağlık harcamaları	Panel Veri	Etkisi Yok
Mayer (2001)	18 Latin Amerika	1950-1990	Yaşam beklentisi	Nedensellik	Pozitif
Chacraborty (2003)	95 Ülke	1970-1990	Doğumda yaşam beklentisi	EKK	Pozitif
Brempong ve Wilson (2003)	21 Alt-Sahra Afrika ve 23 OECD Ülkesi	1975-1994 Afrika 1961-1995 (OECD)	Sağlık harcamaları ve yaşam beklentisi	Panel Veri	Pozitif
Mcdonald ve Roberts (2002)	77 Ülke	1960-1989	Yaşam beklentisi	Panel Veri	Pozitif
Ranis,Stewart ve Ramirez (2000)	35-76 Gelişmekte Olan Ülke	1970-1992	Yaşam beklentisi ve birleşik yaşam indeksi	EKK	Pozitif
Bloom ve Sachs (1998)	75 Afrika Ülkesi	Son 25 Yıl	Yaşam beklentisi,bebek ölüm ve doğum oranları	Yatay Kesit Veri	Pozitif (yaşam beklentisi) Negatif (Artan bebek doğum artan bebek ölüm oranları)
Bhargava vd. (2000)	92 Ülke	1965-1990	Yaşam beklentisi	Panel Veri	Pozitif (düşük gelirli ülkeler için)
Baro (1991)	98 Ülke	1960-1985	Toplam doğurganlık oranı	Yatay Kesit Veri	Negatif
Kar ve Taban (2003)	Türkiye	1971-2000	Kamu sağlık harcamaları	Eşbütünleşme	Negatif
Kar ve Ağır (2003)	Türkiye	1926-1994	Kamu sağlık harcamaları	Nedensellik	Etkisi Yok

Kaynak: Taban (2004 : 294)

SONUÇ

İnsanlık XX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük bir dönüşüm süreci yaşamaktadır. Genel olarak küreselleşme olarak ifade edilen bir çok değişiklik toplumsal ve siyasi kurumlarda önemli değişiklikler meydana getirmektedir. Bu yeni ortamda bilginin önemi artmış ve bilgi işçileri denilen donanımlı insan gücü ülkeler için en önemli üretim faktörü haline gelmiştir. Bu gelişme nitelikli insan gücüyle ekonomik gelişme arasında her zaman için var olan ilişkinin bugün daha önemli bir hale geldiği şeklinde yorumlanabilir.

Beşeri gücü donanımlı olan toplumlarda ekonomik büyümenin de arttığı görülmektedir. Büyüme ve kalkınma gibi toplumların amaç edindikleri hedefler, insan tarafından gerçekleştirileceğine göre her türlü ilerleme ve gelişmenin temelinde beşeri kaynak denilen insan, zeka ve kabiliyeti yer almaktadır. Günümüzde ekonomik büyüme sadece mevcut işsizlere ve yeni nesillere iş imkanı yaratılması anlamına gelmemektedir. Öncelikle insan kaynaklarını kaliteli hale getirmek ve akılcı politikalarla biçimlendirmek daha önemli hale gelmiştir

Ancak, sermayeye yönelik harcamalar çoğu ülke için gereksiz ve sevimsiz görünmektedir. Olağanüstü durumlarda, sözgelimi ekonomik kriz dönemlerinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde ilk kısıntıya gidilen harcama kalemlerinden birinin bu alan olması bu durumun tipik bir göstergesidir. Oysa, eğitim harcamaları artırılarak krizlerin çözümüne yönelik araştırmaların teşvik edilmesi gerekir. Genellikle siyasi gelecek kaygısının öne çıkmasıyla siyasi iktidarlar uzun vade de getirisi çok olan eğitim ve sağlık harcamaları yerine kısa vade de ve günlük ihtiyaçlara çözüm sağlayan sahalara harcama yapmayı tercih etmektedirler. Oysa bu harcamaların büyük getirisi olacağı farkında olan hükümetler bu tarz harcamalardan kaçınmamakta ve bir müddet sonra artan bir ivme ile kalkınmaktadırlar.

Gerek gelişmekte olan ülkelerin gerekse gelişmiş addedilen ülkelerin mevcut sosyo-ekonomik refah düzeylerinin artırılması ya da idame ettirilmesi açısından olağanüstü öneme sahip olduğu tespit edilen beşeri sermayeye yönelik olarak Türkiye açısından alınabilecek tedbirleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

A- Eğitime yönelik olarak

Gelişmiş ülkeler beşeri gücünü akılcı politikalarla kalkınmanın gerektirdiği nitelik ve nicelikte geliştirdiklerinden kalkınma süreçlerini istenilen seviyelere taşıyabilmişlerdir. Oysa gelişmekte olan ülkeler ise kalkınma sürecine katkı sağlayabilecek eğitilmiş insan konusunda ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar. Arzulanan kalkınmanın sağlanabilmesi için nitelikli insan gücüne ihtiyaç vardır ve bu nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi ise en başta eğitim sisteminin görevidir.

Türkiye'nin eğitim sisteminin her ne kadar gelişmiş ülkelerin eğitim sistemlerinin etkisinde kaldığı görülse de eğitim sistemimiz de uzun vadeli olarak bir sistem ve bütünlük içinde bir yapılanmaya gidilememiştir. Bu durumun başlıca sebebi olarak, varolan sistem ve eğitim kurumlarının aksaklıkları giderilip geliştirileceği yerde ayrı sistem ve amaçlarla eğitim sahasının bir yap-boz karmaşıklığına sokulmasının dolayısıyla kaynakların ve zamanın heba edilmesi gösterilebilir. Yeterli araştırmalar yapılmadan teoride, şekil üzerinde konular çıkarılarak siyasi düşünce ve kaygılarla başlatılan çalışmalar başarısız olmuş ve eğitim sistemimiz rasyonel bir planlamaya kavuşturulamamıştır. Sadece iktidardaki siyasi partilerin değişmesi değil, aynı iktidarlardaki Milli Eğitim Bakanlarının değişmesi birçok önemli konuda politikalar ve uygulamaları değiştirilmesine yol açmaktadır. Cumhuriyet döneminin bir klasiği haline gelen bu politikasızlık Türk eğitim sisteminin verimsiz bir insan gücü oluşmasındaki en büyük pay sahibi olarak değerlendirilmesini gündeme getirmektedir. Eğitim sistemimizde ki bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için uzun dönemli eğitim planlarının yapılması gerekmektedir. Türkiye, 1930'lardaki sanayi planları da dikkate alınırsa 70 yıllık planlı dönemde yapılan eğitim planları ve ilgili çalışmalar genellikle makro düzeylerde kalarak sorunların mikro düzeyde çözülmesiyle ilgili çalışmalar yapılmamıştır. Bunun neticesinde de mikro düzey diyebileceğimiz bölgesel bazda üretim ile işgücü arasında bir ilişki oluşturulmalı, meslek ve istihdam arasında bir bağlantı kurulabilecek şekilde uzun dönemleri kapsayacak eğitim politikaları oluşturulmalıdır.

Eğitim sisteminde ki sürekli değişiklikler ve yeni yapılanmalar neticesinde Türkiye sahip olduğu beşeri sermaye gücünü yeterince kullanamamaktadır. Uzun dönemler düşünülmeden yapılan yanlış planlama ve programlama neticesinde bireylerin almış

oldukları eğitim neticesinde ulaştıkları uzmanlık alanlarından farklı alanlarda çalışmak zorunda kalmalarından dolayı, örneğin kimya, fizik eğitimi almış bireyler bankacılık gibi uzmanlık alanları dışında çalışmak zorunda kaldıklarından var olan beşeri sermaye yeterince kullanılamamaktadır. Eğitim sistemimizde nitelikten çok niceliğe ve şekle önem verildiğinin en önemli göstergesi olarak nitelikli öğretmen yetiştirilememesi ifade edilebilir. Bu konudaki en popüler örnek ise; sıklıkla karşılaşılan eğitim sisteminin temelini oluşturan ilköğretimde sınıf öğretmeni açığının kapatılması amacıyla branş dışından sınıf öğretmenliğine atamaların yapılmasıdır. Gerçekleştirilen bu uygulamanın her ne kadar zorunlu ihtiyaçtan dolayı yapıldığı düşünülse dahi bu uygulama ülkemizin geçmişten günümüze rasyonel, uzun vadeli eğitim ve plan ve programlarının olmayışının somut örneğidir. Geçmiş dönemlerde yaşanan bu olumsuzlukların giderilmesi ve kalkınma için önemli bir faktör olan beşeri sermaye gücünden yararlanılması için gelecek dönemlerde Türkiye'nin ihtiyacı olan alanlara yönelik eğitilmiş insan gücünün yetiştirilmesine öncelik verilmelidir.

Türkiye'de son yıllardaki eğitimle ilgili sorunlardan biri de kalkınma planlarında da hedeflenenin aksine ihtiyaç duyulmakta olan mesleki ve teknik eğitime yeterince kaynak aktarılmadığı, hedeflenen gelişme ve başarıların sağlanamadığından verilen eğitim ülke ihtiyaçlarını karşılamadığından dolayı bu eğitim kademesinin ülke ekonomisine ve dolayısıyla kalkınma sürecine olumlu bir katkı sağlayamadığı söylenebilir. Mesleki ve teknik eğitimin istenilen amacına ulaşabilmesi için bu alanda daha fazla yatırım yapılmasına dolayısıyla daha fazla kaynak aktarımına ihtiyaç duyulmaktadır. Verilen eğitim sadece teorik bazda değil iş yaşamının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde olmalıdır. Aksi halde iş deneyimi ile eğitimin bütünleştirilmediği bir mesleki eğitimin etkisiz olması söz konusu olacaktır.

VIII. beş Yıllık Plan nitelikli akademisyen yetiştirilmesini önemli bir çözüm yolu olarak vurgulamaktadır. Oysaki Türk üniversitelerinin ve akademik kadroların bugün için bilgi toplumu şartlarına uygun olmadığı ortadadır. Bugünün gelişmiş ülkelerinin hepsinin ulaştığı refah düzeyinin temelinde akademisyenlerin ve bilimsel hayatın üstün katkısı vardır. Mesela 19. yüzyılda İngiltere ve Almanya'nın gerçekleştirdiği teknolojik buluş ve yeniliklerde üniversitelerin büyük payı vardır. Özellikle Almanlar, üniversitelerdeki teknik eğitimi sanayi ile bütünleştirmeleri sonucu bilimsel teknik ve uygulamalarla

büyük bir atılım sağlamışlardır ve Almanya milli birliğini kurduğu Bismark döneminden biri dünyanın aktör devletidir. Oysa ülkemizde Almanya gibi ülkelerde daha 19. yüzyılda üniversitelerin üstlenmiş olduğu fonksiyon bugüne kadar sergilenememiştir. Bunun en önemli nedenleri olarak Türkiye’de gerekli alt yapı sağlanmadan üniversitelerin açılması ve üniversite öğretim elemanlarına araştırma-geliştirme, bilimsel faaliyetler gerçekleştirilebilmeleri için fiziki ve maddi imkanların yaratılmayışı gösterilebilir.

Türkiye’de üretimin, istihdamın artırılarak iktisadi kalkınmanın sağlanabilmesi için özel sektör ve üniversite arasında sıkı bir işbirliğinin kurulması gerekmektedir. Üniversite öğrencilerinin eğitimleri sürecinde ilgili sektörlerde staj yaparak, projeler hazırlayarak geliştirilmeleri sağlanmalıdır. Ders programları ve uygulamalar iş hayatının temsilcilerinin fikirleri de alınarak günün gereklerine uygun hale getirilerek çeşitli sektörlerdeki yığılmalar engellenip yeni gelişen ve ihtiyaca cevap verebilecek eğitim sistem ve programları geliştirilerek beşeri gücümüzün artırılması sağlanmalıdır. Eğitimde sağlanan sanayi-üniversite işbirliği gelişmiş ve kalkınmış ülkelerin kalkınma sürecinde olduğu gibi Türkiye’de de sağlanmalı ve üniversiteler birer araştırma-geliştirme laboratuvarları gibi çalışarak ülke kalkınmasında önemli bir rol üstlenebilecek seviyelere getirilmelidir. Üniversitelerin söz edilen katkıları sağlayabilmeleri için gerekli kaynakların aktarılması ve önemin verilmesi gerekmektedir. Ayrıca üniversite ve meslek okulları dışında da gelişen şartlara uyumlu kalifiye işgücünün sağlanabilmesi için çeşitli mesleki ve teknik kurslarla ömür boyu eğitimin devam etmesi de beşeri sermayeye olumlu katkılar sağlayacaktır. Beşeri sermaye ve ömür boyu eğitimin gelişiminin teşvik edilmesi için tüm bireylerin bilgi toplumunun gerektirdiği becerilere sahip olması ve kariyer gelişimleri desteklenmelidir. İşgücü piyasalarında beceri açığının kapatılabilmesi için ömür boyu öğrenme stratejileri uygulanarak, mesleki ve teknik eğitim sistemlerinin kalitesinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Beşeri sermaye kaynaklarının geliştirilmesiyle ilgili olarak yatırımlar teşvik edilmeli ve buna göre politikalar oluşturulmalıdır.

Başka bir hususta gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de yükseköğretimin başlıca ürünleri olan mezunların, yeni bilgi ve çeşitli toplumsal hizmetlerin nicelik ve

niteliklerini tespit ederek hedef gösteren, bu hedeflere ulaşıp ulaşılamadığının değerlendirilmesi ve buna göre kaynak tahsis etme şekline dönüşmesi gerekmektedir.

B- Sağlığa Yönelik Öneriler

Devletin asli görevi olmasının yanı sıra sağlığın beşeri sermaye açısından sahip olduğu önem dolayısıyla da birçok ülkede sağlık hizmetlerini en yararlı ve rasyonel olarak yürütülmesini sağlamak için araştırma ve çalışmalar yapılmaktadır. Çağdaş ve sosyal devlet olmanın en önemli şartlarından biri de vatandaşlarını sağlıklı ve sosyal güvenlik içinde huzurlu bir ortamda yaşamasını sağlamaktır. Halk sağlığı ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişki ve karşılıklı olarak birbirlerini etkileme durumu ülkemiz sağlık sorunları açısından dikkate alındığında bu ilişkinin olumsuz yönde geliştiği görülmektedir. Sağlık ortamının niteliği koruyucu sağlık hizmetlerinin verilmesini ve sağlık harcamalarının bu hizmet lehine dönüştürülmesini gerektirirken Türkiye’de bu durum tersinedir.

Türkiye’de sağlığa yapılan harcamalar, her ne kadar son yıllarda koruyucu sağlık hizmetlerine ağırlık verilmesine çalışılsa da sağlık bütçesinden koruyucu sağlık hizmetlerine ayrılan paylar düşük kalmaktadır. Uygulanan politikalar sonucu sağlık hizmeti verecek olan personelin gitgide zayıflamış olması ve bugün getirilmeye çalışılan sağlık reform paketi içerisinde halk sağlığı ile ilgili çalışmalar olsa dahi yetersiz kalmaktadır. Türkiye’de uygulanmaya acil olarak konulması gereken sağlık reformu ve sağlıktaki dönüşüm programlarının verimli olabilmesi açısından sağlık hizmetlerini dünyadaki refah devleti ve sağlık sistemleri dönüşümleri üzerinden yeniden düşünmek ve sağlık hizmetleri kullanıcılarının hizmetleri kullanma yollarını ve biçimlerini araştırarak Türkiye’nin şartlarına uygun modellerin geliştirilmesine öncelik verilmelidir. Türkiye’de sağlık hizmeti veren kuruluşların sayıca çok olmasına rağmen hasta yataklarının tamamına yakını kamuya aitken koruyucu sağlık hizmetlerinin tamamı ise kamuya aittir. Sağlık hizmetlerinin özel sektör tarafından da sunulmasına imkan verecek şekilde gerekli teşvikler sağlanmalıdır. Kamu ve özel sektör arasında koordinasyon olmadığı gibi sağlık hizmetlerini sunan kamu kuruluşları arasında da rasyonel bir koordinasyon sağlanamamıştır. Etkin bir işbirliği ve koordinasyonun sağlanamaması sonucu yatırım ve hizmet sistemi konusunda etkinlik olmadığı gibi bu alana yapılan yatırımların ve kaynakların verimsiz kullanılmasına yol açmaktadır.

Türkiye’de bugün için çağdaş anlamda sağlık sistemi ve sosyal güvenlik sistemi tam olarak yaygınlaştırılmadığı gibi var olan sistem de etkin olarak kullanılmamıştır. Bugüne kadar birçok hükümetler ve ilgili bakanlar yeşil kart, bağ-kur, SSK gibi uygulamalarla sağlık sorununu çözebileceklerini düşünmüşler, ilk etapta bu gibi düzenlemeler iş yükünü hafifletici bir işbölümü şeklinde görülse de bu çabalara rağmen kalıcı ve etkin bir sistem oluşturulamamıştır. Nitekim bu konunun ne kadar önemli olduğu anlaşılmış ve sağlık kuruluşları arasında koordinasyon ve işbirliği gibi problemleri ortadan kaldırmak amacıyla 2005 yılında Genel Sağlık Sigortası ve SSK’nın sağlık bakanlığına devri gibi uygulamalar uygulamaya konulmuştur. Yine de gelişmiş ülkelerde olduğu gibi nüfusun tamamını kapsayacak şekilde sağlık sigorta sistemi, koruyucu sağlık hizmetleri, ilk müracaat hekimliği, aile hekimliği ve kurumlar arasında disiplinli bir şekilde sevk sisteminin oluşturulması gerekmektedir. Yine sağlık hizmetlerini sunacak olan sağlık personelinin ve tıp hekimlerinin yetiştirilmesi ile ilgili olarak toplumun sağlık düzeyini iyileştirecek personel yetiştirilmelidir. Hizmet sunacak personelin eğitim programları içerik ve yöntem olarak bu amaçları karşılayabilecek şekilde oluşturulmalıdır.

Sağlığın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerin belirlenmesinde, sağlık göstergeleri olarak yaşam beklentisiyle sağlık harcamalarının daha sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu göstergelerle ülkelerin ekonomik büyümeleri arasındaki ilişkilerin genel olarak pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Çoğu örneklerin tersine, Türkiye’ de sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki bugüne kadar rastlanmaması ilginçtir (tablo 28).. Bunun nedeni olarak Türkiye’ de sağlık harcamalarına gereken titizliğin gösterilmemesi ve bu harcamaların verimsiz olarak kullanılması gösterilebilir. Dolayısıyla Türkiye’ de sağlık harcamalarının verimliliğinin artırılması bunun içinde ciddi politikaların ve denetimin süreklilik göstermesi zaruridir.

Türkiye, gelişmiş batılı ülkelerin sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçtiği böyle bir dönemde hala eğitim ve sağlık sistemi gibi beşeri sermayenin iki başat faktöründeki eksikliklerle uluslararası ve milli alandaki çıkarlarını korumayı sürdüremeyecektir. İşin daha kötüsü, her geçen gün gelişmiş ve dünya sisteminin hegamonik güçleri olan ülkelere bağımlılığı artacak tüm kaynakları kontrolü altından çıkacaktır. Bu kadar ciddi bir tehlikeden bahsedilmesindeki sebep küreselleşmeyle zaman ve mekan sıkışmasının

ortaya çıkmış olması ve ülkeler arasındaki etkileşimin çok artmış olmasındandır. Bu ortamda insan kaynakları bilgi toplumuna uygun olmayan bir ülke, hiçbir zaman ekonomik güç artırımına gidememekte ve çok kolay bir şekilde etki ve kontrol altına girebilmektir. O halde Türkiye nasıl bir politika izlemeli stratejisini hangi sektörler üzerine kurmalıdır? Bunun cevabı ülke bütçesinden araştırma- geliştirme (ar-ge) harcamalarına, bilim ve teknolojiye ayrılan payın artırılmasıdır. Strateji, bilgi toplumuna ulaşmak için donanımlı beşeri güç yaratmak olmalıdır. Bu noktada da tüm imkanlar kullanılarak Türk toplumu seçilen stratejik sektörlerle uygun olarak donatılmalı ve hayat şartları iyileştirilmelidir.

Türkiye, önce bölgesel bir güç, ardından lider ülke olabilecek imkanlara sahip bir ülkedir. Bu imkanların başlıcası ise genç ve dinamik nüfusudur. Çağın gereklerine uygun, milli hedefleri gözetilen bir eğitim politikasıyla, halkın genel sağlık sorunlarını çözecek bir sosyal siyaset politikası ülkemiz açısından küreselleşmenin tehdit gibi gözükken bir çok eğilimini yeni ufuklara çevirebilir.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Güneri (1980), **Yüksek Öğretim Karma Malına Maliyet-Fayda Analizinin Uygulanması**, Ankara Üniversitesi, SBF Yayınları No: 444, Ankara.
- AKALIN, Güneri (1981), **Kamu Ekonomisi**, A.Ü.S.B.F. Yayını, Ankara.
- AKALIN, Güneri (2000), **Kamu Ekonomisi**, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş. Ankara.
- AKLAN, Nejla Adanur (2001), “Dünya’da ve Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler”, Cilt 19, Sayı 4, Kış Dönemi, <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/> 15.04.2004.
- AKSU, A. Ömer (1993), **Ücretler ve Verimlilik**, İ.Ü. Yayınları, No; 3693, İstanbul.
- ARIKBOĞA, Şebnem (2003), **Entelektüel Sermaye**, Derin Yayınları, İstanbul.
- BİLGİN, Vedat (1990), “Enfermasyon, Toplum ve Kültür”, Türkiye Günlüğü, Sayı 12.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1982), **İktisadi Sosyoloji Açısından Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları**, 3. Baskı, Divan Yayınları, İstanbul.
- BULURMAN, Banu (2003), “Enformasyon Toplumu ve Eğitim”, <http://www.ceterisparibus.net> 14.09.2003.
- BULUTOĞLU, Kenan (1988), **Kamu Ekonomisine Giriş**, Devletin Ekonomik Bir Kuramı, 4. Basım, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- BULUTOĞLU, Kenan (2003), **Demokraside Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, Kamu Ekonomisine Giriş, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2004), **Türkiye’de işsizliğin Önlenmesi ve İstihdamın Artırılması**, Genel Yayın No: 117.
- Çepni, Elif (2003), **Ekonomik Göstergeler ve İstatistikler Rehberi**, Beta Basım A.Ş., Kırklareli.
- ÇOLAK, Ö. Faruk (1998), **Küreselleşme, Beşeri Sermaye ve Çocuk İşgücü**, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayını.

- GENÇLER, Ayhan ve Aytül Çolak (2002), “Türkiye’den Yurt Dışına Beyin Göçü: Ekonomik ve Sosyal Etkileri”, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Hereke/İzmit**, s.608-617.
- DPT (2000), Uzun Vadeli Strateji ve 8. BYKP (2001-2005), Ankara.
- DPT, 7. BYKP (1996-2000), <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf> 15.5.2003.
- DURA, Cihan (1999), “Bilgi Toplumuna Doğru Eğitimde Temel Eğilimler”, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı 14.
- DURA, Cihan ve Hayriye, Atik (2002), **Bilgi Toplumu, Bilgi Ekonomisi ve Türkiye, Literatür Yayıncılık**, İstanbul.
- DURGUN, Özlem (2002), **Küreselleşen Dünyada Kalkınma Süreci Bağlamında Eğitim Harcamaları ve Türkiye Örneği**, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi S.B.E., İstanbul.
- ERDOĞDU, Mustafa (2000), **Kamusal Niteliği Bağlamında Türkiye ve Güney Kore’de Eğitimin Finansmanı**, DPT Yayınları, Ankara.
- ERKAN, Hüsnü (1987), **Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme**, D.E.Ü. Yayın No:0906.87-AR.005.038, Kavram Matbaası, İzmir.
- ERKAN, Hüsnü (1994), **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No: 326, Doğu Matbaacılık, İzmir.
- FİDAN, Nurettin ve Münire Erden (1998), **Eğitime Giriş**, Alkım Yayınları, İstanbul.
- GÜRAK, Hasan (2004), **Emek-Teknolojik Yenilik ve Büyüme**, Değişim Yayınları, İstanbul.
- GÜRAK, Hasan (2003), Verimlilik Dergisi, MPM, Sayı 3.
- GÜRER, Bora (1981), **Eğitim Harcamalarının Verimliliği**, Sosyal Planlama Dairesi Başkanlığı, DPT Yayınları, Ankara.
- HAN, Ergül (1993), Azgelişmişlik ve Kalkınma Ekonomisi, Eskişehir.

- IŞIK, Ercan (2001), **Kalkınmada Beşeri Sermaye Faktörü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniv. S.B.E., Eskişehir.
- KARAGÜL, Mehmet (2003), “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, **Akdeniz Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 5, s. 79-90.
- KARAGÜL, Mehmet (2002), **Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Modeli**, Afyon Kocatepe Üniv. Yayını, Afyon.
- KARLUK, Rıdvan (1997), **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim**, Beta Yayınları, İstanbul.
- KOZLU, Cem (1995), **Türkiye Mucizesi İçin, Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Yayın No: 335, İstanbul.
- MAKATO, Aso ve İkno Amano (1986), “Japonya’ da Teknolojik Yenileşmenin Eğitime Etkisi”, Çeviren Mustafa Özcan, **Ankara Üniversitesi E.B.F. Dergisi**, Cilt 18, Sayı 1-2, A.Ü.Basımevi, Ankara,
- MAZGİT, İsmail (2002), “Bilgi Toplumu ve Sağlığın Artan Önemi”, **I. Ulusal Bilgi ve Ekonomi Kongresi**, Hereke-İzmit, s. 405-416.
- MUTLU, Ayşegül (1998), “Türkiye’de Kamu Ekonomisi ve Mali Kriz”, **XII. Türkiye Maliye Sempozyumu**, (15.17 Mayıs 1997, Antalya), İstanbul İ. Ü. Maliye Araştırma Merkezi Yayını.
- Özgülten, Ali (1988), **İktisadi Büyüme, İktisadi Kalkınma, Sosyal Kalkınma, Planlama ve Japon Kalkınması**, Filiz Kitapevi.
- PALAMUT, Mehmet, E. ve Yüce Mehmet (2004), “Türkiye’de 1980-2000 Döneminde Gerçekleşen Gelir Dağılımının İstenen Vergi ile Eğitim ve Sağlık Harcamaları İlişkisi”, [Idari.cu.edu.tr / igunes / makale. Htm](http://Idari.cu.edu.tr/igunes/makale.htm) 10.04.2004.
- PETTERSON, Wallace C. (1976), **Gelir istihdam ve Ekonomik Büyüme**, Çeviren: Servet Mutlu, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Eskişehir,
- POYRAZ, Türkan (1990), **Sağlık Ekonomisi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. S.B.E., İstanbul.

- SAVAŞ, Vural (1986), **Kalkınma Ekonomisi**, Dördüncü Baskı, Beta Yayınevi, No:85, İktisat Dizisi 8, İstanbul.
- SAVAŞ, Vural (1995), “İktisadi Kalkınma”, 2. Fasikül, Anadolu Üniversitesi, A.Ö.F. Yayınları No: 439, Eskişehir.
- SAYIN, Önal (1983), **İnsan Faktörünün Sosyal ve Ekonomik Gelişmedeki Yeri, Önemi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No:27, İzmir.
- SERİN, Necdet (1980), **Eğitim Ekonomisi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara.
- SEYİDOĞLU, Halil (1993), **Uluslararası İktisat**, 9. Baskı, Gizem Yayınları, İstanbul.
- STEWART, T. (1997), **Entelektüel Sermaye**, Çev.: N. Elhüseyni, MESS Yayınları, İstanbul.
- TABAN, Sami, ve Muhsin Kar (2004), **Kalkınma Ekonomisi Seçme Konular**
“ Beşeri Sermaye ve Kalkınma” , Ekin Yayınevi, Bursa.
- TATLIOĞLU, İsmail (1992), “Sağlık Hizmetlerinde Finansman Sorunu, Uygun Metod Arayışları”, Yayınlanmamış Doçentlik Çalışması, Bursa.
- TUNA, Yusuf İ., ve Güran Yumuşak (2002), “Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Analizi”, **I.Ulusal Bilgi,Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Hereke-İzmit.
- TUNA, Yılmaz (2003), “Kalkınma Planlarında Yükseköğretim”, **Milli Eğitim Dergisi**, Güz Dönemi.
- TUNÇ, Mehtap (1997), **Kalkınmada İnsan Sermayesi Yaklaşımları ve Türkiyede İnsan Sermayesi Boyutunun Analizi**, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi S.B.E.
- UNDP (1998), “Türkiye İnsani Gelişme Raporu”.
- TÜRKMEN, Fatih (2002), **Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması**, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No:2655, Ankara.

ÜSTÜNEL, Besim (1983), **Ekonominin Temelleri**, 4.Baskı, Mısırlı Matbaacılık, İstanbul.

YENAL, Oktay (1999), **Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.

YUMUŞAK, İbrahim Güran (2000), **Beşeri Sermaye Teorisi Ve Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi S.B.E.

ZAİM, Sebahattin (1997), **Çalışma Ekonomisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

EKLER

Ek 1. Tablo 2. Yıllar İtibariyle Eğitim Harcamaları

(Cari Fiy.Milyar TL)

Yıllar	GSMH	Toplam Kamu	Toplam Harcama	Kamu/GSMH (%)	Eğitim/GSMH (%)
1980	5.303	163	213	3,1	4,0
1981	8.023	206	270	2,6	3,4
1982	10.612	241	315	2,3	3,0
1983	13.933	368	481	2,6	3,5
1984	22.168	511	667	2,3	3,0
1985	35.350	728	951	2,1	2,7
1986	51.185	1.035	1.352	2,0	2,6
1987	75.019	1.687	2.204	2,2	2,9
1988	129.175	2.824	3.691	2,2	2,9
1989	230.370	6.420	8.390	2,8	3,6
1990	397.178	13.722	17.932	3,5	4,5
1991	634.393	24.911	32.110	3,9	5,1
1992	1.103.605	47.992	60.874	4,3	5,5
1993	1.997.323	87.684	113.822	4,4	5,7
1994	3.887.903	132.697	187.943	3,4	4,8
1995	7.854.887	218.634	332.872	2,8	4,2
1996	14.978.067	454.937	681.401	3,0	4,5
1997	29.393.262	1.008.467	1.462.842	3,4	5,0
1998	53.012.000	2.082.987	3.021.498	3,9	5,7
1999	83.124.262	3.032.024	4.398.133	3,6	5,3
2000	124.967.000	4.812.201	6.980.386	3,9	5,6
2001	184.766.666	5.955.802	8.639.249	3,2	4,7

KAYNAK: DPT, Maliye Bakanlığı bilgileri kullanılarak üretilmiştir.

Ek 2. Tablo 3. Eğitim Kademeleri itibariyle Öğrenci Başına Yapılan Harcamalar

Ülkeler	İlkokullar	Ortaöğretim	Yükseköğretim
Australya	3981	5830	11539
Avusturya ¹	6065	8163	11279
Belçika ²	3743	5970	6508
Belçika (Fl.) ²	3799	6238	6597
Kanada	m	m	14579
Çek Cum.	1645	3182	5584
Danimarka	6713	7200	9562
Finlandiya	4641	5111	7327
Fransa	3752	6605	7226
Almanya	3531	6209	9481
Yunanista ²	2368	3287	4157
Macaristan	2028	2140	5073
İzlanda ¹	m	m	m
İrlanda	2745	3934	8522
İtalya ¹	5653	6458	6295
Japonya	5075	5890	9871
Kore	2838	3544	6356
Lüksemburg	m	m	m
Meksika	863	1586	3800
Hollanda	3795	5304	10757
Yeni Zelanda	m	m	m
Norveç ¹	5761	7343	10918
Polonya	1496	1438	4262
Portekiz	3121	4636	m
İspanya	3267	4274	5038
İsveç	5579	5648	13224
İsviçre ¹	6470	9348	16563
Türkiye ¹	m	m	m
İngiltere ²	3329	5230	9699
ABD	6043	7764	19802
Ülkeler Ort.	3940	5294	9063
OECD Toplamı	3915	5625	11720
Türkiye³	1040	1850	4400

¹. Sadece kamu kuruluşları.

². Kamu kuruluşları ve devlete bağlı özel kuruluşlar

³. Ulusal Gözlemevi Taslak Raporu verileri kullanılmış ve de satın alma gücü paritelerine göre düzeltilmiştir. (1999 yılı)

m : Bilgi mevcut değil.

Ek 3. Tablo 5. İdari-Fonksiyonel Ayırma Göre Sağlık, Eğitim ve Faiz Harcamalarının Konsolide Bütçeden Aldıkları Oransal Pay (%)

Yıllar	Sağlık	Eğitim	Faiz Ödemeleri	
			İç Borç	Dış Borç
1980	4,4	16,1	2	1
1981	3,7	12,9	3	2
1982	2,9	13,9	2	3
1983	3,0	15,2	3	5
1984	3,1	14,2	5	7
1985	2,8	12,3	5	8
1986	2,7	11,6	8	8
1987	2,9	12,3	10	8
1988	3,0	12,5	15	8
1989	4,1	15,5	13	8
1990	4,7	18,8	14	6
1991	4,0	17,3	13	5
1992	4,0	19,7	14	4
1993	3,9	16,5	19	5
1994	3,5	13,4	26	7
1995	3,6	12,2	28	6
1996	2,8	11,0	34	4
1997	3,2	11,9	25	4
1998	2,6	12,4	36	4
1999	2,4	11,8	35	3
2000	2,3	9,4	28,4*	4,4

* Geçici, 31.07.2000 tarihi itibariyle

Ek 4. Tablo 6. Bazı Ülkelere Ait GSMH ve KBDMH Rakamları İle Bu Rakamların Dünyadaki Sıralaması (\$)

ÜLKELER	GSMG		KBDMG		Satın alma Gücü Paritesine Göre GSMH		
	1999 Milyar	Sırası 1999	1999	Sırası 1999	1999 Milyar	KBDMG 1999	Sırası 1999
ABD	8.879,5	1	31.910	8	8.878	31.910	4
Almanya	2.103,8	3	25.620	13	1.930	23.510	21
Avusturya	205,7	21	25.430	14	199	24.600	16
Belçika	252,1	19	24.650	18	263	25.710	12
Çin	979,9	7	780	142	4.452	3.550	127
Fransa	1.453,2	4	24.170	21	1.349	23.020	23
İngiltere	1.403,8	5	23.590	23	1.322	22.220	29
İspanya	583,1	10	14.800	39	704	17.850	42
İsrail	99,6	35	16.310	36	110	18.070	40
İsveç	236,9	20	26.750	12	196	22.150	31
İtalya	1.162,9	6	20.170	29	1.268	22.000	32
Japonya	4.054,5	2	32.030	7	3.168	25.170	15
Kanada	614,0	9	20.140	30	776	25.440	14
Mısır	86,5	39	1380	122	217	3.460	128
Pakistan	62,9	44	470	160	250	1.860	159
Rusya Fed.	329,0	16	2.250	99	1.022	6.990	82
Türkiye	186,5	22	2.900	90	415	6.440	87
Yunanistan	127,6	30	12.110	46	166	15.800	48

KAYNAK: World Bank, 2001a: 2001 World Development Indicators, Verilerinden Derlenmiştir. Ss. 12-15.

Ek 5. Tablo 8. Yıllar İtibariyle Öğrenci sayıları ve Okullaşma Oranları

Yıllar	İlköğretim Öğr. Say.	Ortaöğretim Öğr. Say.	Yükseköğretim Öğr.Say.	İlköğretim Okul.Oranı (%)	Ortaöğretim Okul.Oranı (%)	Yükseköğretim Okul.Oranı (%)
1980-81	7,008,000	890,000	235.000	77,3	28,4	6,4
1981-82	7,498,000	898,000	238,337	80,6	28,2	6,1
1982-83	7,802,000	903,000	266,000	82,1	28,1	6,5
1983-84	8,134,000	908,000	335,715	83,3	27,9	8,0
1984-85	8,288,000	985,000	417,341	82,9	29,7	9,7
1985-86	8,491,000	1,063,000	469,992	82,9	31,7	10,7
1986-87	8,667,000	1,138,000	505,091	83,8	33,3	11,3
1987-88	8,972,000	1,196,000	523,502	86,1	34,3	11,7
1988-89	9,029,000	1,250,000	582,973	85,9	35,2	12,8
1989-90	9,140,000	1,329,000	673,158	86,2	36,6	14,5
1990-91	9,244,000	1,426,000	736,761	86,5	38,5	15,7
1991-92	9,28,000	1,582,000	796,633	86,4	41,7	16,4
1992-93	9,264,000	1,744,000	900,875	86,1	44,9	18,1
1993-94	9,163,000	1,887,000	1,127,822	85,2	47,7	22,2
1994-95	9,651,072	2,124,298	1,158,517	89,7	53,0	22,1
1995-96	9,564,000	2,223,236	1,225,914	89,8	55,0	23,8
1996-97	9,011,000	2,138,298	1,289,724	84,3	52,7	25,0
1997-98	9,085,000	2,129,969	1,397,595	87,6	53,3	26,8
1998-99	9,581,000	2,296,203	1,452,144	92,8	57,7	27,4
1999-00	10,053,127	2,444,407	1,491,806	97,6	59,4	27,8
2000-01	10,460,000	2,607,000	1,500,000	100,7	64,0	28,0

KAYNAK: Türkmen (2002:19)

Ek 6. Tablo 9. Bazı Ülkelere Ait Eğitim Verileri

ÜLKELER	Kişi Başına Düşen MG'den Öğrenci Başına Yapılan Harcamalar (%)						Top.Eğ. Hrc. Öğr. Ücrt.nin Payı (%) ²		İlk.Öğ. Akd. Yeterlilik (%) ³	İlk. Öğ. Om
	İlköğretim		Orta Öğretim		Yüksek Öğr.		1980	1997		
	1980	1997	1980	1997	1980	1997			1992-87	1997
	Arjantin	-	8,3	-	15,0	30,0	19,9	-	84,1	-
Avustralya	-	14,9	44,5	16,8	51,1	29,7	-54,1	54,1	-	18
Avusturya	15,7	21,7	-	24,7	37,4	35,3	53,1	61,7	-	12
Belçika	-	8,8	33,8	13,4	51,0	17,5	73,0	73,6	-	12
Brezilya	9,6	11,1	11,1	-	58,7	-	-	-	83	24
Kanada	-	-	-	-	38,7	39,8	52,2	57,3	-	16
Çin	3,8	6,8	-	11,7	246,2	66,3	-	-	95	24
Danimarka	-	26,5	11,2	34,5	50,0	49,6	49,3	43,1	-	10
Fransa	12,0	15,8	20,2	26,8	29,3	28,3	68,1	-	-	19
Yunanistan	7,0	-	9,5	15,1	30,1	22,3	84,8	-	-	14
Hindistan	-	9,2	-	17,7	88,2	98,8	-	-	88	62
İran	16,2	-	-	11,0	67,2	7,6	-	47,4	38	30
İsrail	16,2	16,3	-	21,8	74,1	37,1	51,2	-	-	14
İtalya	-	22,3	-	28,5	-	21,2	-	67,3	-	11
Japonya	14,8	18,9	16,6	19,0	21,0	13,9	49,8	-	-	19
Polonya	8,1	17,6	14,8	17,1	47,3	27,2	-	-	-	15
İspanya	-	16,8	-	22,5	-	17,8	-	-	-	15
İsviçre	-	19,3	29,9	29,0	58,5	45,4	61,0	59,9	-	12
TÜRKİYE	-	9,0	-	9,2	95,0	51,1	-	-	100	24
İngiltere	-	17,8	22,1	20,5	79,8	40,7	52,1	41,0	-	19
ABD	-	19,1	-	23,9	48,2	24,7	-	51,7	-	16

KAYNAK: World Bank, 2001a: "2001 World Development Indicators", s. 34.

1. Eğitime harcanan toplam cari kamu harcamalarının öğrenci sayısına bölümü.

2. Toplam eğitim harcamalarının içinde öğretmenlere yapılan her türlü aktarımın payı

3. İlköğretim öğretmenlerinin eğitime ait bilgi beceri ve tecrübelerinden ziyade, herhangi bir akademik eğitiminin olup olmadığını göstermektedir.

Ek 7. Tablo 11. 1923-24'ten 1996-97'ye Eğitimdeki Değişmeler

EĞİTİM KADEMESİ	OKUL SAYISI			ÖĞRENCİ SAYISI			ÖĞRETMEN SAYISI		
	1923- 1924	1996- 1997	Artış (Kat)	1923- 1924	1996-1997	Artış (Kat)	1923- 1924	1996- 1997	Artış (Kat)
Okul Öncesi	80	7,200	89	8,880	228,898	38	136	10,059	73
İlkokul	4,894	46,292	8	341,941	16,853,273	19	10,238	216,548	20
Ortaokul	116	9,891	84	9,894	2,609,514	263	1,054	68,029	64
Lise Toplamı	43	5,641	130	3,799	2,225,342	585	838	141,431	168
Genel Lise	23	2522	109	1,241	1,252,189	1,008	513	69,058	134
Mes.Tek.Lise	20	3,119	155	2,558	973,153	379	325	72,373	222
TOPLAM	5,133	69,024	12	361,514	11,917,027	32	12,256	436,067	35
Yaygın Eğitim	-	5,435	-	-	989,707	-	-	39,434	-
Genel TOPLAM	5,133	74,459	13	361,514	12,906,734	34	12,266	475,501	37

KAYNAK: MEB Aralık 2001: www.meb.gov.tr

Ek 8. Tablo 16. Beşeri Kalkınma İndeksi ve Bazı Ülkelerin Aldığı Değerler (2001)

Ülke Ve Sıralama	Ortalama Yaşam Süresi (Yıl) 1999	Yetişkin Okur-Yazarlık Oranı (%) 1999	Okul-laşma Oranı (%) 1999*	Kişi Başına Düşen Gerçek GSYİH (SAGPŞ) 1999	Ortalama Yaşam İndeksi	Eğitim İndeksi	GSYİH İndeksi	Beşeri Kalkınma İndeksi Değeri	A**
1.Norveç	78.4	99	97	28433	0.89	0.98	0.94	0.939	2
2.Avustralya	78.8	99	116	24574	0.90	0.99	0.92	0.936	10
3.Kanada	78.7	99	97	26251	0.89	0.98	0.93	0.936	3
4.İsveç	79.6	99	101	22636	0.91	0.99	0.90	0.936	13
5.Belçika	78.2	99	109	25443	0.89	0.99	0.92	0.935	4
6.ABD	76.8	99	95	31872	0.86	0.98	0.96	0.934	-4
7.İzlanda	79.1	99	89	27835	0.90	0.96	0.94	0.932	-3
8.Hollanda	78.0	99	102	24215	0.88	0.99	0.92	0.931	5
9.Japonya	80.8	99	82	24898	0.93	0.93	0.92	0.928	2
10.Finlandiya	77.4	99	103	23096	0.87	0.99	0.91	0.925	5
20.İtalya	78.4	98.4	84	22176	0.89	0.94	0.90	0.909	-2
30.Malta	77.9	91.8	80	15189	0.88	0.88	0.84	0.866	5
60.Makedonya	73.0	94	70	4651	0.80	0.86	0.64	0.766	10
80.Paraguay	69.9	93.0	64	4384	0.75	0.83	0.63	0.738	5
82.Türkiye	69.5	84.6	62	6380	0.74	0.77	0.69	0.735	-21
100.Cezayir	69.3	66.6	72	5063	0.74	0.69	0.66	0.693	-26
140.Tanzanya	51.1	74.7	32	501	0.44	0.61	0.27	0.436	21
162.Sierra Lone	38.3	32	27	448	0.22	0.30	0.25	0.258	0
Gel.olan ülkeler	64.5	72.9	61	3530	0.66	0.69	0.59	0.647	-
OECD	76.6	99	87	22020	0.86	0.94	0.90	0.900	-
Dünya	66.7	78.8	65	6980	0.70	0.74	0.71	0.716	-

* Bazı oranların %100'ün üzerinde çıkması okul öncesi eğitimin hesaplamalara katılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak indeks hesaplamalarına %100 olarak girmektedir.

** A=Kişi Başına Düşen Gerçek GSYİH ile Beşeri Kalkınma İndeksi sıralaması arasındaki fark. Örneğin Türkiye Kişi başına Düşen GSYİH sıralamasında 61. ve Beşeri Kalkınma İndeksi sıralamasında ise 82.'dir. Bu kriter arasındaki fark ise -21'tür. Bu fark negatif çıkması, gelir durumuna göre beşeri kalkınma açısından olumsuz bir durumu göstermektedir.

KAYNAK: Human Development Report-2001, s. 141-144.

Ek 9. Tablo 17. Türkiye'nin Beşeri Kalkınma Göstergeleri ve Yıllar İtibariyle Gelişimi

Türkiye	Ortalama Yaşam Süresi (Yıl)	Yetişkin Okuryazarlık Oranı (%)	Okullaşma Oranı (%)	Kişi Başına Düşen Gerçek GSYİH (SAGP \$)	Kişi Başına Düşen Dzl. İş Gerçek. GSYİH (SAGP \$)	Ortalama Yaşam İndeksi	Eğitim İndeksi	GSYİH İndeksi	Beşeri Kalkınma İndeksi Değeri	(Dünya) Sıralama
1992	65,1	80,7	3,5*	4002	4002	***	0,55*	***	0,674	71
1994	66,7	81,9	3,6*	4840	4840	***	0,82*	***	0,739	68
1995	66,5	80,5	61	5230	5141	0,69	0,74	0,94	0,792	66
1997	68,2	81,6	63	5193	***	****	****	****	0,772	74
1998	68,5	82,3	60	5516	***	0,72	0,75	0,87	0,782	69
1999	69,0	83,2	61	6350	***	0,73	0,76	0,69	0,728	86
2000	69,3	84,0	61	6422	***	0,74	0,76	0,69	0,732	85
2001***	69,5	84,6	62	6380	***	0,74	0,77	0,69	0,735	82

* Ortalama eğitim yılı

** Okuryazarlık indeksi

*** Hesaplanmamış

**** Ulaşılamadı

***** 12 ülke sıralamadan çıkarılmıştır.

KAYNAK:

1992:UNDP, Human Development Report-1992, Oxford University press, New York, 1992, s. 128.

1994:UNDP, Human Development Report-1992, Oxford University press, New York, 1994, s. 129.

1995:UNDP, Human Development Report-1992, Oxford University press, New York, 1995, s. 158.

Diğer yıllar: Human Development Report 1996-1997-1998-1999-2000-2001 (www.undp.org/hdro).

Ek 10. Tablo 18. Türkiye'nin 1995 ve 2001 Yılı İndeks Değerlerinin Seçilmiş Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması

Ülke	Sıralama 1995	Sıralama 2001	Ort. Yaşam Süresi 1995	Ort. Yaşam Süresi 2001	Yetişkin Okur- Yazarlık oranı 1995	Yetişkin Okur- Yazarlık oranı 2001	Okul- laşma Oranı (%) 1995	Okul- laşma Oranı (%) 2001	Kişi Başına Düşen Gerçek GSYİH 1995	Kişi Başına Düşen Gerçek GSYİH 2001	Beşeri Kal- kınma İndeksi 1995	Beşeri Kal- kınma İndeksi 2001
Romanya	98	58	69,9	70,8	96,9	98,3	61	69	2840	6041	0,703	0,772
Filipinler	100	70	66,3	69,0	94,0	95,1	77	82	2550	3805	0,677	0,749
Srilanka	97	81	71,9	71,9	89,3	91,4	66	70	2850	3279	0,704	0,735
Libya	73	59	63,1	70,3	72,4	79,1	66	92	9782	7570	0,768	0,770
Bulgaristan	65	57	71,2	70,8	93,0	98,3	67	72	4170	7570	0,798	0,770
Malezya	59	56	70,8	72,2	81,5	87,0	60	66	7790	8209	0,822	0,774
Türkiye	66	82	66,5	69,5	80,5	84,6	61	62	5141	6380	0,792	0,735

KAYNAK: UNDP, Human Development Report-1995, s. 155-156 ve Human Development Report-2001, s.141-144.

Ek 11. Tablo 19. Türkiye'nin iller itibariyle Beşeri Kalkınmışlık Düzeyleri

İller	Yaşam		Eğitim					Gelir		BKİ
	Ortalama Yaşam Süresi	Yaşam İndeksi	Okur-Yazarlık Oranı %	Okur-Yazarlık İndeksi	Okullaşma Oranı %	Okullaşma İndeksi	Eğitim İndeksi	(SAGP\$) Gelir	Gelir İndeksi	
Kocaeli	74,8	0,83	90,8	0,908	65,3	0,653	0,82	16503	0,85	0,835
Yalova	73,5	0,81	93,1	0,931	71,1	0,711	0,86	10427	0,78	0,815
İstanbul	73,3	0,81	93,1	0,931	71,1	0,711	0,86	9943	0,77	0,810
Bursa	76,2	0,85	88,8	0,888	71,1	0,711	0,83	7507	0,71	0,799
İzmir	73,1	0,80	89,7	0,897	72,2	0,722	0,84	9124	0,75	0,798
Ankara	67,6	0,71	92,4	0,924	90,5	0,905	0,92	7372	0,72	0,782
Muğla	72,9	0,80	88,6	0,886	58,4	0,584	0,79	8523	0,74	0,775
Sakarya	76,2	0,85	87,4	0,874	60,7	0,607	0,79	5693	0,67	0,771
Eskişehir	67,8	0,71	91,9	0,919	79,1	0,791	0,88	6939	0,71	0,766
Bilecik	69,3	0,74	89,4	0,894	65,3	0,653	0,81	8561	0,74	0,765
Tekirdağ	70,1	0,75	89,9	0,899	66,5	0,665	0,82	7458	0,72	0,764
Balıkesir	73,5	0,81	84,7	0,847	68,8	0,688	0,79	5699	0,67	0,759
Antalya	72,1	0,78	86,8	0,868	56,2	0,562	0,77	7165	0,71	0,755
Kırklareli	66,0	0,68	90,7	0,907	61,9	0,619	0,81	9121	0,75	0,750
Aydın	73,7	0,81	84,0	0,840	55,0	0,550	0,74	6369	0,69	0,749
Çanakkale	68,5	0,72	86,6	0,866	67,6	0,676	0,80	7397	0,72	0,748
Denizli	72,8	0,80	85,3	0,853	55,0	0,550	0,75	6222	0,69	0,746
Edirne	65,8	0,68	87,0	0,870	79,1	0,791	0,84	7196	0,71	0,746
Manisa	72,2	0,79	82,5	0,825	55,0	0,550	0,73	6987	0,71	0,746
Bolu	69,1	0,73	85,8	0,858	64,2	0,642	0,79	6444	0,70	0,739
Burdur	65,9	0,68	88,0	0,880	72,2	0,722	0,83	5724	0,68	0,728
İçel	67,4	0,71	86,9	0,869	53,9	0,539	0,76	7317	0,72	0,728
Zonguldak	67,1	0,70	83,0	0,830	58,4	0,584	0,75	7736	0,73	0,726
Konya	69,6	0,74	87,0	0,870	58,4	0,584	0,79	4968	0,65	0,720
Artvin	67,5	0,71	83,3	0,833	66,5	0,655	0,78	5710	0,68	0,720
Uşak	70,6	0,76	82,3	0,823	64,2	0,642	0,76	4527	0,64	0,720
Adana	65,1	0,67	82,6	0,826	63,0	0,630	0,76	7439	0,72	0,716
Kayseri	67,2	0,70	85,1	0,851	66,5	0,655	0,79	4811	0,65	0,713
Samsun	68,9	0,73	81,0	0,810	65,3	0,653	0,76	4923	0,65	0,713
Trabzon	68,5	0,72	83,5	0,835	66,5	0,665	0,78	4499	0,64	0,713
Nevşehir	65,3	0,67	85,5	0,855	56,2	0,562	0,76	6779	0,70	0,711
Kırıkkale	62,0	0,62	86,6	0,866	68,8	0,688	0,81	7031	0,71	0,711
İsparta	67,1	0,70	88,8	0,888	60,7	0,607	0,79	4405	0,63	0,709
Kilis	70,9	0,76	80,1	0,801	52,7	0,527	0,71	4897	0,65	0,708
Kütahya	67,9	0,72	84,0	0,840	58,4	0,584	0,75	4914	0,65	0,707
Karabük	67,1	0,70	84,3	0,843	49,3	0,493	0,73	5682	0,67	0,701
Gaziantep	70,9	0,76	75,9	0,759	52,7	0,527	0,68	4780	0,65	0,697
Amasya	65,1	0,67	83,9	0,839	65,3	0,653	0,78	4761	0,64	0,692
Karaman	61,4	0,61	86,6	0,866	53,9	0,539	0,76	7550	0,72	0,695
Rize	64,6	0,66	82,3	0,823	67,6	0,676	0,77	4807	0,65	0,692
Kırşehir	63,7	0,65	83,8	0,838	71,1	0,711	0,80	4437	0,63	0,691

Ek 11. Tablo 19. Devamı

İller	Yaşam		Eğitim					Gelir		BKİ
	Ortalama Yaşam Süresi	Yaşam İndeksi	Okur-Yazarlık Oranı %	Okur-Yazarlık İndeksi	Okullaşma Oranı %	Okullaşma İndeksi	Eğitim İndeksi	(SAGP\$) Gelir	Gelir İndeksi	
Afyon	69,0	0,73	84,9	0,849	49,3	0,493	0,73	3714	0,60	0,689
Niğde	63,9	0,65	80,7	0,807	63,0	0,630	0,75	5341	0,66	0,684
Çorum	67,7	0,71	77,3	0,773	51,6	0,516	0,69	4954	0,65	0,684
Malatya	67,1	0,70	80,2	0,802	59,6	0,596	0,73	3988	0,62	0,684
Bartın	67,1	0,70	94,7	0,947	49,3	0,493	0,80	2709	0,55	0,683
Sivas	68,2	0,72	79,9	0,799	57,3	0,573	0,72	3543	0,60	0,679
Giresun	65,3	0,67	77,4	0,774	57,3	0,573	0,71	4931	0,65	0,677
Osmaniye	65,1	0,67	82,6	0,826	63,0	0,630	0,76	3581	0,60	0,676
Elazığ	63,6	0,64	75,0	0,750	67,6	0,676	0,73	4876	0,65	0,672
Sinop	65,6	0,68	77,3	0,773	55,0	0,550	0,70	4242	0,63	0,667
Kastamonu	63,9	0,65	73,8	0,738	57,3	0,573	0,68	5312	0,66	0,665
Tokat	65,3	0,67	78,3	0,783	51,6	0,516	0,69	4156	0,62	0,663
Çankırı	65,7	0,68	82,3	0,823	44,7	0,447	0,70	3319	0,58	0,654
Aksaray	62,8	0,63	79,3	0,793	55,0	0,550	0,71	3829	0,61	0,651
Ordu	67,3	0,71	77,3	0,773	43,5	0,435	0,66	3231	0,58	0,649
Gümüşhane	65,6	0,68	80,7	0,807	51,6	0,516	0,71	2772	0,55	0,647
Erzincan	60,6	0,59	83,4	0,834	43,5	0,435	0,70	4233	0,63	0,640
Yozgat	65,6	0,68	78,4	0,784	50,4	0,504	0,69	2672	0,55	0,639
Bayburt	67,4	0,71	81,0	0,810	42,4	0,424	0,68	2263	0,52	0,636
Erzurum	63,1	0,63	76,7	0,767	58,4	0,58	0,71	2770	0,55	0,632
Kahramanmaraş	61,4	0,61	77,3	0,773	47,0	0,470	0,67	3760	0,61	0,628
Ardahan	61,1	0,60	87,3	0,873	56,0	0,560	0,77	2136	0,51	0,627
Diyarbakır	69,0	0,71	58,9	0,589	40,1	0,401	0,53	3630	0,50	0,620
Tunceli	60,3	0,59	76,4	0,764	42,1	0,424	0,65	4074	0,62	0,619
Adıyaman	63,9	0,65	69,8	0,698	48,1	0,481	0,63	2607	0,54	0,606
İğdir	61,1	0,60	75,8	0,758	45,8	0,458	0,66	2406	0,53	0,597
Kars	61,1	0,60	75,6	0,756	48,1	0,481	0,66	2159	0,51	0,593
Batman	63,5	0,65	60,6	0,606	39,0	0,390	0,53	3421	0,59	0,590
Mardin	67,0	0,70	56,0	0,560	35,5	0,355	0,49	2818	0,56	0,583
Şanlıurfa	64,8	0,66	58,1	0,581	36,7	0,367	0,51	2877	0,56	0,578
Siirt	64,4	0,66	57,2	0,572	35,5	0,355	0,50	2880	0,56	0,571
Van	64,4	0,66	58,6	0,586	43,5	0,435	0,54	2202	0,52	0,570
Bingöl	60,3	0,59	64,5	0,645	37,8	0,378	0,46	2161	0,51	0,552
Bitlis	60,6	0,59	63,4	0,634	27,5	0,275	0,51	2133	0,51	0,539
Muş	62,8	0,63	60,6	0,606	29,8	0,298	0,50	1597	0,46	0,532
Hakkari	61,4	0,61	56,1	0,561	22,9	0,229	0,45	2198	0,52	0,524
Ağrı	61,2	0,60	60,2	0,602	32,1	0,321	0,51	1558	0,46	0,523
Şırnak	58,3	0,56	44,5	0,445	28,7	0,287	0,39	2286	0,52	0,490
TÜRKİYE	69,0	0,73	83,2	0,832	61,0	0,610	0,76	6350	0,69	0,728

Ek 12. Tablo 20. Nüfus ve Eğitim Durumu

Nüfus ve Eğitim Durumu	6+ Yaş Nüfusu			Okur-Yazar Nüfus		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
6+ Yaş Nüfusu	100,0	100,0	100,0			
Okur – Yazar Nüfus	80,5	88,8	72,0	100,0	100,0	100,0
İlkokul Mezunu	46,1	49,1	43,1	57,3	55,3	60,0
Ortaokul ve Dengi Okul Mezunu	7,6	9,6	5,4	9,4	10,8	7,6
Lise ve Dengi Okul Mezunu	7,8	9,5	6,0	9,7	10,7	8,3
Yükseköğretim Mezunu	3,0	4,2	1,8	3,8	4,7	2,6
Öğrenim Kurumu Bilinmeyen	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02	0,02
Bir Öğrenim Kurumundan mezun Olmayan	15,9	16,3	15,5	19,8	18,3	21,6
Mezun Olup Olmadığı Bilinmeyen	0,04	0,04	0,03	0,04	0,05	0,04
Okuma –Yazma Bilmeyen	19,5	11,2	28,0			
Bilinmeyen	0,04	0,04	0,04			

KAYNAK: DİE (1990 Genel Nüfus Sayımı).

Ek 13. Tablo 21. Eğitimde Sayısal Gelişmeler

Eğitim Kademeleri	1989-1990		1994-1995	
	Öğrenci Sayısı (Bin Kişi)	Okullaşma Oranı (%)	Öğrenci Sayısı (Bin Kişi)	Okullaşma Oranı (%)
Okul Öncesi Eğitim (4-6 Yaş)	112	2,8	202	5,1
Sekiz Yıllık Temel Eğitim	9.140	86,2	9.651	89,8
İlkokul (1)	6.848	102,1	6.985	104,4
Ortaokul	2.292	58,8	2.666	65,6
Ortaöğretim	1.328	36,6	2.125	53,0
Genel Lise	751	20,7	1.227	30,6
Mesleki ve teknik Liseler	577	15,9	898	22,4
Yükseköğretim	645	14,5	1.339	26,7
Örgün Öğretim	416	9,4	628	12,5
Açık Öğretim	229	5,2	711	14,2

KAYNAK: Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, DİE, DPT.

(1) Okullaşma oranı brüt rakamdır.

Ek 14.Tablo 22. VII'inci Plan Döneminde Eğitimde Beklenen Sayısal Gelişmeler

Eğitim Kademeleri	1994-1995-1990		2000-2001	
	Öğrenci Sayısı (Bin Kişi)	Okullaşma Oranı (%)	Öğrenci Sayısı (Bin Kişi)	Okullaşma Oranı (%)
Okul Öncesi Eğitim (4-6 Yaş)	202	5,1	627	16,0
Sekiz Yıllık Temel Eğitim	9.651	89,8	10.562	100,0
İlkokul (1)	6.985	104,4		
Ortaokul	2.666	65,6		
Ortaöğretim	2.125	53,0	3.037	75,0
Genel Lise	1.227	30,6	1,640	40,5
Mesleki ve teknik Liseler	898	22,4	1,397	34,5
Yükseköğretim	1.339	26,7	1,677	31,0
Örgün Öğretim	628	12,5	1,028	19,0
Açık Öğretim	711	14,2	649	12,0

KAYNAK: Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, DİE, DPT.

Ek 15. Tablo 23. Kuruluşlara Göre Hastane ve Yatak Sayıları (Adet)

	1989		1994	
	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı
Sağlık Bakanlığı	549	68.258	666	77.753
Milli Savunma Bakanlığı	42	15.900	42	15.900
S.S.K. Gn. Müd.	91	20.129	115	25196
K.İ.T.	15	2.146	11	2.099
Diğer Bakanlıklar	3	780	2	680
Tıp Fakülteleri	24	17.749	29	19.852
Belediyeler	5	1.160	5	1.160
Yabancılar	8	670	6	560
Azınlıklar	5	934	5	934
Dernekler	10	621	10	741
Özel	102	3.614	133	5.690
TOPLAM	854	131.961	1.024	150.565

KAYNAK: Sağlık Bakanlığı, DPT.

Ek 16. Tablo 24. VII'inci Plan Döneminde Sağlık Alanında Beklenen Sayısal Gelişmeler

	1994	2000
Hasta Yatağı Sayısı	150.565	180.000
Kamu	142.640	168.000
Özel	7.925	12.000
Yatak Başına Düşen Nüfus	406	374
Yatak İşgal oranı (Yüzde)	58	65
Sağlık Ocağı Sayısı	4.575	5.100
Hekim Sayısı	64.000	83.500
Bir Hekime Düşen Nüfus	954	806
Diş Hekimi Sayısı	13.200	16.800
Bir Diş Hekimine Düşen Nüfus	4.630	4.008
Eczacı Sayısı	17.500	21.000
Bir Eczacıya Düşen Nüfus	3.492	3.206
Hemşire Sayısı	61.500	104.000
Bir Hemşireye Düşen Nüfus	994	647

KAYNAK: Sağlık Bakanlığı, DPT.

Ek 17. Tablo 25. Demografik Göstergelerde Gelişmeler

(Yıl Ortası)

Demografik Göstergeler	Birim	1995	2000 ¹	2005 ¹
Toplam Nüfus (Yıl Sonu)	Bin Kişi	60.963	65.757	70.668
Toplam Nüfus (Yıl Ortası)	Bin Kişi	60.500	65.300	70.222
Yıllık Nüfus artış Hızı ²	Yüzde	1,57	1,50	1,33
Kaba Doğum Hızı	Binde	22,6	21,8	19,9
Kaba Ölüm Hızı	Binde	6,9	6,7	6,6
Toplam Doğurganlık Hızı	Çocuk Sayısı	2,69	2,53	2,3
Bebek Ölüm Hızı	Binde	43,1	35,3	28,8
Doğuşta Hayatta Kalma Ümidi				
Toplam	Yıl	68,0	69,1	70,3
Erkek	Yıl	65,7	66,9	68,0
Kadın	Yıl	70,3	71,5	72,7
Nüfusun Üç Ana Yaş Grubu İtibariyle Dağılımı				
0-14 Yaş grubu	Yüzde	32,84	30,04	28,27
15-64 Yaş grubu	Yüzde	62,13	64,39	65,84
65+ Yaş grubu	Yüzde	5,02	5,57	5,89
Nüfusun Eğitimle İlgili Yaş Grupları itibariyle Dağılımı				
3-5 Yaş Grubu	Yüzde	6,36	5,89	5,89
6-13 Yaş Grubu	Yüzde	17,98	15,85	14,63
14-16 Yaş Grubu	Yüzde	6,60	6,29	5,53
17-20 Yaş Grubu	Yüzde	8,15	8,28	7,68

KAYNAK: DİE, DPT,

1. Tahmin
2. Göçleri kapsamamaktadır.

Ek 18. Tablo 26. Eğitimde Sayısal Gelişmeler

Eğitim Kademeleri	1995-1996		1999-2000		2000-2005 (1)	
	Öğrenci Sayısı ('000)	Okullaşma Oranı (%)	Öğrenci Sayısı ('000)	Okullaşma Oranı (%)	Öğrenci Sayısı ('000)	Okullaşma Oranı (%)
Okul Öncesi Eğitim	199	7,7	252	9,8	690	25,0
İlköğretim	9.564	89,8	10.053	97,6	10.328	100,0
Ortaöğretim	2.223	55,0	2.444	59,4	2.886	75,0
-Genel Lise Eğitimi	1.277	31,6	1.506	36,6	1.539	40,0
-Mes.ve Tek. Eğitimi	946	23,4	938	22,8	1.346	35,0
Yükseköğretim(*)	1.226	23,8	1.492	27,8	2.002	37,3
-Örgün Öğretim	766	14,9	1.006	18,7	1.519	28,3
-Açık Öğretim	460	8,9	486	9,1	483	9,0

KAYNAK: Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, DİE, DPT

(*) Yüksek Lisans öğrencileri dahil

(1) Hedef

Ek 19. Tablo 27. Sağlık Göstergelerinde Gelişmeler

	1995	2000(1)	2005(2)
Yatak Sayısı (Adet)	150.565	170.000	200.000
Yatak Başına Düşen Nüfus	402	384	351
Yatak Kullanım Oranı (%)	58	60	75
Sağlık Ocağı Sayısı	4.927	5.700	6.300
Hekim Sayısı	69.349	80.900	89.000
Hekim Başına Düşen Nüfus	872	807	789
Diş Hekimi Sayısı	11.717	14.200	16.000
Diş Hekimi Başına Düşen Nüfus	5.163	4.599	4.389
Hemşire Sayısı	64.243	71.000	77.100
Hemşire Başına Düşen Nüfus	942	919	910
Doğuşta Hayatta Kalma Ümidi (Yıl)	68,0	69,1	70,3
Bebek Ölüm Hızı (Binde)	43,1	35,3	28,8

KAYNAK: Sağlık Bakanlığı, DPT.

(1) Tahmin

(2) Hedef

ÖZGEÇMİŞ

18.05.1974 yılında Kırklareli’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kırklareli ilinde bitirdi. 2000 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümünden mezun oldu. 2004 yılında yatay geçişle geldiği Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında yüksek lisans yapmaktadır.

